

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE ERKEKLİK İNŞA SÜRECİ: GENÇ
ERKEKLER ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ**

Ecem ÖNDER

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2023

**TÜRKİYE’DE ERKEKLİK İNŞA SÜRECİ: GENÇ ERKEKLER
ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ**

Ecem ÖNDER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ecem ÖNDER

17.08.2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Programı öğrencisi Ecem Önder tarafından hazırlanan “Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” başlıklı tez çalışması 17/08/2023 tarih ve 10.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Dr. Öğr. Ü. Z. Serap Tekten Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Hayati Beşirli Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Dr. Öğr. Ü. Murat Şahin Ondokuz Mayıs Üniversitesi	☒	☐

Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz
(Yüksek Lisans Tezi)

Ecem ÖNDER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2023

ÖZET

Cinsiyet kavramı, bireylerin fizyolojik ve biyolojik farklılıklarına karşılık gelmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise kadın veya erkek olmaya ilişkin toplumsal, kültürel ve tarihsel olarak inşa edilen anlam ve beklentileri ifade eden bir kavramdır. Erkeklik de toplumsal, kültürel, tarihsel olarak kurgulanan; eğitim, aile, din, sünnet, askerlik, iş yaşamı, akran grubu, romantik ve cinsel ilişkiler gibi faktörlerle inşa edilen bir olgudur. Farklı koşullarda farklı erkeklikler inşa edilebilmektedir. Gençlerin erkeklik inşalarının sosyalizasyon sürecinden ve çeşitli faktörlerden nasıl etkilendiğinin incelendiği bu araştırma, nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı, Ankara’da yaşayan 14-29 yaş arasındaki genç erkeklerin, farklı sosyoekonomik düzeye, farklı aile yapılarına ve farklı yaşam tarzına sahip bireylerin “erkek” kimliklerini nasıl inşa ettiklerini, erkeklik deneyimlerini ve inşa sürecinde hangi faktörlerden etkilendiklerini ortaya çıkarmaktır. Connell’ın erkeklikler yaklaşımı gibi çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan kuramlar ile erkeklik inşasında etkili olan faktörlerin ilişkisinin ortaya konması çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda erkeklerin erkek kimliklerini inşa süreçlerini, etkili olan faktörleri ve deneyimlerini anlamak üzere beş katılımcı ile yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler betimleyici analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre kodlamalar yapılarak temalar oluşturulmuştur. Temalar ve bulgulardan hareketle veriler yorumlanarak çalışma tamamlanmıştır. Çalışmanın sonucunda sosyalizasyon sürecinde etkili olan unsurların erkeklik inşası üzerinde de etkili olduğu saptanmıştır. Toplumsal rollerin, beklentilerin ve normların özellikle aile tarafından öğretildiği tespit edilmiştir. Bireylerin cinsiyet rollerine göre davranmadığı ancak ataerkil toplum yapısının söylemlerinin ve beklentilerinin içselleştirildiği sonucuna varılmıştır.

Bilim Kodu	: 113840
Anahtar Kelimeler	: Toplumsal cinsiyet, erkeklik, erkek kimliği, erkeklik inşası
Sayfa Adedi	: 125
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Masculinity Building Process in Turkey: A Qualitative Analysis on Young Men
(M.Sc. Thesis)

Ecem ÖNDER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

August 2023

ABSTRACT

The concept of gender corresponds to the physiological and biological differences of individuals. The concept of gender is a concept that expresses the social, cultural and historically constructed meanings and expectations of being a woman or a man. Masculinity is socially, culturally, historically constructed; It is a phenomenon constructed by factors such as education, family, religion, circumcision, military service, business life, peer group, romantic and sexual relations. Different masculinities can be constructed in different conditions. This research, which examines how young people's masculinity constructions are affected by the socialization process and various factors, is designed as a qualitative research. The aim of the study is to reveal how young men between the ages of 14-29 living in Ankara, individuals with different socioeconomic levels, different family structures and different lifestyles, build their "male" identities, their experiences of masculinity and what factors they are affected by during the construction process. Among the aims of the study is to reveal the relationship between the theories that form the theoretical framework of the study, such as Connell's approach to masculinities, and the factors that are effective in the construction of masculinity. In this direction, structured interviews were conducted with five participants in order to understand the processes of men's construction of male identities, the influential factors and their experiences. Descriptive analysis method was used in the interviews with the participants. Themes were created by coding according to the data obtained. The study was completed by interpreting the data based on the themes and findings. As a result of the study, it was determined that the factors that are effective in the socialization process are also effective on the construction of masculinity. It has been determined that social roles, expectations and norms are taught especially by the family. It has been concluded that individuals do not act according to their gender roles, but the discourses and expectations of the patriarchal society structure are internalized.

Science Code : 113840
Key Words : Gender, masculinity, male identity, construction of masculinity
Page Number : 125
Supervisor : Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresince akademik bilgi birikimi ile çalışmama yön veren, yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve birikimlerinden faydalanmış olduğum, sosyoloji bilimiyle bağımı kuvvetlendiren Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji bölümündeki ve Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyoloji bölümündeki tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Araştırma sürecimde yapmış olduğum görüşmelere katılan, vaktini ayırıp yönelttiğim soruları samimiyetle cevaplayan tüm katılımcılarıma teşekkürü borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca her koşulda yanımda olan ve yine her koşulda yanımda olacağını bildiğim, maddi-manevi desteklerini her zaman hissettiğim annem Süheyla Şengönül'e ve babam Cengiz Önder'e teşekkür ederim. Hayatıma dokunan, bana inanan ve desteklerini esirgemeyen tüm aile fertlerime, yakınlarıma ayrı ayrı teşekkürü borç bilirim.

Çalışmam boyunca fikir danıştığım, saha sürecinde ve tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma tek tek teşekkür ederim.

Ecem ÖNDER

Ağustos – 2023

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
TABLoların LİSTESİ.....	x
GÖRSELLERİN LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	5
2.1. Araştırmanın Konusu.....	5
2.2. Araştırmanın Amacı.....	7
2.3. Araştırmanın Önemi.....	8
2.4. Araştırmanın Problem Cümleleri.....	8
2.5. Araştırmanın Yöntemi.....	9
2.5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	12
2.5.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci.....	13
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	15
2.7. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler.....	15
2.8. Etik Konular.....	16
3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	17
3.1. Cinsiyet, Eril-Dişiil Kavramları.....	17
3.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı.....	18
3.3. Ataerkillik.....	23
3.4. Cinsel Kimlik.....	24
3.5. Cinsiyete İlişkin Önyargılar.....	26
3.6. Toplumsal Cinsiyet Rollerı.....	27

3.7. Toplumsal Cinsiyet Oluşumu ile İlgili Kuramlar.....	33
3.7.1. Psikanalitik Kuram.....	33
3.7.2. Psikososyal Gelişim Kuramı	35
3.7.3. Sosyobiyolojik Kuram	36
3.7.4. Sosyal Öğrenme Kuramı	37
3.7.5. Bilişsel Gelişim Kuramı	39
3.7.6. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı.....	40
3.7.7. Sosyal Rol Kuramı	41
3.7.8. Sosyal Benlik/Davranışçılık Kuramı.....	42
3.7.9. Dramaturjik Yaklaşım.....	45
4. ERKEKLİK TANIMLAMALARI VE ERKEKLİK ÇALIŞMALARI.....	47
4.1. Erkeklik.....	47
4.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Erkeklik	50
4.3. Erkeklik Çalışmaları.....	54
4.4. Connell ve Erkeklikler	58
4.4.1. Hegemonik Erkeklik	61
4.4.2. Suç Ortağı Erkeklik.....	63
4.4.3. Madunlaştırılmış Erkeklik.....	64
4.4.4. Marjinal Erkeklik	64
4.5. Türkiye’de Erkeklik Çalışmaları.....	65
5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI: TÜRKİYE’DE ERKEKLİĞİN İNŞASI.....	73
5.1. Erkekliğin İnşası.....	73
5.2. Aile	75
5.2.1. Aile Yapısı	77
5.2.2. Aile İçerisinde Değer Görme	78
5.2.3. Aileyi Model Alma	79
5.2.4. Ailede Rol Dağılımı	81

5.3. Din ve Sünnet Ritüeli	83
5.3.1. Din ve Gündelik Yaşam Pratiği	84
5.3.2. “Erkeklik Aşaması Olarak Sünnet”	86
5.4. Eğitim.....	88
5.5. Akran Grubu ile İlişkiler	90
5.6. Askerlik	93
5.7. Romantik İlişkiler ve Cinsellik	95
5.7.1. İlişkide “Erkek” Olmak.....	97
5.8. Çalışma Hayatı	99
5.8.1. “Yeterli” ve “Başarılı” Olmak	100
5.9. Medya ve Erkeklik Algısı	102
5.10. Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	105
6. SONUÇ	109
KAYNAKLAR	117
EKLER.....	121
EK-1. Görüşme Soruları.....	121
ZGEMİş	125

TABLÖLARIN LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo 2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	12
---	----

GÖRSELLERİN LİSTESİ

Görsel	Sayfa
Görsel 4.1. Erkekadam.org.....	68
Görsel 4.2. Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi.....	69
Görsel 4.3. Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi.....	69
Görsel 4.4. Rahatsız Erkekler.....	70
Görsel 4.5. Boşanmış Babalar Platformu.....	71
Görsel 4.6. Ataerkiye Karşı Erkekler.....	71
Görsel 5.1. Men's Health Dergi Kapağı 2021	104

1. GİRİŞ

“Kendilerini alçaltma ve yok saymaya eğilimli bir toplumsallaşma uğraşına boyun eğdirilen kadınlar, feragat, teslim ve sessizlik gibi olumsuz erdemler öğrenirken, erkekler de mütehakkim temsilin mahkûmu, hatta sinsice kurbanıdırlar.”

(Bourdieu, 2015, s. 67)

Cinsiyet kavramı, bireylerin fizyolojik ve biyolojik farklılıklarına karşılık gelirken; toplumsal cinsiyet kavramı ise kadın veya erkek olmaya ilişkin toplumsal, kültürel ve tarihsel olarak inşa edilen anlam ve beklentileri ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak bireylerin yaşam deneyimleri sonucu inşa edilmektedir. Feminist hareketin de etkileriyle 1960-70’li yıllarda kullanılmaya başlanan toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal rolleri, rol beklentilerini ve cinsiyete dayalı iş bölümünü de kapsayan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, bireyin kimliğinde tamamlayıcı bir unsurdur. Ana rahmine düştüğü andan itibaren bireyin toplumsal cinsiyet kimliği yetişkin ebeveynlerce inşa edilmeye başlamaktadır. (Şahin, 2018, s. 18) Daha anne karnında başlayan toplumsal cinsiyet inşası bireyin yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu süreçte başta aile olmak üzere, din, akran grupları, okul, eğitim hayatı, çalışma hayatı, diğerleriyle olan ilişkileri bireyin toplumsal cinsiyet inşası üzerinde rol oynamaktadır. Toplumun bireyden beklediği roller, davranışlar ve tutumlar, yükledikleri sorumluluklar, bireyin inşa sürecinde etkili olmaktadır. Toplumsal cinsiyet ile ilgili çeşitli kuramlar bulunmaktadır. Freud’un Psikoseksüel Gelişim Kuramı, Sosyal Öğrenme Kuramı, Mead’in Sosyal Davranışçılık Kuramı ve Dramaturjik Yaklaşım bu kuramlara örnek verilebilmektedir. Kuramlara göre birey inşa sürecinde belli aşamalardan geçerek toplumsal cinsiyet algısına sahip olmakta ve kimliğini geliştirmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde önem kazanan toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet çalışmaları bireylerin toplumsal yaşamdaki pratiklerine ışık tutmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde sosyal değişmelere bağlı olarak toplumsal cinsiyet tanımlamalarında ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında değişimler meydana gelmiştir. Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan çalışmalara bakıldığında ise kadın çalışmalarına oranla “erkeklik”, “erkek kimliği” üzerine olan çalışmalara daha geç başlandığı görülmektedir. Erkeklik tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa edilen bir kimliktir. Erkeklik çalışmaları da bu inşa sürecini inceleyen çalışma alanıdır.

Disiplinler arası çalışmaları içerisinde barındıran erkeklik çalışmalarının kadın çalışmalarından ve feminist kuramlardan ayrımı ise ancak Connell'in "Erkeklikler" kitabıyla gerçekleşmiş, bağımsız bir alan haline gelmiştir. Connell'a göre erkeklikler ve kadınlıklar toplumsal yaşam içerisinde sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Aynı zamanda erkeklikler ve kadınlıklar gündelik yaşam pratikleri ve deneyimleriyle yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda farklı erkeklik inşaları olduğundan söz eden Connell, tek bir erkeklikten söz edilemeyeceğini belirterek farklı erkeklikler olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre erkeklik toplumlara ve zamana farklılık gösteren bir kimliktir. Türkiye'de ise "erkeklik" üzerine olan tartışmaların Deniz Kandiyoti'nin yaptığı çalışmalarla 1980'lerden sonra başladığı söylenebilir. Ancak "erkeklik" üzerine olan çalışmalar son yıllarda ivme kazanmıştır. Türkiye'de Deniz Kandiyoti, Serpil Sancar, Pınar Selek, Mehmet Bozok gibi isimlerin erkeklik çalışmalarına katkıları bulunmaktadır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de oldukça problemli bir alan olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, dişi ve eril bireylerin toplumsal yaşam içerisindeki üstlendikleri rollerin, rol beklentilerinin ve problemlerinin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Araştırma kapsamında genç erkeklerin "erkeklik" inşa süreçleri ve bu süreç içerisinde çeşitli faktörlerin bireylerin deneyimleri üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır. Kültürel olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet gibi erkeklik ve erkek kimliği de tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve rol beklentileri kültürel olarak inşa edildiğinden bireylerin deneyimlerinde, pratiklerinde inşa sürecinde etkilendikleri faktörler değişebilmektedir. "Erkeklik" inşa sürecinde ise aile, eğitim, akran grubu, sünnet, askerlik ve iş yaşamı gibi faktörler etkili olabilmektedir. Türkiye'de erkeklik inşası ise biyolojik olarak erkek bireyin toplumsal yaşam içerisinde bedensel ve toplumsal olgulara ilişkin aşamalardan geçerek tamamladığı bir süreçtir. Norm haline getirilen bu aşamalar bireyin erkeklik inşası üzerinde etkili olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet normlarının belli koşullar altında inşa ediliyor oluşu, onun yeni bir etkenle yerinden edilebileceğini ve yeniden şekillendirilebileceğini de akıllara getirmektedir. Erkekliğin risk altında olduğunu belirten çalışmalar, erkekliğin sürekli değişebilirliğinin altını çizmektedir. (Şahin, 2018, s. 39) Bu bağlamda mevcut erkeklik durumunu anlatan çalışmalar olduğu gibi ataerkil toplum yapısında erkekliğe dayatılan rollerden rahatsız olan erkekler ve erkeklik çalışmaları da bulunmaktadır.

“Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırma, gelişen bir alan olan “erkeklik” üzerine planlanmıştır. Araştırmada, “*Erkeklik nedir?*”, “*Erkeklik nasıl inşa edilir?*”, “*Erkeklik inşasında ne gibi faktörler etkilidir?*”, “*Erkeklik algısı nedir?*” gibi sorulara cevaplar aranmaktadır. Buradan hareketle bu araştırmada, genç erkek bireylerin “erkeklik”lerini inşa ederken etkilendikleri faktörler ve bu süreçteki deneyimleri fenomenolojik olarak araştırılmıştır. Bireylerin deneyimleri üzerinden inşa süreci keşfedileceğinden nitel araştırmalarda kullanılan fenomenolojik araştırma tercih edilmiştir. Fenomenolojik çalışma, birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını keşfeder. (Creswell, 2020, s. 79)

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır:

Araştırmanın başında giriş kısmı yer almaktadır. Girişte araştırmaya ilişkin özet bilgi verilmektedir. İkinci bölümde ise araştırmanın alanı ve yöntemi üzerinde durulmaktadır. Araştırmanın konusu, amacı, önemi, problem cümleleri, yöntemi, katılımcıların özellikleri, veri toplama ve analiz süreci, araştırmanın sınırlılıkları, karşılaşılan güçlükler ve etik konular üzerinde durularak araştırmanın genel hattı çizilmiş, araştırma hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölüm, araştırmanın kuramsal çerçevesini içermektedir. Üçüncü bölüm; “cinsiyet,-eril-dişil kavramları”, “toplumsal cinsiyet kavramı”, “toplumsal cinsiyet rolleri”, “toplumsal cinsiyet oluşumu ile ilgili kuramlar” gibi başlıklara ayrılarak incelenmektedir. Erkeklik kavramı irdelenmeden önce bu kavramlar üzerinde durmak, erkeklikler ve erkeklik çalışmalarını anlamak adına önem arz etmektedir. Bu bölümde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına ilişkin tanımlamalar yapılmış ve kavramlar arasındaki farklılıklar ortaya konduktan sonra cinsel kimlik, cinsiyete ilişkin önyargılar, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet oluşumu ile ilgili kuramlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin ve toplum cinsiyetin oluşumunun/ şekillenmesinin bireyin erkek kimliğini inşa edişine ilişkin Freud’un psikoseksüel gelişim kuramı ve Bandura’nın sosyal öğrenme kuramı gibi kuramlar incelenmiştir.

Dördüncü bölümde erkeklik kavramı ; “erkeklik”, “tarihsel süreç içerisinde erkeklik inşası”, “erkeklik çalışmaları”, “Türkiye’de erkeklik çalışmaları” gibi başlıklarla incelenmektedir. Araştırmanın bu bölümünde erkeklik kavramının ne olduğu, erkekliğin nasıl inşa edildiği, tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde erkek kimliklerinin

nasıl şekillendiği, dünyada ve Türkiye’de erkeklik üzerine yapılan çalışmalar ele alınarak erkekliğin inşasında etkili olan faktörler ve süreçler irdelenmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde ise katılımcılarla yapılan yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen veriler doğrultusunda araştırmanın bulgularına yer verilmektedir. Yürütülen nitel araştırmada, gözlem ve mülakat teknikleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Ankara’da yaşayan yaşları 25 -29 arası değişen beş kişi ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile çalışmada incelenen erkek kimliği inşa sürecinde etkili olan faktörler arasındaki ilişkisinin irdelendiği sorular doğrultusunda araştırmanın problem cümlelerine cevaplar bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın son bölümünde ise bulguların, katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda ve ulusal literatürle karşılaştırma yapılarak çalışmanın sonucu tartışılmaktadır.

Toplumsal yaşam içerisinde çeşitli süreçlerle inşa edilen erkek kimliği ve erkeklikler yeniden üretilmektedir. 14-29 yaş arasındaki genç erkeklerin “erkeklik” inşa süreçlerinde etkili olan faktörlerin erkeklik deneyimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi çalışmanın ana amacıdır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen çalışmada tarihsel, kültürel ve tarihsel olarak kurgulanan erkek kimliğinin, erkekliklerin etkilendikleri süreçler ve bu süreçler içerisindeki deneyimlerinin erkeklikleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır.

Çalışma nitel bir araştırma olup, mülakat tekniği ile yürütülmüştür. Araştırma kapsamında beş erkek birey ile yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bulgular bölümünde yapılandırılmış görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilerle erkeklik inşasında hangi faktörlerin etkili olduğu ve deneyimlerini nasıl şekillendirdiği sorularına cevap alınmaya çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bir soruna cevap bulmaya çalışan toplumsal araştırmaların; sistematik bir yöntemi ve metodolojisi bulunmalıdır. Yöntem ve metodoloji aynı anlamda gibi görünür ancak birbirinden farklı kavramlardır. *Metodoloji*, toplumsal-örgütsel bağlam, felsefi varsayımlar, etik ilkeler ve yeni araştırma bulgularının sosyo-siyasi etkisi de dahil olmak üzere, araştırma sürecinin bütünüdür. *Yöntemler* ise bir araştırmada vakaları seçmek ve ölçmek, toplumsal yaşamı gözlemlemek, verileri toplamak ve rötuşlamak, verileri analiz etmek ve sonuçları rapor etmek için kullanılan özgül tekniklerdir. (Neuman, 2020, s. 26-27) Kısaca metodoloji araştırmacının el çantası, yöntem ise o el çantasının içerisindeki aletlerdir.

“Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırma, toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik inşa sürecinin genç erkeklerin deneyimleri üzerinden araştırıldığı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Genç erkek bireylerin sosyal dünyaları, “erkeklik”in onlara ne ifade ettiği, “erkeklik”lerini nasıl inşa ettikleri, deneyimleri ve bu deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarının ortaya konması hedeflendiğinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Erkeklik ve erkeklik üretim sürecinin araştırıldığı çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılarak toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyetin oluşumu ile ilgili kuramlar, erkeklik, erkeklik çalışmaları, erkek bireylerin pratikleri ve erkeklik sorunları ile ilişkili çalışmalar irdelenmiştir. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin bir değer sebebi ise bireylerin deneyimlerine, yaşadıkları olaylara, çevrelerine, aile ve ilişkilerine verdikleri anlamın kişiden kişiye değişmesidir. Bu çalışmada, beş katılımcı ile ortalama 45 dakikadan oluşan derinlemesine görüşmeler yapılarak fenomenolojik araştırma gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik araştırma, birden fazla kişinin bir kavrama veya fenomene ilişkin deneyimlerini tanımlamaktadır. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda bulgular elde edilmiş, betimsel analiz yapıldıktan sonra sonuç bölümünde literatür ve bulgular ışığında erkek kimliği inşa süreci tartışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Konusu

Toplumsal cinsiyet; tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak belirlenen cinsiyet rollerine karşılık gelmektedir. 1960-1970’li yıllarda toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyet rolleri, rol beklentileri, kalıpyargıları, cinsiyete dayalı iş bölümünü içerisine alan geniş bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarını; kadın çalışmaları, erkek

alışmaları ve queer çalışmaları olarak sıralamak mümkündür. “Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırma ise erkeklik ve erkek kimliği üzerinedir.

Erkeklik alışmaları tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa edilen erkeklikleri inceleyen çalışmalardır. “Erkeklik nedir?”, “Erkeklik nasıl inşa edilmektedir?”, “Erkeklik ile ataerkil yapı arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?” gibi sorular erkeklik çalışmalarının başlıca sorularındandır.

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan toplumsal gelişmelerle birlikte toplumsal cinsiyet çalışmaları başlıca olmak üzere kadın çalışmaları, erkek çalışmaları ve queer çalışmalarında da değişimler yaşanmıştır. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik sosyolojisindeki bu değişim; toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında, erkek ve kadınlar arasındaki toplumsal etkileşimler içerisinde erkekleri ve erkekliği araştırmaya vurgu yapmaktadır. Sosyologlar özellikle erkeklerin kimliklerini nasıl inşa ettiğini ve toplumsal hayatta erkeklerden beklenen ve yerine getirmesi gereken rollerin erkek davranışları üzerinde ne tür etkileri olduğunu kavramak istemektedirler. (Giddens,2001; Çağırkan, 2018, s.96) Bu bağlamda “Erkeklik nedir?”, “Erkeklik algısı nedir?”, “Erkek kimliği nasıl şekillenmektedir?”, “Hangi faktörler erkek kimliği üzerinde etkili olmaktadır?” gibi sorularla erkek kimliği ve erkeklikler üzerine çalışmalar yapılmıştır.

“Erkeklik nedir?” sorusuna çeşitli bakış açılarından tanımlar yapmak mümkündür. Connell, tek bir erkeklikten söz edemeyeceğimizi, “erkeklik” değil “erkeklikler” olduğunu söyler. Connell, hegemonik erkeklik, işbirlikçi erkeklik, madun erkeklik marjinal erkeklik gibi “erkeklikler” olduğunu ifade eder. Tayfun Atay erkekliği, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamı olarak tanımlamaktadır. (Atay,2012; Barutçu, 2013, s. 6) Bu pratikler ise yaşam süreçleriyle ilişkilidir. Bireyin içerisinde yaşadığı toplum, aile, kültür, toplumsal kurumlar ve diğerleriyle olan ilişkileri bu pratikler toplamında etkili olmaktadır. Yaşam boyu gelişim süreci olarak adlandırılan sosyalizasyon kavramı ise bireyin gündelik yaşamdaki pratikleriyle doğrudan ilişkilidir.

Bireyin sosyalizasyonu, doğumdan itibaren başlayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç boyunca birey kimliğini, toplum içerisinde oluşturmaktadır ve

kimliğinin toplumsal cinsiyet rollerine göre oluşması beklenmektedir. “Erkeklik” inşası da bir erkeğin doğumundan itibaren başlayan, hayat boyu devam edecek olan bir süreçtir. Giyeceği kıyafet, oynayacağı oyuncak gibi faktörler cinsiyetlendirilerek “erkek” kimliği inşa edilmeye başlanır. “Erkeklik” inşa sürecinde erkeklik üretimini etkileyen aile, eğitim, kültür, ilişkiler gibi faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlere bağlı olarak bireyler farklı “erkeklik”ler inşa edebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalarda bulunan Judith Butler’a göre toplumsal cinsiyet kültürel olarak inşa edilmektedir. Judith Butler *Cinsiyet Belası* (1999) kitabında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki temel ayrımı irdelerken “toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucu ne de onun kadar [görünüşte] sabit” olduğu vurgusunu yapar. (Horzum, 2018, s. 80) Toplumsal cinsiyet rolleri ve rol beklentileri kültürel olarak inşa edildiğinden bireylerin deneyimlerinde, pratiklerinde inşa sürecinde etkilendikleri faktörler değişebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın ile erkek arasında var olduğu ileri sürülen eşitsizliğe ve cinsiyet rollerine odaklanan bir disiplindir. Ancak kadın çalışmaları erkek çalışmalarına göre daha geçmişe sahiptir. Erkeklik ve erkeklik sorunları kadın çalışmalarına göre yeni tartışılmaya, çalışılmaya başlanmıştır. Kadın-erkek arasında var olduğu savunulan eşitsizliğin çözüme kavuşması ve kadınlık-erkeklik deneyimlerinin anlaşılması ancak her iki cinsin de pratiklerinin ve sorunlarının çalışılması ile olacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın konusunu genç erkeklerin “erkeklik inşa süreci ve deneyimleri” oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Toplumsal cinsiyet tartışmalarına bakıldığında erkeklik çalışmalarının çok çalışılmadığını ancak son yıllarda çalışmaların arttığını söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çözümlemek için her iki biyolojik cinsiyete sahip bireyleri ve sorunlarını anlamak gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında düşünüldüğünde kadını olduğu kadar erkeği de anlamak önem arz etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpları kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmektedir. Erkeklik de toplumsal, kültürel, tarihsel olarak kurgulanan; eğitim, aile, din, sünnet, askerlik, iş yaşamı, akran grubu, romantik ve cinsel ilişkiler gibi faktörlerle inşa edilen bir olgudur. Ataerkil toplum yapısında erkekler daha avantajlı

konumda gibi görünse de ataerkinin erkeklere dayatmış olduğu unsurlar sebebiyle dezavantajlı olduğu durumlar da yaşanmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Ankara’da yaşayan 14-29 yaş arasındaki genç erkeklerin, “erkek” kimliklerini inşa sürecini, bu süreçte yaşadıkları deneyimleri ve toplumsal hayat içerisinde bireylerin cinsiyet üzerinden ne gibi sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkarmayı bireylerin anlam dünyası üzerinden ortaya koymaktır.

2.3. Araştırmanın Önemi

Literatüre bakıldığında toplumsal cinsiyet çalışmaları olarak daha çok kadın çalışmaları yer almaktadır. Erkeklik çalışmaları ise yeni yeni tartışılmaya, çalışılmaya başlanmış bir alandır. Son yıllarda artış gösteren erkeklik çalışmaları incelendiğinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin olarak erkek bireylerin de kadın bireyler gibi sorunları olduğu öne çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çözmek isteniyorsa bireylerin sosyal yaşamları içerisinde karşılaştıkları durumları ve pratikleri anlamak gerekmektedir. “Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırma ise erkek bireylerin sosyal dünyalarını, gündelik yaşam pratiklerini, deneyimlerini ve sorunlarını anlamak ve ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çalışma, 14-29 yaş arasındaki genç erkeklerin “erkeklik” pratiklerini irdeleyerek “erkeklik” in nasıl üretildiğini, bireylerin erkeklik inşa sürecinde hangi faktörlerin etkili olduğunu, toplumsal hayat içerisinde bireylerin cinsiyet üzerinden ne gibi sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkarmayı hedeflediğinden genç erkeklerin ve onlarla beraber de aslında kadın-erkek ilişkilerine de ışık tutacaktır. Bu çalışma, erkek bireylerin güncel sorunlarını açıklamakla birlikte aynı zamanda ilişki dinamiklerini de ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Erkeklik inşa sürecinin deneyimler üzerinden analiz edilmesi erkeklik sorunlarını anlamlandırma açısından önem arz etmektedir.

2.4. Araştırmanın Problem Cümleleri

Toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kadın çalışmaları ağırlıklı olarak çalışılan alanlar olurken erkek çalışmaları nispeten kadın çalışmalarının gölgesinde kalmıştır. Toplumsal yaşamda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamak ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmak isteniyorsa hem dişi hem eril cinsin sosyal dünyalarını, toplumsal pratiklerini ve sorunlarını anlamak gerekmektedir. Aynı zamanda erkek

bireylerin erkek kimliklerini inşa ederken deneyimledikleri pratikler ve bu deneyim süreci toplumsal cinsiyet hususunda önem arz etmektedir.

Bireylerin sosyal dünyaları ve toplumsal pratiklerinin erkek kimliği inşa sürecinde etkili olup olmadığı, toplum tarafından bireylere dayatılan kalıplar, beklenen rol ve beklentilerin bireyler üzerinde ne derece etkili olduğu gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Çalışmanın problematliğini erkeklik kimliğinin inşasında etkili olan faktörler oluşturmaktadır. Araştırmanın sorunsalları ve problem cümleleri şu şekildedir:

- 1) Bireyin aile yaşamı ve ebeveynleri ile olan ilişkisi “erkek” kimliği inşasında etkili midir?
- 2) Din ve sünnet ritüeli “erkek” kimliği inşa edilirken etkili olan faktörlerden biri midir?
- 3) Okul yaşamı ve akran grubu ile olan ilişkiler “erkek” kimliği üzerinde etkili midir?
- 4) Cinsellik ve duygusal/cinsel ilişkiler “erkeklik” üzerinde etkili midir?
- 5) Askerlik “erkek” olma konusunda etkili faktörler arasında mıdır?
- 6) Çalışma hayatında olmak veya işsiz olmak “erkek” kimliği üzerinde etkili midir?
- 7) Bir erkeğin kendini yeterli veya yetersiz hissettiği konular nelerdir?
- 8) Toplum içerisinde erkek bireyi avantajlı veya dezavantajlı olarak konumlandıran faktörler nelerdir?
- 9) Toplumsal yaşamda erkek birey olarak yaşanan sorunlar nelerdir?
- 10) Erkek bireyi “erkek” yapan özellikler nelerdir?
- 11) Bireyin inşa ettiği “erkek” kimliğini kabullenip toplumsal cinsiyet rolünü oynamaya devam ettiren sosyokültürel ve psikolojik etmenler nelerdir?
- 12) Toplumsal beklentilerin erkek bedenine etkileri nelerdir?

2.5. Araştırmanın Yöntemi

Toplumsal araştırma, toplumsal dünyaya hakkında hem yeni bilgiler öğrenmek hem de yeni bilgiler üretmek amacı ile yapılan araştırmalardır. Toplumsal araştırmalar yaşamın her alanına ilişkindir ve her alanına yayılmıştır. Bu sebeple de her alanda çalışmalar yapılabilir. Sorulara cevap bulmayı amaçlayan toplumsal araştırmaların, metodolojisi ve sistematik uygulanan yöntemi bulunmalıdır.

Toplumsal araştırma yöntemleri nicel ve nitel araştırma yöntemi olmak üzere ayrılmaktadır. Nitel araştırma; toplumsal bir olguyu, toplumsal bir sorunu, bireylerin-aktörlerin sosyal dünyalarını anlamaya çalışan araştırma yöntemidir. Aktörün sosyal dünyasını nasıl inşa ettiği, karşılaştığı durumları nasıl betimlediği, durumun aktör için ne anlam ifade ettiği, nasıl yorumladığı nitel araştırma için önem arz etmektedir. Bu bağlamda nitel araştırma, aktörün deneyimlerini, yorumlarını betimlemek, anlamak ve yorumlamak olarak ifade edilebilmektedir. “Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırma nitel bir çalışmadır.

Nitel araştırma dünyadaki gözlemcinin yerini tespit eden konumlandırılmış bir aktivitedir. Nitel araştırma, dünyayı görünür hale getiren bir dizi yorumlayıcı, materyal uygulamalarından oluşur. Bu uygulamalar dünyayı dönüştürür. Bu uygulamalar dünyayı; alan notları, mülakatlar, konuşmalar, fotoğraflar, kayıtlar ve kendinize yazdığınız notları içeren bir temsiller serisine dönüştürür. (Creswell, 2020, s. 44)

Paradigmanın farklı şekillerde tanımı bulunmaktadır. Thomas Kuhn’un kazandırdığı bir terim olan paradigma, temel bir kuram ve araştırma yönelimi anlamına gelir. Genellikle bilimsel paradigma, bir düşünce sistemi bütününe ifade eder. (Neuman, 2020, s. 183) Paradigma, araştırmacının bakış açısıdır, dünyaya baktığı penceredir. Dinlemek, betimlemek, açıklamak ve yorumlamak gibi kavramlar nitel araştırma için önemli kavramlardır. Bu bağlamda nitel araştırmalarda “yorumlayıcı paradigma” kullanılmaktadır.

Yorumlayıcı sosyal bilim, pozitivist sosyal bilim anlayışın karşı çıkarak meydana gelmiştir. Yorumlayıcı sosyal bilimin amacı, toplumsal hayata ilişkin anlama geliştirme ve insanların nasıl anlam oluşturdıklarını keşfetmektir. Yorumlamacılıkla ilgili düşünceler Yunan ve Roma felsefelerine kadar uzanmakla birlikte bir sosyal bilim araştırma biçimi olarak yorumlamacılık, on sekizinci yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant’ın çalışmalarıyla ortaya çıkmış, Wilhelm Dilthey, Max Weber, Edmund Husserl ve diğerleri tarafından genişletilmiştir. (Glesne, 2020, s. 10)

Yorumlayıcı paradigma, gündelik yaşam içerisinde insanların fikirlerini, düşüncelerini, birbirleriyle olan ilişkilerini bağlam içerisinde anlamayı amaçlamaktadır. Yorumlayıcı sosyal bilime dayanan araştırmalar, aktörlerin sosyal dünyalarına ilişkin düşünce ve algılarını yorumlamayı, aynı zamanda da sosyal bağlamdaki aktörler ile iletişimleri hakkında etkileşim içerisinde olmayı içermektedir.

Yorumlayıcı yaklaşım, gerçekliğin sosyal olarak oluşturulduğunu varsaymaktadır. Nitel araştırma yönteminin özelliklerinden değişkenlerin karmaşık olması yorumlayıcı yaklaşımın da varsayımıdır. Betimlemek, anlamak ve yorumlamak yorumlayıcı yaklaşımın amaçları arasındadır. Yorumlayıcı paradigmaya dayanan araştırmalar kuram ile sonlanmaktadır. Tümevarımlı bir yaklaşımdır. Ayrıntılı rapor yazılmaktadır. Araştırmacı, araştırmaya dahildir ancak empatik anlama söz konusudur. İnsanların günlük yaşamlarındaki deneyimlerinin empatik anlaşılması Weber'in verstehen (anlama) kavramına dayanmaktadır. Ona göre, yorumlamak ve açıklamak için önce anlamak gerekmektedir. Derinlemesine gözlem yaptıktan sonra kuramla ilişkilendirilir. Nitel çalışmalar yapılır. Öznel gerçeklik vardır. Etnometodoloji, fenomenoloji, nitel sosyoloji yorumlayıcı sosyal bilim ile ilişkilidir. Genel olarak yorumlayıcı yaklaşım, insanların toplumsal dünyalarını nasıl oluşturdukları ve sürdürdüklerine dair açıklamalara ve yorumlamalara varmak için, toplumsal olarak anlamlı eylemi, onları doğal ortamlarında ayrıntılı bir şekilde gözlemleyerek sistematik olarak analiz etmektir. (Neuman, 2020, s. 195)

Yorumlayıcı sosyal bilim gerçekliğin inşa edildiğini söylemektedir. İnşacı bir görüş mevcuttur. Yorumlayıcı paradigmaya göre toplumsal yaşam bir başarıdır. İnsanlar birbirleriyle toplumsal varlıklar olarak etkileşime girerek, anlamlı eylemleriyle toplumsal gerçekliği kasıtlı olarak üretirler. (Neuman, 2020, s. 196) Toplumsal gerçeklik insanların deneyimlediği hali ile ortaya çıkmaktadır ve o şekilde anlam kazanmaktadır. Toplumsal yaşam ise bireyler etkileşime girdikçe, birlikte anlamlar inşa ettikçe oluşmaktadır. Yorumlayıcı paradigmada inşa görüşü, gerçekliğin bireylerin etkileşimleri ile oluştuğunu varsaymaktadır. Bu bağlamda bireylerin yaşadıkları, deneyimledikleri toplumsal yaşam içerisinde inşa edilmektedir. Yorumlayıcı geleneğe göre araştırmanın amacı bir sosyal dünyanın aktörleri olan insanların o dünyaya ilişkin algılarını yorumlamaksa, araştırma yöntemi o sosyal bağlamdaki insanlar ile algıları hakkında konuşarak etkileşimde bulunmayı içerir. (Glesne, 2020, s. 11)

Nitel araştırma yöntemi; araştırmaya katılan kişilerin bakış açısını öne çıkartan, araştırmacının keşfetmesini ve yorumlamasını öngören, anlam ve anlamaya yönelik bir süreci izleyen, nitel veri toplama teknikleri (gözlem, görüşme ve doküman analizi vb.) kullanılarak yapılan bir yöntemdir. Nitel araştırma yönteminin amacı, yüzeyin

altında bulunanları derinlemesine bir araştırmayla ortaya çıkarmaktır. (Yalçın, 2022, s. 213)

Nitel bir araştırma deseni olan fenomenolojide, bütün bilimsel araştırmalarda olduğu gibi süreç araştırma probleminin belirlenmesiyle başlamaktadır. Araştırma problemi belirlendikten sonra araştırmacı, ele aldığı problemin fenomenoloji desenine uygun olup olmadığını belirlemektedir. Fenomenoloji desenine uygun olan araştırma probleminde, ele alınacak olan fenomen belirlendikten sonra bu fenomeni tüm yönleriyle yaşamış ortak kişilerin neyi, nasıl deneyimledikleri veri toplama aracı olan görüşme tekniği kullanılarak öğrenilmektedir. Araştırmanın amacına, verilerin toplanması ve toplanan verilerin değerlendirilip, tartışılması ile ulaşılmaktadır. Diğer tüm bilimsel araştırmalarda olduğu gibi fenomenoloji deseninde de araştırmanın güvenilir ve geçerli olup olmadığı, araştırmada araştırma etiğine özen gösterilmesi çalışmanın niteliği için önemlidir. Fenomonolojik bir araştırmanın zor olan yanı ise araştırmacının, aynı fenomeni deneyimlemiş ortak kişileri bulmaya çalışması ve çalışma boyunca ön yargılarından uzak durması gerektiğidir. (Yalçın, 2022, s. 228)

Nitel çalışmalar fenomene ilişkin anlam derinliklerini ortaya koyar. Aynı zamanda nitel araştırmalar literatüre katkı sağlamanın yanı sıra, yeterli çalışmamış ve yeterli temsil edilmeyen grupların da görünür olmasında katkıda bulunmaktadır. Fenomenolojik araştırmalarda katılımcılar amaçlı seçilmektedir. Katılımcıların her birinden derinlemesine bilgi edinmek fenomenolojik yaklaşım için önem arz etmektedir. Çalışmada betimsel içerik analizi yapılmış olup; 14-29 yaş arasındaki erkek bireylerin toplumsal cinsiyet bağlamında “erkeklik” deneyimleri ele alınmaktadır.

2.5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı gösterim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Medeni Durum
K1	Erkek	27	Dış Ticaret Uzmanı	Bekar
K2	Erkek	29	İstatistikçi	Bekar
K3	Erkek	28	Avukat	Bekar
K4	Erkek	29	Memur	Evli
K5	Erkek	29	İnsan Kaynakları Personeli, Sosyolog	Bekar

Tablo 2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Gençlik ve Spor Bakanlığı 14-29 yaş arasını genç olarak tanımlamaktadır. “Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırmada yaşları 27-29 olarak değişen beş genç erkek birey ile gerçekleştirilmiştir. Farklı aile yapılarına, farklı meslek gruplarına ve farklı deneyimlere sahip beş erkek katılımcının dördü bekar olup bir katılımcı ise evlidir.

2.5.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci

“Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu araştırma, nitel bir araştırma olduğundan nicel araştırmadaki adımsallık burada mevcut değildir. Nitel araştırmalar çok sayıda yöntem ve kaynak kullanarak, insan deneyimlerine ilişkin sözlü ve yazılı anlatımları ya da kayıtları incelerler. Araştırma, erkeklik inşa sürecinin genç erkeklerin deneyimleri üzerinden araştırıldığı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalarda problemi tanımak ve konuya ilişkin merak duymak önem arz etmektedir. Bu bağlamda ilk olarak araştırma problemin farkına varılmış, detaylar belirlenmiş ve yaklaşım seçilmiştir. Problem belirlendikten sonra araştırmanın tasarımı üzerinde durulmuştur. Araştırmanın konusunu oluşturan toplumsal cinsiyet kimliği olarak erkeklik ile ilişkili kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Kavramsal ve kuramsal çerçevenin ardından problem cümleleri düzenlenerek çalışma şekillendirilmiştir. Bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerine uygun olarak toplumsal cinsiyet, erkeklik, erkeklik çalışmaları gibi konularda literatür taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar irdelenerek probleme ilişkin sınırlar belirlenmiştir. Uygun literatürün taranmasının ardından kaynaklar belirlenerek, kaynakların kullanımına geçilmiştir. Kaynakların belirlenmesi sonucunda temin edilen kaynakların okumaları ve tasnifi yapıldıktan sonra, hangi kaynağın hangi bölümde çalışmaya katkı sağladığı tespit edilerek fişleme yapılmıştır.

Çalışmanın genç erkeklerin deneyimleri üzerinden erkeklik inşası ile ilgili olması sebebiyle araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın “genç” olarak tanımladığı 14-29 yaş arasındaki erkek bireyler olarak oluşturmaktadır. Araştırma örneklemi ise Ankara’da yaşayan yaşları 27-29 arasında değişen beş erkek katılımcı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak çalışmayı şekillendirecek temalar belirlenmiştir. “Aile, Din ve Sünnet Ritüeli, Eğitim, Akran Grubu, Askerlik, Romantik İlişkiler ve Cinsellik, Çalışma Hayatı, Medya ve Erkeklik

Algısı ve Toplum Cinsiyet Algısı” olmak üzere araştırma temaları oluşturulmuştur. Hazırlanan bu temalardan hareketle ise katılımcıların sosyal dünyalarını ve toplumsal yaşam içerisindeki pratiklerini açıkça ifade edebilecekleri görüşme soruları hazırlanmıştır. Veri toplama yöntemi olarak görüşme seçilmesinin nedeni derinlemesine bilgi edinmektir. Bu bağlamda takip soruları, sondaj soruları, özelleştirici sorular ve doğrudan sorular gibi çeşitli soru tipleriyle konuya ilişkin veri toplamak istenmiştir.

Nitel görüşmenin esası, açık uçlu soruları ya da genel maddeleri içeren bir görüşme cetveli kullanılarak, görüşmeciye büyük bir inisiyatif ve girişkenlik tanınmasıdır. (Güven, 2006, s. 170) Tek tek kişilerle görüşülmesi, derinlemesine bilgi edinmek için elverişli bir durumdur. Görüşmelere anket tekniğine göre görüş derinliğinin sağlanmasında, sondajlama önemli noktadadır. Sondajlama, katılımcının sorulara detaylı cevap vermesini ve araştırmacının bu bağlamda derinlemesine bilgi almasını sağlamaktadır. Görüşme soruları fenomenolojik araştırmalarda büyük önem taşımaktadır.

Örneklemin belirlenmesi ve görüşme soru formunun hazırlanmasıyla saha uygulamasına geçilmiştir. İlk yapılan görüşme sonrasında görüşme sorularının detaylandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmış ve soru formu güncellenmiştir. Bu bağlamda araştırmada verileri toplamak için yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme yönteminin seçilmesinin sebebi, katılımcının odağının dağılmaması, ana temadan kopmamak ve araştırmacının kontrolü elinde tutabilmesidir. Araştırmada, herkesin anlayabileceği açık ve sade bir dille hazırlanmış açık uçlu sorular sorulmuş olup, katılımcıların yöneltilen sorulara samimi bir şekilde cevap verdikleri varsayılmaktadır. Görüşmeciler görüşme esnasında ses kaydı alınmasına izin vermediğinden veriler not alarak toplanmıştır. Görüşme sırasında katılımcıların verdiği cevaplar kendi ifadeleri ve kullandıkları sözcüklerle not alınmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar haricinde jest ve mimikleri de dikkate alınmıştır. Görüşme sonunda elde edilen veriler gizli tutulmaktadır. Araştırmada katılımcıların kimlikleri gizli tutulmakta olup K1, K2, K3, K4 ve K5 şeklinde kodlanarak çalışmada yer almaktadırlar. Derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler titizlikle saklanacak, araştırma bitiminden altı ay sonra yok edilecektir.

Görüşmelerden elde edilen veriler detaylı incelenmiş ve katılımcıların kullanmış oldukları kelimeler, cümleler anlamlı bölümlere ayrılarak kodlama yapılmıştır. Kodlama, bir sözcük, cümle veya paragrafa isim verilmesidir. Farklı özelliklere sahip kodların benzerlik ve farklılıkların tespitiyle gruplanması da kategorilere ayırmadır. Aynı özellikteki kategoriler ise temaları oluşturmuştur. Daha sonra oluşturulan kod, kategori ve temalar yeniden düzenlenmiştir. Önemli görülen ifadeler alındıktan sonra temalar halinde ifadeler gruplandırılmıştır. Aile, Din ve Sünnet Ritüeli, Eğitim, Akran Grubu, Askerlik, Romantik İlişkiler ve Cinsellik, Çalışma Hayatı, Medya ve Erkeklik Algısı ve Toplum Cinsiyet Algısı gibi üst temalar; Aile Yapısı, Ailede Rol Dağılımı, Aile İçerisinde Değer Görme, Aileyi Model Alma, Din ve Gündelik Yaşam Pratiği, İlişkide Erkek Olmak, Yeterli ve Başarılı Olmak gibi alt tema ve kategoriler oluşturularak katılımcıların görüşleri bu doğrultuda betimsel analiz yapılmış ve temalar tasnif edilmiştir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

“Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli adlı bu çalışmada katılımcı sayısı konunun toplumsal cinsiyete dayalı olması sebebiyle 5 katılımcı ile sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda araştırma, Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın “genç” olarak tanımladığı 14-29 yaş arasındaki Ankara’da ikamet eden erkek bireylerle yürütülmüştür. Katılımcıların, veri toplama yöntemi olarak belirlenen görüşme sorularına samimi cevaplar verdiği düşünülmektedir. Çalışma, erkeklik deneyimlerine dair katılımcıların verdiği cevaplara dayalı olmakla birlikte nitel bir çalışma olduğundan elde edilen veriler genellenebilir olmayacaktır. Araştırmada yer alan katılımcıların deneyimleri kendilerine özgüdür. Dolayısıyla görüşmelerle elde edilen bulgular Ankara geneline veya Türkiye geneline genellenememektedir. Aynı zamanda nitel araştırmalarda yorumlayıcı paradigma kullanıldığından araştırma, genç erkeklerin “erkeklik” e ilişkin nasıl anlam oluşturdıkları ve sürdürdükleri ile sınırlıdır.

2.7. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmada katılımcı bulma ve görüşme gerçekleştirme hususlarında güçlükler yaşanmıştır. Araştırma konusunun erkek kimliği ve erkeklik ile ilişkili olması katılımcı bulmayı zorlaştırmıştır. Katılımcı bulmak amacıyla sosyal medyaya başvurulmuş ancak buradan da beklenen sonuç elde edilememiştir. 14-26 yaş aralığında katılımcı bulunamadığından çalışma 27-29 yaş aralığındaki katılımcılarla sınırlı kalmıştır.

Görüşmelerin etik kurallar çerçevesinde sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için uygun ortamın bulunması konusunda zorluklar yaşanmıştır. Pilot uygulamada hazırlanmış görüşme sorularının detaylandırılması gerektiği sonucuna ulaşıldığından hazırlanan sorular güncellenerek görüşmeler tamamlanmıştır. Sonuç olarak araştırma beş katılımcı ile yürütülmüştür. Çeşitli sağlık sorunları sebebiyle tez döneminde odaklanma sorunu yaşanmış olup bir sene uzamasına neden olmuştur.

2.8. Etik Konular

Çalışma, katılımcılara araştırmaya ilişkin bilgi vererek aydınlatılmış onam formu aracılığıyla izinleri dahilinde gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Beş görüşmecinin ses kaydı alınmasını istememesi sebebiyle ses kaydı alınamamış, veriler not tutarak elde edilmiştir. Görüşmeler gerçekleşirken çalışmaya sansürlü bir şekilde eklenmesi adına görüntü alımına da izin verilmediğinden görüşmelere ilişkin görsel mevcut bulunmamaktadır.

Katılımcıların kimlik bilgileri saklı tutularak, kodlama yoluyla çalışma ilerlemiştir. Katılımcılarla yapılmış olan görüşmelerde yönlendirici sorulardan kaçınılmış ve müdahalede bulunulmamıştır. Bireylerin düşünceleri ve söylemlerine ilişkin yargılayıcı tutumlardan kaçınılmıştır. Toplumsal cinsiyet bağlamında erkek kimliği üzerine yürütülen çalışmanın hassas bir konuda olması sebebiyle katılımcıların cevaplamak istemedikleri noktada çalışma sonlandırılmıştır.

3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal cinsiyet sosyoloji, psikoloji başta olmak üzere birçok disiplinin çalışma alanına girmektedir. Çalışmanın bu bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve bağlamında cinsiyet, eril-dişil kavramları, toplumsal cinsiyet kavramı, ataerkillik, cinsel kimlik, cinsiyete ilişkin önyargılar, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet ile ilişkili kuramlar incelenmektedir. Kuramsal çerçeve olarak; Freud'un Psikanaliz Kuramı, Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı, Sosyobiyolojik Kuram, Sosyal Öğrenme Kuramı, Bilişsel Gelişim Kuramı, Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı, Sosyal Rol Kuramı, Mead'in Sosyal Benlik/Davranışçılık Kuramı ve Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı ele alınmaktadır.

3.1. Cinsiyet, Eril-Dişil Kavramları

Cinsiyet tanımlamaları ve cinsiyet üzerine yapılan tartışmalar toplumsal yaşam içerisinde yaşanan sosyal değişmelerle birlikte farklı şekillerde ele alınmaktadır. Sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve etnografya gibi ve daha birçok alanda cinsiyet araştırma konusu olmaktadır. Bu bağlamda da cinsiyet kavramına ilişkin farklı bakış açıları ve farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlamalar şu şekildedir:

Cinsiyet, bireyin doğuştan getirdiği, genetik olarak kazandığı, cinsel üremeye yönelik özelliklerin toplamına karşılık gelen bir kavram, biyolojik bir farklılıktır. Cinsiyet terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir. (Yaşın Dökmen, 2012, s. 19) Bireyler doğdukları andan itibaren cinsel organlarına göre “kadın” ve “erkek” olarak cinsiyet sınıflandırılmasına tabii tutulmaktadır. Cinsiyet, anatominin kaderi/yazgısı olduğu düşüncesinden hareketle biyolojik indirgemeciliği ifade etmekte, toplumsal cinsiyet ise biyolojik farklılığın toplumda yaratmış olduğu algı üzerinden gidilerek kadın ve erkek cinsinin yarattığı çatışmanın ilişkiselliğine odaklanmaktadır. Bu odaklanma heteronormatif denilen erkek ve dişinin heteroseksüel kalıpların egemenliği üzerinden toplumda cinsiyet kimliklerinin kurgulanmasına yol açar. Sonunda hem biyolojik farklılık hem de ilişkiselliğin yarattığı çelişkiyi bir potada toplayan kadınlık ve erkeklik durumunun bir inşa olduğu noktasından hareketle sürece ve devingenliğe göndermede bulunur. (Görgün Baran, 2012, s. 411)

Kadınlık ve erkeklik durumunun inşasında ilk olarak biyolojik cinsiyet yer almaktadır. Toplumsal cinsiyetin inşası, biyolojik cinsiyet temelli şekillenmektedir. “Eril” veya

“dişil” özellikler bireylere yüklenmekte ve bu bağlamda rol ve sorumluluklar belirlenmektedir. Cinsiyet ile “eril” ve “dişil” kavramları da sıklıkla kullanılmakta ve cinsiyet kavramının bireyin doğuştan getirdiği “eril” veya “dişil” özellikleri ile açıklandığını söylemek mümkündür. Eril kavramı en basit tanımıyla, sperm üreten fizyolojik biyolojik cinsiyet yani erkek cinsten olarak tanımlanırken; dişil kavramı ise, üreme hücresi yani yumurta üreten biyolojik cinsiyet yani diş cinsten olarak tanımlanmaktadır. Biyolojik olarak eril veya dişil özellikler tüm toplumlarda aynıdır.

Cinsiyete ile ilgili kuramlardan biyolojik yaklaşım, kadın ve erkeği biyolojik özellikleriyle açıklamaktadır. Biyolojik yaklaşıma göre aktif olma, mantıkla hareket etme, fiziksel ve duygusal olarak güçlü olmak gibi özellikler erilliğe yani erkeklere atfedilirken; pasif durumda olma, duygularla hareket etme, nazik ve kibar olmak, kırılgan olmak gibi özellikler de dişillığe yani kadınlara atfedilmektedir. Biyolojik özelliklerden hareketle kadın ve erkek arasındaki olduğu kabul edilen farklılıklar ve atfedilen özellikler ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meydana getirmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamak ve çözüm getirmek için ise bireylerin gündelik yaşamdaki pratiklerini ve bu doğrultuda yaşadıkları sorunları anlamak gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar ve kuramlar yer verilecektir.

3.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

En basit haliyle bireyler arasındaki biyolojik farklılık olarak tanımlanabilen cinsiyet (sex) kavramı; bireyin kadın veya erkek olarak nitelendirilmesinde etkili olan biyolojik ve fizyolojik temellere dayanmaktadır. “Biyolojik cinsiyet”, bireylerin doğuştan getirdiği, genetik olarak kazandığı üremeye ilişkin özelliklerin toplamını, biyolojik kimliği ifade ederken; 1970’lerden itibaren dile getirilmeye başlanan “toplumsal cinsiyet” (gender) kavramı ise, bireyin biyolojik cinsiyetine toplumsal ve kültürel olarak yüklenen beklentileri ve anlamları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak belirlenen cinsiyet rollerine karşılık gelen bir kavram olup; biyolojik cinsiyetten farklı olarak inşa edilen, toplumlar arasında farklılıklar gösteren, bireylerin nasıl düşündüğünü, birbirleriyle olan iletişim ve etkileşim kurduğunu şekillendiren toplumsal bir kategoridir. Toplumsal cinsiyet kavramı, gündelik yaşam içerisinde bireyler için toplumsal kurumlar tarafından uygun bulunan beklentiler, roller, sorumluluklar, davranışlar, güç ve ayrıcalıklar olarak ifade

edilmiştir. Bu faktörlerin bireylere yüklenmesi ise toplumsal inşa olarak adlandırılmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal yaşamdaki değişmelere bağlı olarak toplumsal cinsiyete ilişkin tanımlamalarda da değişimler meydana gelmiştir. Bu tanımlamalar, toplumsal cinsiyet kavramını anlamak ve farklı bakış açılarıyla değerlendirmek açısından önem arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kez 1968 yılında Robert Stoller, “Sex and Gender” adlı kitabında kullanmıştır. Ann Oakley ise “Sex, Gender and Society” adlı çalışmasıyla sosyolojiye ve feminist çalışmalara toplumsal cinsiyet kavramını dahil eden isim olmuştur. Connell toplumsal cinsiyet kavramının, kadın ve erkek olarak, üremeye dayalı bölünerek ve bu bölünmeye bağlı olarak da örgütlenen pratik olduğunu ileri sürer. Bu pratiklerin de toplumsal yaşam içerisindeki kadınlar ve erkekler arasındaki etkileşimlerle geliştiğini belirtir.

Foucault’un çalışmaları, toplumsal cinsiyet konusunun tarihsel gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Foucault, 1976 yılında yayınlanan ‘Cinselliğin Tarihi’ kitabında, temelde beden fakat özelde cinsiyet ile iktidar ilişkisine yönelip, toplumsal cinsiyetin inşa sürecinde iktidarın işlevine ve önemine dikkat çekmiştir. Toplumsallığın bir iktidar stratejisi olarak işleyişini cinsiyet üzerinden göstererek yeni bir yaklaşımın öncüsü olmuştur. Evrensel ve tarih dışı bir gerçeklik olarak kabul edilegelmiş olan biyolojik özelliklerin, erkeklik ve kadınlık psikolojilerinin, cinsel normallik ve sapkınlık tariflerinin vb. tarihsel ve kültürel olarak oluşmuş, evrensel değil öznel, sabit olmayıp değişken toplumsal davranışlar olduğunu göstermiştir. (Sancar, 2009, s. 177) Judith Butler *Cinsiyet Belası* (1999) kitabında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki temel ayrımı irdelerken “toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucu ne de onun kadar [görünüşte] sabit” olduğu vurgusunu yapar. (Horzum, 2018, s. 80) Bu bağlamda cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) arasında bir ayrım söz konusudur. Kadın ve erkek arasında yalnızca biyolojik olarak farklılık olmadığı; aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen rol, beklenti, tutum ve davranışlarda farklılık olduğu kabul görmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin görüşleri olan bir diğer isim ise Bourdieu’dur. Bourdieu ise biyolojik cinsiyetin temelde toplumsal cinsiyeti tam olarak etkilemediğini tam tersi olarak toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyeti

şekillendirdiğini düşünmektedir. Örneğin, Oğlan çocuklarının anneye olan neredeyse simbiyotik ilişkiden kopup kendilerine ait cinsel kimliği ifade etmeleri için tamamlamaları gereken psikolojik çalışma, kasten ve açıkça grup tarafından desteklenir ve örgütlenir. (Bourdieu, 2015, s. 40-41)

Öte yandan, toplumsal cinsiyet, insanların birbirlerini anlamasına aracı olan ve hayatı şekillendiren toplumsal ve kültürel bir yapıdır. İnsanların içerisinde büyüdüğü kültürler, kadınlarla erkekler arasındaki ve aynı cins kişiler arasındaki biyolojik farkları şekillendirir, anlamlandırır ve yorumlar. Diğer bir deyişle, insanlar “eril veya dişi cinsiyetlerle doğarlar,” ancak “bir kültürel bağlamda erkek ve kadın olurlar” (Kimmel ve Aronson, 2004; Horzum, 2018, s. 80).

Cinsiyetten farklı bir durumu işaret eden toplumsal cinsiyet, kültür aracılığıyla ve söylemler aracılığıyla inşa edilen bir olgudur. Bireyin davranışlarının oluşma ve dönüşme sürecini açıklamaya çalışan bazı kuramlar, toplumsal pratiklerin söylemlere yansiyarak toplumsal gerçekliği inşa ettiklerini ileri sürmektedirler. (Berger ve Luckmann, 1967; Giddens, 1999,2005; Şahin, 2018, s. 28)

Bu doğrultuda toplumun bireyden beklentileri biyolojik cinsiyetinden hareketle olduğundan dolayı biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden tamamen ayrılamayan, birbirini şekillendiren ve tamamlayan kavramlardır. Tüm bu tanımlardan hareketle cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olarak fizyolojik ve biyolojik özelliklerine işaret ederken; toplumsal cinsiyet ise, toplumun bu özelliklere ne anlam yüklediğine, neler beklediğine işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Toplumsal yaşam içerisinde kültürel olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet, zamana ve mekâna bağlı olarak farklılıklar gösteren toplumsal beklenti ve toplumsal rollerden oluşmaktadır. Bireyin doğumundan itibaren çevresinden gördüğü ve edindiği bilgi, deneyim ve öğrenmelerle toplum içerisine karışması ve kendine toplumda bir yer edinmesi, bu yer edinmenin aynı zamanda kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetlerine uygun kimlik inşa etme süreçleriyle de yakından ilişkilidir. (Barutçu,2015, s. 131). Kadın ve erkeğin bebeklik yıllarından itibaren toplumsal yaşam içerisinde nasıl düşünmesi, nasıl davranması gerektiği toplum tarafından inşa edilir ve bu kontrol yaşamın her alanında varlığını göstermektedir. Örneğin; kadınların daha duygusal, erkeklerin ise daha güçlü olduğu gibi genellemeler yapılmaktadır. Kadın özel alanda tutulup anne olmak, ev hanımı olmak gibi roller yüklenirken; erkek ise kamusal alanda

var olup aile reisi ve baba olmak, eve para getiren kişi olmak gibi roller verilmektedir. Toplumsal cinsiyet, gündelik yaşam içerisinde toplumsal pratiklerin düzenlenmesinin yollarından biri olmaktadır.

Bireyin içinde yaşadığı toplumun; kültürün değerlerini, normlarını öğrendiği ömür boyu süren uyum sağlama süreci olarak tanımlanan sosyalizasyon süreci kimlik inşası üzerinde etkilidir. Sosyalizasyon, bireylerin gelişimin temel taşlarından biridir. Bireylerin içerisinde yaşadıkları toplumun kültürlerini, değerlerini ve toplumsal normlarını öğrendikleri hayat boyu devam eden bir süreçtir. Toplumsallaşma, yaşamın her döneminde aile, arkadaşlar, okul, işyeri gibi çevreler ve medya gibi araçlarla ömür boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreçte toplumun kültürüne; norm ve değerlerine göre toplumsal cinsiyet rol ve davranışları öğrenilir, pekiştirilir ve içselleştirilir. (Turhanoğlu, 2019, s. 4) Toplumsal kurumlardan olan aile kurumu ise, bireyin toplumsal rolleri, toplumsal beklenti ve değerleri öğrendiği sosyalizasyon sürecinde etkili olan ilk kurumlardan biridir. Bireyin doğuştan getirdiği cinsiyetine bağlı olarak o cinsiyete ilişkin toplumsal rol ve beklentiler başlangıçta aile içerisinde öğrenilmeye başlar. Aile içi ilişkilerde kadına ve erkeğe yüklenen roller çocuğun toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili olmaktadır. “Anne” ve “baba” gibi kimlikler ve ebeveynler arasındaki iletişim üzerinden “kadın” ve “erkek” kimliğine ilişkin tanımlamalara aile içerisinde varılarak toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıplar ilk olarak aile içerisinde öğrenilmektedir.

Çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerinde oyun ve oyuncakların etkisi büyüktür. Kız ve erkek çocuklarının farklılaştığı oyun ve oyuncaklar ise cinsiyet rol ve davranışlarına ilişkin de etkili olmaktadır. Örneğin; kız çocukları için oyuncak bebekler, mutfak eşyalarıyla ilgili oyuncaklar alınırken, erkek çocukları için ise daha çok araba, uçak, tabanca gibi oyuncaklar alındığı görülmektedir. Oyuncaklar arasındaki bu farklılık ve oyuncakların işaret ettiği konumlar ise de cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Kız ve erkek çocukları için seçilen renkler, elbiseler, oyuncaklar, hitap etme ve sevgi gösterme biçimi, onları bir kalıba sokmak için sergilenen davranışlardan bazılarıdır. Bu şekilde toplumsallaşan çocuklar zaman içerisinde bunlara uygun yaşamaya alışır ve onlardan beklenen davranışları sergiler. Genel olarak, kadınlar daha fedakâr, anlayışlı, sevecen, sahiplenici, affedici, hamarat, duygusal, itaat eden, saygı gösteren bir kişiliğe sahip

olurken, erkekler daha sert, güçlü, duygularını göstermekten çekinen, hükmeden, soğukkanlı bir kimliğe bürünmektedir. (Sarıççek, 2019, s. 51)

Kadınların daha duyarlı, ilgili ve bakım verici vb. olarak algılanmaları; ev kadını, öğretmen, hemşire vb. olmalarının beklenmesi, ama erkeklerin bağımsız, atılgan, kuvvetli vb. algılanmaları; asker, mühendis, tüccar vb. olmalarının beklenmesi toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır. (Yaşın Dökmen, 2015, s. 24) Sosyalizasyon kuramına göre de geleneksel durum, son zamanlara kadar, kadın ve erkek kimliklerini sosyalizasyon sürecinin bir parçası olarak görmektir. Sosyalizasyonun esas olarak kız ve erkek çocukların cinsiyetlerine uygun davranışları öğrendikleri çocukluk döneminde gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu kuramı öne sürenler, kadınlığı ve erkekliği neyin araştıracağına ilişkin net mefhumlara sahiptir. Erkekler iddialılığı, aktifliği canlılığı ve hızlı inisiyatif almayı gerektirir. Kadınlık iş birliğini, pasifliği, kibarlığı ve duygusallığı. (Walby, 2021, s. 145) Bireyler hayatta kalabilmek ve kültürlerini öğrenebilmek için sosyalizasyona ihtiyaç duymaktadırlar.

Toplumsal cinsiyete dair tüm algı ve tutumlar bir sürecin ürünüdür. Toplumsal kurumlar bu sürece yön veren en önemli etkenlerdendir. Bu süreç içerisinde öğrenilen rol ve sorumlulukları yerine getiren bireyler tam bir farkındalığa sahip olarak bunu yapmıyorlardır. Bireyler etkileşim yolu ile bu sürecin bir parçası haline gelerek farkında olarak veya olmayarak toplumsal cinsiyeti üretmektedirler. Bu üretim kültürel, zamansal ve mekânsal olarak değişkenlik gösterse dahi tamamlanmayacak bir süreçtir (Zeybekoğlu, 2013, s. 11).

Toplumsal cinsiyet kavramının inşasında birçok faktörün varlığı söz konusudur. İnşa edilen toplumsal kimliğin temelinde kodlar ve yasalar bütünü vardır. Bu noktada biyoloji kaderdir söyleminin kültür kaderdir söylemine dönüşümünü görebiliyoruz. İnşa edilen bir yapı söz konusu ise bunun farklı bir şekilde inşa edilmesi de mümkündür savı toplumsal cinsiyetin rahatsızlık veren, kalıplara sokan kısmının değiştirilip yeniden inşasının bireyin elinde olduğu anlamını taşır (Butler, 2016, s. 53). Toplumsal cinsiyetin inşasında cinsel kimlik, cinsiyete ilişkin önyargılar ve toplumsal cinsiyet rolleri etkili olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ilgili kavramları açıklamak önem arz etmektedir.

3.3. Ataerkillik

Ataerkillik kavramı en net ve kısa tabiri ile babanın hakimiyeti anlamına gelmektedir. Kavram ilk olarak erkek aile reislerinin hakimiyetinde olan toplumsal yapıları tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde ise bu kavram daha genel bir anlama bürünerek eril tahakküme karşılık gelmektedir (Marshall, 1999, s. 47).

Patriyarka kavramı yani ataerki kavramı, sosyal bilimciler arasında kullanılan bir kavramdır. Ataerkillik, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu bir toplumsal yapılar sistemine karşılık gelmektedir. Weber ise patriyarkayı erkeklerin konumlarını kullanarak yönetilen toplumlardaki devlet sistemlerini referans alarak kullanmaktadır. Sylvia Walby ise patriyarkanın zaman içerisindeki dönüşümünü çalışan bir sosyal bilimci olarak, patriyarka tartışmalarını daha somut bir alana taşımıştır. Bu bağlamda Walby için, patriyarka diğer baskı araçları ile etkileşim içindedir. Walby patriyarkayı, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu, kadınları baskı altına aldığı bir sistem olarak tanımlamaktadır. Ona göre patriyarka, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu egemenlikle, sömürdüğü pratikleri ve toplumsal yapıları içermektedir.

Walby patriyarkayı, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu, kadınları baskı altına aldığı bir sistem olarak tanımlamaktadır. Ona göre patriyarka, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu egemenlikle, sömürdüğü pratikleri ve toplumsal yapıları içermektedir. Walby, patriyarka kavramını farklı soyutlama düzeylerinde kavramsallaştırmıştır. Altı farklı patriyarkal yapı belirlemiştir. Bu yapılar en alt soyutlama seviyesinden itibaren sırasıyla ücretli emek, ev içi üretim, kültür, cinsellik, şiddet ve devlettir. Walby, belirlediği altı yapının birbirleri ile nedensel ilişkiler içerisinde olduğunu söylemektedir.

Ataerkillik kavramı, toplumsal cinsiyet etkileşimleri bağlamında dişi olanın ast olarak konumlandığı eylemleri belirtmek amacıyla sosyologların kullandığı en çarpıcı kavramlardan biridir. Cinsiyetler arası eşitsizliği biyolojik farklılıklara dayandıran sosyobiologların aksine bu farklılıkların ast-üst hiyerarşisinin temelinde toplumsal dayanaklar olduğunu gösteren bir kavramdır. Walby'e göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yorumlanması ataerkillik kavramı çerçevesinde yapılmalıdır. Dişi bireyin, eril olan tarafından tahakküm altına alınarak sömürü nesnesi haline gelmesi yolundaki tüm pratikler ataerkillik sonucundadır. Walby, dişi olanın ataerki yapı karşısında kabullenişinin sebeplerini altı başlıkta özetlemiştir. Bunlar; hane içi üretim,

devlet, eril şiddet, cinsellik ve kültürdür. Walby'nin ataerkillik kuramı sabit olmaktan uzak değişkenliğe müsaade eden bir kavramdır. Ataerkilliğin özel ve kamusal boyutuna değinen Walby'e göre özel alanda var olan ataerkillik, kadını aile içi görevler ile sınırlandıran, sömürünün aile içinde yaşandığı ataerkilliktir. Kamusal ataerkillik ise kadının kamusal alanda yer aldığı fakat cinsiyetinden dolayı ücret ve emek konusunda eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalmalarına karşılık gelmektedir. Walby'e göre ataerkilliğin şekil değiştirmesi özel- kamusal alan arasında yaşanmıştır. Hane içerisinde sömürülen kadının eril güç tarafından kamusal-toplumsal olarak sömürüsüne doğru bir değişim söz konusudur. Walby özellikle cinsiyet eşitsizliklerinin kavranması adına kapitalizm ve ataerkilliğin göz ardı edilmemesinin altını çizer (Pilcher, 2013, s. 107-115).

Erkek, tahakkümü ve otoritesinin devamlılığını, sürekliliğini istiyorsa ataerkil yapının kendisine sunmuş olduğu ataerkil erkek imajını benimsemek zorundadır. Bu imaja kendi büründüğü gibi çevresindeki diğer bireylerin bu imajı benimsemesini sağlamalıdır ki döngü devam etsin. Ataerkil çarkın döngüsünü sağlayan yeniden, devamlı üretimdir (Demren, 2003, s. 43). Eril tahakküm her alanda hissedildikçe ataerkillik kavramı toplumsal cinsiyet başta olmak üzere birçok sosyolojik perspektifte kullanımı devam edecektir. Aile içi ve toplumsal kategorilerde üst düzey bir konum olarak görülmeye devam eden eril güç aynı zamanda bu sistemin devamlılığını sağlayacaktır. (Çekiç, 2021, s. 32)

Ataerkil toplumlarda bireyler arasında hiyerarşi söz konusudur. Bu hiyerarşinin en üst tabakasında yer alan erkektir ve bu konumu savaşı, üstün birey olarak lanse ederek, değerini öteki cinsiyeti değersizleştirip, baskılayarak belirlemeye çalışmıştır. Siyasi ve toplumsal olarak kadının erkeğin bir alt tabakasında yer aldığı toplumlar ataerkil toplumlardır (Kottak, 2015, s. 348). Eril tahakkümün toplumsal sistemlerde hissedilmesi, toplumsal olarak bireylere yön vermesi ataerkil bir yapının varlığını gösterir. Eril gücün hiyerarşinin tepesinde yer alması, eril gücün, otoritenin toplumsal yapı içerisinde görünürlüğünün maksimum seviyede olması, ataerkilliğin bir sonucudur. (Çekiç, 2021, s. 31)

3.4. Cinsel Kimlik

Kişilik, bireyin oldukça tutarlı davranma, düşünme ve hissetme biçimini ifade eden bir kavramken kimlik daha karmaşıktır. Kimlik, bireyin psikolojik ve sosyolojik düzeyde

kim olduğunu, kişi olarak kendisini sunmasında aracı olan çeşitli temsiller bütünüdür. Bu temsiller (ifade, tanım, bilgi, imaj) bireyin kendi benliğini kavrayışını yansıtır. Bireyin benliğinin bilincini keşfetmesi, anlık bir olay olmadığı gibi yaşamı boyunca toplumsal etkileşim içerisinde gelişen, öğrenilen, yeniden üretilip inşa edilen varıştan çok devamlı bir yol alıştır (Bilgin, 2014; Çekiç,2021, s. 38).

Cinsel kimlik, bireyin biyolojik açıdan belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgisine ve ayrıca aynı kategoride olmak üzere diğer insanların cinsiyetlerini tanıma yeteneğine işaret eder. (Vatandaş C. , 2011, s. 31) Bir başka ifadeyle cinsel kimlik, bireyin kendisini dişi veya eril cinse ait olduğunu hissetmesine ilişkin bir kavramdır. Bireyin biyolojik cinsiyet özellikleri ile kendi cinsellik algısı arasındaki uyum, sağlıklı cinsel kimliğin temelini oluşturmaktadır. Cinsel kimlik; bireyin kendi bedenini ve benliğini belli bir cinsiyet içinde algılaması, kabullenmesidir. (Güner, 2016, s. 9) Cinsel kimlik kavramı (gender identity), sıklıkla cinsel yönelim (sexual orientation) ile karıştırılmaktadır. Cinsel yönelim, bireyin romantik ve/veya cinsel ilgisini cinsiyete yönlendirmesi anlamına gelmektedir ve bu bağlamda bireylerin cinsel yönelimleri heteroseksüel, homoseksüel ve biseksüel olabilmektedir.

Cinsel kimliğin oluşumu, bebeğin doğumundan itibaren gelişiminin erken dönemlerinde başlamaktadır. Cinsel kimliğin gelişiminde ise, genetik, biyolojik, ailesel, kültürel ve sosyal faktörler etkili olduğunu söylemek mümkündür. Cinsel kimlik gelişimi hayatın ilk yıllarında oluşmaya başlar. Çekirdek cinsel kimliğin çocukluğun ilk iki yılında başladığı fakat cinsel kimlik duygusunun yerleşmesinin 3-4 yaş dolayında olduğu belirtilmektedir. (Özsungur, 2010, s. 164) Yapılan son çalışmalar, bebeklerin ve çocukların cinsiyete ilişkin algılarının ve cinsel kimliği anlamalarının daha küçük yaşlarda olduğunu da ortaya koymaktadır. Yaklaşık olarak yaşamın 18.ayından itibaren bireylerin kendileriyle ilgili farkındalık geliştirdiği ve nasıl davranacaklarına ilişkin arayışa girdiklerine dair bulgular bulunmaktadır. Cinsel kimliğin anlaşılmasından sonra ise iki cinse ilişkin algı, tutum ve yargılar gelişmektedir. Sonrasında insanların cinsiyetlerini tanıma kadar, bireylerin cinslerin birbirlerinden nasıl ayrıldıklarına ve belki de nasıl ayrılmaları gerektiğine ilişkin fikirleri oluşur. Bunlar iki ayrı boyutta şekillenen inanç unsurlarıdır. İlki cinsel önyargılarla ilgilidir. Bu, cinslere ilişkin davranışları, tutumları, tepkileri ve benzerleri bakımından erkek ve kadınlar arasındaki farka ilişkin inançlardır. İkincisi ise ideal

erkeklerle kadın arasında bulunması gerektiğine inanılan farklılıklarla ilgilidir. (Vatandaş C. , 2011, s. 32) Bebeklik döneminde oluşmaya başlayan cinsel kimlik, ergenlik döneminde ise nasıl kadın veya erkek olunacağı konusunda öğrenme sürecinden geçer. Bu süreç ise ömür boyu devam eden bir süreçtir.

Cinsel kimlik gelişimi üzerinde etkili olan psikososyal etkenler ise bireyin yaşamının ilk yıllarındaki deneyimleri, özdeşim kurabileceği örneklerin varlığı ve yetiştirilme tarzı ile ilişkilidir. Örneğin, aile ile yaşanan problemler, aile içi şiddet veya ihmal gibi çocukluk döneminde deneyimler bireyin cinsel kimliği üzerinde etkili olmaktadır. Aynı zamanda toplumsal beklentiler ve cinsiyete ilişkin önyargılar da bireylerin cinsel kimliklerini etkilemektedir.

3.5. Cinsiyete İlişkin Önyargılar

Önyargı, genellikle, bir topluluğun üyelerinin bir başka topluluğun üyelerine karşı sahip oldukları olumsuz inanç ve düşüncelerle ilgilidir. Önyargı, gerçeklik karşısında sınanmamış, daha çok kişinin kendi duygu ve tutumlarına bağlı stereotipleşmiş inançlarla karakterize edilmektedir (Marshall, 1999, s. 559) Bir diğer ifadeyle önyargı, bireyde diğer bireylere ilişkin veya herhangi bir olay veya duruma ilişkin koşullanmış bir olumlu ya da olumsuz yargıdır. Toplumsal cinsiyete ilişkin önyargılar ve kalıp yargılar, bireylerin taşıdığı düşünülen rolleri, özellikleri, davranışları içeren kalıplardır. Bu yargıların oluşumu ve kullanımı ise, çocuklarını gelişimlerini, bireylerin yaşamlarını etkileyebilmektedir. Kalıpyargılar, içerisinde farklı bireylerin olduğu bir gruba ilişkin bilgi ve beklentileri içeren yargılardır. Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ise toplumun kadın ve erkeklerden beklediği özellikleri, rol ve beklentileri ifade etmektedir. Aile, eğitim, din ve medya gibi toplumsal kurumların yanısıra reklamlar, kitaplar, film ve diziler toplumsal cinsiyete ilişkin bu kalıpyargıların sürdürülmesinde etkili olmaktadır. Buyurganlık ve yasaklayıcılık ögesine sahip olan cinsiyet kalıpyargıları, toplumda ideal erkeklik algısının oluşmasında rol oynar. Erkekleri kariyer-odaklı, lider vasıflı, öfkeli, girişken, bağımsız, hırslı, çalışkan, baskı altında bile iyi çalışabilen, zeki, analitik, ikna edici, yeterli ve rekabetçi olarak idealize ederken; kadınları duygusal, sevecen, çocuklarla ilgilenen, başkalarını düşünen, iyi bir dinleyici, arkadaş canlısı, kibar ve yardımsever olmak gibi özelliklerle idealize eder. (Sakallı ve Türkoğlu, 2019, s. 54)

Cinsiyete ilişkin önyargılar ise dişi ve eril cinsin birbirinden hangi özellikleriyle birbirinden ayrıldıklarına, kadın ve erkeğin nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin yargılardır. Cinsiyet önyargılarına göre kadınlar ve erkekler; görünüşlerine, tutum ve davranışlarına, neler yapıp neler yapamayacağına, kişisel özelliklerine, oynadıkları oyuncaklara, sevdikleri renklere göre ayrılmaktadır. Bazı özellikler yalnızca kadınlara dayatılırken, bazı özellikler de yalnızca erkeklere atfedilebilmektedir. “Kadınlar ne yapmalı, erkekler ne yapmalı?” gibi cinsiyetçi sorular ve tutumlar toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını besleyerek kadınların ve erkeklerin yaşamlarını olumsuz anlamda etkilemektedir. Örneğin kadınların yeterince iyi eğitim alamamaları, işgücü piyasasında yeterince yer alamıyor olmaları, anne olmak ve kadın olmakla ilgili kalıp yargılar yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Erkekler için uygun bulunan davranışlar, tutumlar ve değerler de yine kalıp yargıların bir sonucu olup ataerkiyi ve hegemonik erkekliği besleyen düşünceleri oluşturarak erkeklerin gündelik pratiklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Egemen erkeklik anlayışı, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının korunmasına katkı sağlayarak; kalıpyargıların dışında olan, beklenen tutum ve davranışları karşılamayan erkekleri dışlamaktadır.

3.6. Toplumsal Cinsiyet Roller

Rol kavramı, tiyatrodan alınmış sosyolojik bir terimdir. Rol, toplumsal yapı içerisinde bireyin konumunu, bu konumla ilgili sorumlulukları, beklentileri ve diğerleri ile etkileşimlerini yönlendiren kurallar olarak tanımlanabilmektedir. Öğrencilik, öğretmenlik, annelik ve babalık gibi rollerden söz etmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin, sırf kadın ya da erkek olmaları nedeniyle, kadınların ve erkeklerin nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan yapmaları beklenen farklı görevleri ortaya koyan bir kavramdır. Bütün toplumlarda kadın ve erkeği birbirinden ayıran, toplumsal rollerini oluşturan bir dizi sosyo-kültürel değerler bulunmakta ve bireyleri biçimlendiren, yönlendiren, denetleyen bir özellik taşımaktadır. Birey, toplumsallaşma sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyete dayalı rolleri içselleştirmektedir. (Zeybekoğlu,2009, s. 15)

Asıl ismiyle ‘toplumsal rol’ veya en kısa ifadesiyle ‘rol’, toplum içindeki bireyin toplumsal konumuna uygun davranışlarını, sorumluluklarını, ayrıcalıklarını ve diğer insanlarla ilişkilerini yönlendiren kuralları ifade etmektedir. Örneğin annelik veya babalık statülerinin/konumunun gereği olan tutum ve davranışlar birer roldür. Bu rolün

anlamını ve ‘oyunış’ tarzını toplum/kültür belirler ve bireyden rolüne uygun davranmasını ister. Birey ise toplumdaki hangi konumda (statüde) ne tür rol yapması gerektiğini sosyalleşme sürecinde öğrenir ve içselleştirir. Bireyin toplumdaki konumu/statüsü, ekonomik, siyasi, dini açılardan değiştiği gibi; yaşı, medeni durumu, bilgi ve yetenekleri açısından da değişir. Dolayısıyla her farklı durum, farklı rolleri gerektirir; aynen cinsiyette olduğu gibi. Bireyin cinsiyeti, kültürel açıdan bireyin konumun belirlemekte ve her konum kendine özgü rolleri gerektirmektedir. Bu roller ‘toplumsal cinsiyet rolleri’ olarak isimlendirilmiştir. (Vatandaş S. , 2020, s. 759) Biyolojik cinsiyet doğrultusunda kadınlara ve erkeklere biçilen roller ise toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadın ve erkek bireylerin toplumun yazmış olduğu senaryoya bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerini oynamaları beklenir. Bu beklentiler de “kadınlık” ve “erkeklik” rollerinin ortaya çıkmasına neden olmakta ve toplumsal cinsiyetin inşasını meydana getirmektedir. Bu bağlamda, biyolojik cinsiyetin toplumsal ve kültürel anlamları toplumsal cinsiyet rolleri olarak ortaya çıkmaktadır. Toplum içerisinde kadından ve erkekten beklenen roller, davranışlar, tutumlar ve duygular farklılık gösterir. Kadının daha duygusal olması, ev işleriyle ilgilenmesi, daha nazik, kibar ve hassas olması beklenirken; erkekten daha güçlü olması, duygularını belli etmemesi, elinin ekmek tutması, evin geçimini sağlaması gibi roller beklenmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri geçmişten günümüze sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Birey, doğumundan itibaren çevresinden gördüğü ve edindiği bilgileri öğrenerek toplum içine karışır ve böylelikle toplumda kendine yer edinmeye çalışır. Toplum içinde biyolojik yapılarına, kadın ve erkek oluşlarına bağlı olarak kimlik inşa edilir. Başka bir deyişle, toplumun bireye atfettiği biyolojik cinsiyeti üzerinden kurgulanan toplumsal kadınlık ve erkeklik rollerine göre içerisinde yaşadığı toplumun toplumsal cinsiyet rejimine göre bir kimlik edinir. Birey doğduğu andan itibaren toplumun biyolojisine yüklediği sosyo-kültürel anlamlara bağlı olarak toplum içinde sosyalleşerek toplumsal cinsiyet kimliğini geliştirir. Toplumsal cinsiyet rolleri ile insanlar toplumda kabul edilen kadınlık ve erkeklik algılarını benimserler. (Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 85).

Toplumsal cinsiyet rolleri bireyin yalnızca cinsiyetinden yola çıkarak toplumun bireye dair beklentileri, bireylere yükledikleri görev ve sorumlulukları içermektedir. Kadın işi ve erkek işi gibi bir ayrımın var olmasının başlıca sebebi toplumsal cinsiyet

rolleridir. Bu rollerin varlığı farklı perspektiflerce yorumlanmıştır. Doğuştan gelen farklılıkların bireyleri farklı işlere yönlendirdiğini savunan biyolojik ve psikolojik perspektif kadınların annelik duygusuna paralel olarak çocuk yetiştiriciliği rolünü üstlendiğini veya bu rolün kadına verildiği şeklinde bir açıklama getirir. Toplumsal cinsiyet rollerinin birbirlerinin tamamlayıcısı olduğunu dile getiren perspektif ise işlevselcilerdir. Feminist görüş açısından cinsiyet rollerine bakıldığında ise apayrı bir yorum ile karşılaşılır. Feminizmde bu rollerin ataerkil toplum ürünü olduğu ve kadını köleleştirdiği şeklinde bir bakış açısı hâkimdir (Marshall, 1999, s. 100-101).

Cinsiyet rolleri, erkek veya kadın olsun bireyin belirli çizgiler doğrultusunda davranış sergilemesi, eylemde bulunması beklenti ve talebinin sonucudur. Bu çizgilerin belirleyicisinin yine bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan toplum olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Rollerini belirleyen de inşa eden de toplumdur. Rollerini uygulayan da bu toplumun parçası olan bireylerdir. (Çekiç, 2021, s. 25).

Cinsiyet rol davranışı (Gender role behavior) ise kültürel tanım ve beklentiler ile şekillenen cinsiyet davranışlarıdır. Kadın ve erkeği birbirinden farklı kılan davranışsal özelliklerdir. Kadınsı ya da erkeksi olmaktır. Belli yetenekler, ilgiler, tutumlar, iş tercihleri, sosyal saldırganlık, cinsel davranış gibi. Önemli ölçüde çocuğun sosyalleşmesi ile belirlenir ve toplum tarafından bireye yüklenir. Cinsiyete uygun davranışlar kültürler arası ve zaman içinde değişiklik gösterir. Kültürel kimlik ile uyumludur. (Özsungur, 2010, s. 164) Sandra Bem'in 1974 yılında geliştirdiği Bem Cinsiyet Rolü Envanteri cinsiyet rollerinin belirlenmesinde kullanılan ölçeklerden biridir. Bem'in (1974) kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini listelediği envantere göre kadınsı özellikler “şefkatli, neşeli, çocuksu, merhametli, kötü söz söylemeyen, incinmiş duyguları teselli etmeye istekli, dişi, övgüye değer, kibar, kolayca kandırılabilen, çocukları seven, sadık, başkalarının gereksinimlerine duyarlı, utangaç, tatlı dilli, sempatik, hassas, anlayışlı, sıcak ve boyun eğen”; erkeksi özellikler ise “liderlik yapabilen, saldırgan, hırslı, çözümleyici, iddialı, atletik, rekabetçi, kendi inançlarını savunan, baskın, güçlü, liderlik becerilerine sahip, bağımsız, bireysel, kolayca karar verebilen, erkeksi, kendine güvenen, kendi kendine yeten, güçlü kişiliği olan, olaylara karşı tutumunu belli etmeye istekli, riske girmeye istekli” olarak nitelendirilmiştir. (Yılmaz, Gürkan, Akdeniz ve Tınaz, 2022, s. 1022)

Bourdieu' ya göre cinsler arasındaki biyolojik farklılık eril ve dişil bedenler özellikle de cinsel organlar arasındaki anatomik farklılık toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın özellikle de cinselliğe dayalı iş bölümünün doğal gerekçesi gibi ortaya çıkabilir. (Bourdieu, 2015, s. 23) Ona göre, toplumsal bakış açısının anatomik farklılığı inşa etmesi ve toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın ona temel teşkil eden toplumsal bakış açısını oluşturmaya döngüsel nedensellikte açıklanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin üretiminde ve sürekliliğinde aile, devlet, medya, din gibi faktörler önem arz etmektedir. Sosyalleşme süreci içerisinde öğrenilen toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algı ve düşünceler toplumsal yaşam içerisinde tekrar tekrar öğrenilmekte ve üretilmeye devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluştuğu, aktarıldığı, erkeğin erkeksi, kadının kadınsı rolleri içselleştirdiği, rollerin sınıflandırıldığı bir alan sunması bakımından “aile” önemli bir işleve sahiptir. Örneğin aile içinde erkekler, sert, soğukkanlı ve hükmedici olarak tanımlanırken, kadınlar erkeklere nispetle daha sıcakkanlı, naif, yumuşak huylu, güler yüzlü, hamarat, düzenli, duygusal ve fedakâr kişilikler olarak sınıflandırılır. Mevcut davranış kalıplarının kuşaktan kuşağa sosyalleşme süreciyle aktarıldığı kabul edildiğinde rollerin gelecek nesillere ulaşması kaçınılmazdır. Kız çocukları, annenin yerine getirdiği rollere bakarak kendini ilerideki hayatına hazırlarken, erkek çocukları ise babayı örnek alarak babanın yüklenmiş olduğu rollerde aile içindeki konumunu öğrenmiş olur (Kümbetoğlu, 2010; Avşar,2017, s. 227)

Sosyalleşme yaşam boyu devam eden bir süreçtir ve insanlar bu süreç boyunca diğer insanlarla ve nesnelerle etkileşim içindedir. Sosyologlara göre sosyalleşme, insanların potansiyellerini geliştirdikleri ve kültürlerini öğrendikleri hayat boyu devam eden sosyal deneyim sürecidir. (Macdonald, 2013, s. 113) Sosyalleşme sürecini anlamamıza yardımcı olabilecek sembolik etkileşimcilik yaklaşımına katkıda bulunan isim George Herbert Mead'tir. Mead'in Sosyal Benlik Kuramı sosyalleşmeyi açıklamaya yardım etmektedir. Mead'in temel kavramı benliktir ve insan kişiliğinin bir parçasıdır. Mead'e göre, benlik doğuştan gelmez, zamanla gelişir. Mead, benliğin ancak bireylerin diğerleriyle etkileşime girdikçe sosyal deneyim ile gelişeceğini savunur. Sosyal deneyim, sembollerin değişimi ile gerçekleşecektir. Sosyal etkileşim ise bir diğer kişinin niyetini anlamakla, kendini onun yerine koymakla gerçekleşir.

Mead'e göre benliği geliştirmek başka insanların rollerini üstlenmekle olmaktadır. Çocuklar bunu taklit yoluyla yapmaktadır.

Çocuklar dili ve diğer sembolleri kullandıkça benlik bir oyun şeklinde ortaya çıkar. Bu rol, önemli diğerlerinden – *sosyalizasyon süreci açısından özel önemde olan anne-baba gibi insanlar*- model alınarak geliştirilir. Yavaş yavaş çocuklar başka bireylerin rolünü almayı da üstlenir. Bu durum onları yakalamaca gibi basit oyunlardan daha karmaşık ve diğer bireyleri de içine alan oyunlara (basketbol gibi) yönlendirir. 7 yaşına geldiklerinde, çoğu çocuk takım oyunlarında gerekli olan sosyal deneyime sahip olur. (Macionis, 2013, s. 119) George Herbert Mead'e göre hayat devam ettikçe benlik sosyal deneyimlerle değişmeye devam etmektedir. Mead gibi, Blumer da, insan etkileşiminin açıklamalarında davranış için, öznel deneyimin ya da gizli davranışın da dikkate alınması gerektiğini savunur. (Wallace ve Wolf, 2015, s. 289) Blumer, benlik sunumu sürecinde bireylerin kendileri için uyaran belirlediklerini ve sonra bu uyaranları yorumladıklarını ifade eder. Blumer insanları etkin olarak görmektedir. Yorumlama sürecinde jestler önemli bir unsurdur. Mead jestleri anlamlı simgeler olarak tanımlamaktadır. Blumer'in üç temel önermesi eylemdeki anlamın önemine, anlamın kaynağına ve yorumlamada anlamın rolüne işaret etmektedir. (Wallace ve Wolf, 2015, s. 291)

- 1.İnsanlar şeylere, şeylerin onlar için ifade ettiği anlamlara göre davranırlar. Sembolik etkileşimcilik bu nedenle toplumsal ve biyolojik determinizmi reddeder.
- 2.şeylerin anlamı insanın diğer insanlarla toplumsal etkileşimi sonucu ortaya çıkar.
- 3.şeylerin anlamları, bunlarla karşılaşan kişi tarafından yapılan yorum sürecinden geçmekte ve değiştirilmektedir.

Nesneler ve olaylar doğrudan değil, onlara yüklenen anlamlarla tanınmaktadırlar. İnsanlar nesne ve olaylara karşı, onların kendilerine ifade ettiği anlamlara göre hareket etmektedirler. Anlamlı eylemi anlamada ise bilinç önemli bir unsurdur. Anlamlar insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinden ortaya çıkmaktadırlar ve yorum süreci içerisinde anlamlar değişebilmektedir.

Çocuklar “kız çocuk” ve “erkek çocuk” olarak etiketlendikten sonra seçilen kıyafetler, oyuncaklar, renkler, hitap biçimleri, sevgiyi gösterme biçimleri, “kadın” veya “erkek” kimliği kalıbına sokmak için gösterilen davranış kalıplarıdır. Bu davranış kalıplarıyla

büyüyen çocuklar da zamanla kendilerinden beklenen rollere alışıarak toplum tarafından beklenen şekilde davranmaya başlayarak “kadın” ve “erkek” kimliklerini şekillendirmektedir. Birey kendinden beklenen bu rolleri bilerek veya bilmeden içselleştirmektedir.

Scott (1986), erkekler ile kadınlara atfedilen özelliklerin ayrıştırılmasını ele aldığı bir çalışmada erkeklerin cesur, az da olsa kavgacı, özerk, bir alanda uzmanlaşmış, teknolojik beceri sahibi, grup dayanışmasına yatkın, macera düşkünü, zihin ve beden açısından kayda değer bir şekilde sert olarak tanımlandığını, kadınlarınsa zayıf, sezgileriyle hareket eden, bağımlı, edilgen, huzur arayan barışçıl, becerisi olmayan, yerleştirilmiş, fiziksel açıdan güçsüz ve duygusal yönden dengesiz insanlar olarak görüldüklerini söylemektedir. (Şahin, 2018, s. 33)

Öte yandan Cynthia Enloe, Globalization and Militarism (Küreselleşme ve Militarizm) adlı kitabında ataerkil toplumların bazı temel inançlara dayandığını belirtmiştir (2007: 67). Enloe’nun sıraladığı bu genel kabul görmüş inançlar toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün ataerkil toplumlar içerisindeki mevcut durumunu göstermektedir. Enloe bu temel inançları şöyle sıralamıştır: (Barutçu, 2013, s. 4-5)

- Kadınlar ve erkekler doğal ve değiştirilemez bir şekilde birbirlerinden farklıdır.
- Bu doğal değişiklikler, kadınlar ve erkeklerin toplumda belirgin farklı rollere sahip olmalarını açıklar.
- Erkekler doğal – ve üstün – olarak gelir sağlayan, yaratıcı, keşifçi, yönetici, güven stratejilerine sahip, kamuda otoriter, ayırt edici özelliklerinden dolayı hane halkının başında olan (örneğin daha akılcı, kamudaki zorlu gerçeklerin üstesinden daha iyi gelebilen, çocuk büyütmeyle doğuştan daha az eğilimli, cinsel ilişkide daha aktif ve fiziksel olarak daha güçlü) kişilerdir.
- Kadınların doğuştan eğilimleri (ev bakımı, çocuk büyütme, duygusallık, hassas fiziksel özellikler gibi), onları ev yaşamlarında ve hayatın yüklerini omzunda taşıyan erkekleri rahatlatmada daha değerli kılar. Kadınlar, erkekleri ev içinde rahat ettirmeyi istekle ve minnetle yaparlar çünkü onlara güven sağlayan ve erkeksi becerileriyle tüm toplumu korumada yardımcı olan erkeğe teşekkür borçludurlar (ve bağımlıdırlar). Bu feminize şükran bütün ataerkil sistemler için oldukça kritiktir.

3.7. Toplumsal Cinsiyet Oluşumu ile İlgili Kuramlar

Kuram, bilgi edinme sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya atılan gerçeklik ve güvenilirliği bilimsel yöntemle saptanmış iç tutarlılığı olan bir genel bilgi ve açıklama düzenidir (Gökçe, 1999, s. 52). Toplumsal cinsiyetin gelişimi ve cinsiyetler arasındaki farklılıkların irdelenmesi ile ilgili pek çok kuram bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde psikanalitik kuram, psikososyal gelişim kuramı, sosyobiyolojik kuram, sosyal öğrenme kuramı, bilişsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şeması kuramı, sosyal rol kuramı, sosyal benlik/davranışçılık kuramı ve Goffman'ın dramaturjik yaklaşımı ele alınacaktır.

3.7.1. Psikanalitik Kuram

Freud'un sosyologlar için önemi insanların normları içselleştirilmesi süreci, çocukluk döneminin kişiliği belirlemesi, cinsel gerilimlerin bastırılmasının sosyal sonuçlarını irdelenmesiyle ilişkilidir. Kadın ve erkeğin, kadınsı ve erkeksi özellikleri nasıl edindiğini sorgulayan ilk araştırmacı olan Freud, toplumsal cinsiyetin kazanımını açıklamaya çalışan psikanalitik kuramın temsilcisidir. Psikanalitik kurama göre cinsel gelişim, doğumla birlikte başlayan bir süreçtir. Çocuk, doğumundan itibaren dış dünyadaki canlı ya da cansız nesnelerle ilişki kurarak, "ego"yu yapılandırma sürecini gerçekleştirmektedir. (Zeybekoğlu, 2009, s. 15)

Freud'un psikoseksüel kuramına göre, çocuklardaki toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin algının penisin varlığı veya yokluğu ile ilişkilidir. Erkeklik penisin varlığına, kadınlık ise penisin yokluğuna karşılık gelmektedir ve çocuk bu bağlamda kendini annesiyle veya babasıyla özdeşleştirmektedir.

Freud'un psikoseksüel kuramına göre bebekler beş aşamadan geçerek psikoseksüel gelişimini gerçekleştirmektedir. Psikolojik ve cinsel gelişim beş dönemde tamamlanmaktadır. Her dönem bir önceki dönemde kazanılmış becerilerin üzerine kurulur ve bir önceki dönemden kazanılmış becerilerin özümsemesi devam etmektedir.

Bu beş dönem ise; oral, anal, fallik, latent ve genital dönem olarak adlandırılmaktadır.

- Oral dönem (0-18 ay): Freud bu dönemi birincil narsisizm dönemi olarak adlandırır. Freud'a göre oral dönem doğumla başlar ve bebek 18 aylık olana kadar devam

etmektedir. Libidinal hazzın odağı ise ağızdır. Bu dönemde emme, yeme gibi ağızla ilgili davranışlar çocuğun zevk aldığı davranışlardır.

- Anal dönem (1.5-3 yaş): Bebeğin ilgisi anüse kaymaktadır. Anüs kasları üzerinde denetim sağlama edilgen bir varoluştan etkin güç kazanıma geçişi simgeler. Bu dönemde bebek duygu, dürtü gibi kendilik denetimini kazanır ve ayrışma başlamaktadır.
- Fallik dönem (3-5 yaş): Bu dönemde ilgi cinsel bölgelerde ve cinselliğe karşıdır. Freud'a göre bu dönemde libido ilk defa beden dışına çıkar ve sevgi nesnesi aramaya başlar. Ebeveyn ilişkileri üçlü bir yapıya evrilir.
- Latent dönem (5-13 yaş): Cinselliğe olan ilgi ortadan kalkmaktadır. Kız ve erkek gruplarının kaynaştığı dönemdir. Toplumsal roller ve iş birliğine odaklanılır. Çocuk bu dönemde cinsiyetle ilgili konuları konuşmaktan hoşlanmamaktadır ve oyunla ilgilenmektedir. Çocuk diğer yetişkinlerle de özdeşleşmeye başlar.
- Genital dönem (12-13 yaştan sonra) ise çocuk cinsel organları ve duyguları arasında bağ oluştuğunu fark etmektedir. Fiziksel olarak olgunluğa erişim ve artan hormon etkinliği söz konusudur.

Freud'un kuramında toplumsal cinsiyetin kazanılmasına ilişkin üç dönemden bahsedilmektedir. Bu üç dönem şu şekildedir: birincisi; çocukların cinsiyetler arasındaki farklılıkları anlamadıkları dönem, ikincisi bu farklılıkları anlamaya başladıkları dönem ve üçüncüsü ise ödipal dönemdir. Freud'a göre oral ve anal dönemi içeren birinci dönemde çocukların cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri arasında farklılık bulunmamaktadır. Farklılıkları anlamaya başladıkları ikinci bölümde, çocuklar kadın ve erkek arasındaki farklılıkları anlamaya başlamaktadır. Cinsel kimlikleri ise beş yaşında oluşmaya başlar. Toplumsal cinsiyet rolünün kazanımının üçüncü döneminde, yani ödipal dönemde, anneleri için babalarıyla erkeklik yarışına giren erkek çocuklar, kastrasyon (hadım edilme) korkusuyla babalarıyla olan çekişmelerinden ve annelerine olan cinsel yönelimlerinden vazgeçer, babalarıyla özdeşleşirler. Böylece daha geniş sosyal dünyada erkek ve erkeksi olarak kendilerine uygun yerlerini alırlar. (Yaşın Dökmen, 2015, s. 44)

3.7.2. Psikososyal Gelişim Kuramı

Gelişim psikolojisi, psikanaliz gibi alanlarda çalışmaları olan ve psikososyal gelişim kuramını ortaya koyan Erik Erikson'a göre birey, doğumundan yaşamının sonuna kadar sekiz farklı gelişim evresinden geçmektedir. Ona göre bireylerin sağlıklı ruh haliyle gelişebilmesi için sekiz evre içerisindeki hedeflerini tamamlaması gerekmektedir.

Erik Erikson yaşamı sekiz döneme ayırmaktadır:

- Güvene karşı güvensizlik (0-1,5 yaş): Bu evreye oral dönem adı verilmektedir. Oray duyum dönemi de denilen bu evrede bebekler, sevgi, yeme-içme ve ilgi gibi beklentiler içerisinde. Annenin bebeğinin ihtiyaçlarına gösterdiği ilgi, anne-bebek arasındaki güven duygusunun temelini oluşturarak güçlendirmektedir.
- Özerkliğe karşı utanma ve şüphecilik (2-3 yaş): Anal dönem olarak adlandırılan bu dönem çocuğun bağırsak ve kas kontrolünü öğrendiği dönemdir. Aşırı kontrolcü ve hoşgörüsüz davranan ebeveynler, çocuğun kendinden şüphe etmesine ve utanç duymasına neden olmaktadır. Yetişkinlerde görülen çoğu komplekslerin anal dönemde yaşanan çatışmalardan kaynaklandığı söylenebilmektedir. Örneğin Erik Erikson'a göre etrafına sürekli şüpheyle yaklaşan, kullanıldığını sanan, kuralcı kişilerin bu davranışlarının temelinde ikinci evrede yaşanan çatışmaların etkisi bulunmaktadır.
- Girişkenliğe karşı suçluluk duyma (4-6 yaş): Faillik- ödipal dönem de denilen bu evre çocuğun dil ve motor becerilerini daha iyi kullanabildiği evredir. Bu evrede çocuğun cinsel konulara merakı artmaktadır. Yetişkinlerin azarlamaları ve cezalandırması sebebiyle çocukta suçluluk duygusu gelişmektedir. Bu dönemde meraklarından dolayı cezalandırılan çocukların yetişkinlik dönemlerinde cinsel problemler yaşadıklarını söylemek mümkündür.
- Başarıya karşı aşağılık duygusu (7-11 yaş): Gizil dönem olarak da bilinen bu dönem okul yıllarını içermektedir. Sosyal ilişkilerinin geliştiği, öğrenme sürecinin eklendiği ve rol model alma eğiliminin arttığı bir dönemdir. Başarılı olmak önem arz etmektedir. Başarılı olamayan çocuklar kendilerini diğerleriyle karşılaştırarak aşağılık duygusuna kapılabilmektedirler.

- Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası (12-18 yaş): Erinlik ve ergenlik dönemini kapsayan evredir. Fiziksel ve duygusal değişimlerin yaşandığı bu dönemde bireyler kimlik edinmeye çalışmaktadırlar ve bu bağlamda aidiyet duygusu hissetmek istemektedirler. Özdeşleşme ve taklit yoluyla kimlik edinmeye çalışılan bu evreyi başarıyla atlayanlar kimlik kazanırken, başarısız olanlar ise rol karmaşası yaşamaktadırlar.
- Yakınlık karşısında yalnız kalma (19-26 yaş): Yetişkinlik veya erişkinlik dönemi olarak adlandırılan evredir. Kimlik kazanımı veya rol karmaşası gibi durumlar önemini yitirmiştir. Bu dönemde sosyal ilişkiler kurma ve ilişkileri sürdürmek evrenin hedefleridir. Bireylerin bu dönemde iş bulma, aile kurma, cinsel yaşam ve statü gibi hedefleri bulunmaktadır. Erikson'a göre aile kurma, iş bulma, güven duyma, eğlenme, statü kazanma gibi hedeflere sahip olmalıdır. Ona göre bu hedefler bireyi yalnızlıktan uzaklaştırmaktadır.
- Üretkenliğe karşı duraklama: 40-65 yaş arasını kapsayan geçiş dönemidir. Birey hayatındaki önceki evreleri başarılı geçmişse bu evrede de üretken ve yaratıcı olmaktadır. Verimsizlik yaşayan bireyler ise bir işe yaramadıklarını hissedebilmektedirler.
- Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk: 65 yaş ve sonrasını kapsayan ve son evre olan benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresi huzur ve pişmanlık arasında bir çatışma doğurmaktadır. Birey bu evrede tüm yaşamını gözden geçirmektedir. Yaşamlarındaki hedeflerini gerçekleştirmelerine göre ise huzur veya pişmanlık hissetmektedirler.

3.7.3. Sosyobiyolojik Kuram

Sosyobiyolojik kuram en basit şekilde, canlıların yaşamlarını sürdürme, üreme, ileride hayatta kalacak ve üreyecek bir soy bırakma potansiyellerini yükseğe çıkarma gayretinde olduklarını iddia etmektedir. Kuramcılara göre kadınlar, ilgi ve bakım yönelimlidir. Erkekler ise fiziksel olarak daha güçlü olmaları sebebiyle avcı rolünü üstlenmişlerdir. Sosyobiyoloji, sosyal davranışı açıklamak için kullanılır. Sosyobiyoloji günümüzde sosyal antropoloji ve sosyal psikoloji alanlarını etkilemiştir. Darwin de bu teoriyi doğal ayıklanma ilkesinde kullanmaktadır. Doğal ayıklanma insanın bireysel düzeyde hayatta kalma mücadelesini içerir. Bunların yanında eş

seçimi, yakın ilişkiler, kıskançlık, saldırganlık gibi konularda da sosyobiyojik açıklamalar yapılmaktadır. (Yaşın Dökmen, 2015, s. 56-57)

Sosyobiyojik yaklaşıma göre sosyal davranışlar hem genetik faktörlerden hem de biyolojik süreçlerden etkilenmektedir. Sosyobiyologlar, kadınların doğum yaptığını ve yavruya bakım verdiğini, erkeklerin ise savaşçı ve avcılık rolünü üstlenmesi nedeniyle geleneksel erkek rolünün, geleneksel kadın rolüne göre daha kabul gördüğünü ileri sürmektedir. Yaklaşıma göre sperm çoktur ancak yumurta sayılıdır ve ulaşmak kolay değildir. Kadınlar yalnızca bir erkekten döllenebilirken, erkekler birçok kadını dölleyebilmektedir. Erkeklerin daha saldırgan, kadınların ise daha nazlı oluşu bunun sonucu olarak ifade edilmektedir.

3.7.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre, toplumsal cinsiyet rollerinin sosyal davranış üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bandura, eğer davranış olumlu sonuçlar doğuruyorsa davranışın pekişeceğini söylemektedir. Sosyal öğrenme kuramı, çocuğun model alma, taklit etme ve pekiştirmeyi içeren öğrenme süreçlerinden geçerek hem toplumsal cinsiyet kimliğini hem de toplumsal cinsiyet rollerini geliştirdiğini ileri sürmektedir.

Bu kurama göre, özellikle toplulukçu kültürlerde, uygun cinsiyet rol davranışları açıkça tanımlanmış ve bu davranışlar konusunda oldukça katı kurallar konulmuştur. Böylece, bir cinsiyetteki tüm modellerin davranışları birbirleriyle tutarlı olacaktır. Bu tutarlı modellerin varlığı ve uygun davranışların ödüllendirilmesi, geleneksel cinsiyet rollerinin sonraki kuşaklara aktarılma olasılığını arttıracaktır. Bireyci kültürlerde ise, cinsiyet rol beklentileri açıkça tanımlanmamıştır. Dolayısıyla bu toplumlarda cinsiyet rolleri koşullara özgü değişiklikler gösterebilir. Çocuklar birbirleriyle tutarsız modellerle karşılaşabilir. Bu nedenle de cinsiyet rolü açısından geleneksel olan ve olmayan kültürler arasında farklılıklar olacaktır. Ayrıca Osborne'a göre bazı babalar diğerlerinden daha erkeksi, bazı anneler diğerlerinden daha kadınsıdırlar. Sosyal öğrenme kuramına göre babanın erkeksiliği arttıkça erkek çocuğun da daha erkeksi, annenin kadınsılığı arttıkça kız çocuğunun da daha kadınsı olacağı sonucu çıkmaktadır. (Anar,2011; Vargel Pehlivan, 2017, s. 505).

Sosyal öğrenme kuramında edimsel koşumlama, model alma ve taklit olmak üzere iki öğrenme sürecine önem verilmektedir.

Edimsel koşumlama: Ödüllendirilen ya da olumlu sonuçları olan (pekiştirilen) davranışın

gelecekte tekrarlanma olasılığı artar. Cinsiyetine uygun davranışlarda bulunan çocuk ödüllendirilir, cinsiyetine uygun davranmazsa cezalandırılır. Ödüllendirilen davranış (cinsiyete uygun davranış) tekrarlanır ve davranış dağarcığına dâhil edilirken, ödüllendirilmeyen, hatta cezalandırılan davranış tekrarlanmaz, o davranışlardan kaçınılır ve davranış dağarcığında yer almaz. (Zeybekoğlu, 2009, s. 20).

Model alma ve taklit: Gözlenen figürler (ana, baba, öğretmen, arkadaş, beğenilen herhangi bir kişi, televizyondaki kahraman vb.) model alınır ve bu figürlerin davranışları uygun bir zamanda taklit edilir. Cinsiyet rollerinin kazanımında da genellikle kız çocuklar annelerini ve kadın figürleri, erkek çocuklar da babalarını ve erkek figürleri model alırlar ve taklit ederler. Bunların yanı sıra, sosyal öğrenme kuramcıları, çocukların uygun cinsiyet rolü davranışlarını dolaylı olarak da öğrenebildiklerini, yani başkalarının davranışlarını dolaylı olarak da öğrenebildiklerini, yani başkalarının davranışlarını gözleyerek ve onların hangi davranışlarının ödül ve ceza aldığını izleyerek (dolaylı pekiştirme-vicarious reinforcement, dolaylı ceza-vicarious punishment) de öğrenebildiklerini ileri sürmektedirler. Gözleyerek öğrenme de denen bu süreç, çocukların ödül aldığını gözledikleri modeli taklit etmelerine yol açmaktadır. (Zeybekoğlu, 2009, s. 20).

Cinsiyete uygun cinsiyet rolü gelişmesi sosyal öğrenme teorisine göre çocuklarda iki basamağa ayrılır: (Perry&Perry, 1975; Kavuncu, 1987, s. 9)

1. Aynı cinsiyetten bir modelle özdeşleşme,
2. Taklit edilmiş cinsiyete uygun davranışların düzenlenmesinde güdülenme.

Sosyal öğrenme kuramı, cinsiyete ilişkin farklılıkların davranışların gözlemlenmesi, ceza ve pekiştirme uygulamaları ve taklit yoluyla şekillenebileceğini öne sürmektedir. Sosyal öğrenme kuramının oluşmasında Bandura'nın rolü büyüktür. Mischel ise toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimin sosyal öğrenme yaklaşımına göre açıklamasını geliştirmiştir. Bandura ve Mischel'e göre, çocuklar onlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranış ve tutum gerçekleştirmeleri için uygulanan ödül ve ceza uygulamaları sonucunda toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmektedirler.

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde, aile, okul, akran çevresi ve kitle iletişim araçları da önemli rol oynamaktadır.

Sosyal öğrenme yaklaşımından toplumsal cinsiyetle ilgili olarak çıkarılabilecek temel hipotezler şunlardır (Nielsen, 1990; Dökmen, 2015, s. 62)

- (1) Ana-babalar ve başkaları kız ve erkek çocuklara farklı davranırlar.
- (2) Kız ve erkek çocuklar, kendi cinsiyetlerinden ana-babalarına benzer davranırlar.
- (3) Kız ve erkek çocuklar, kendi cinsiyetlerinden kişileri, özellikle ana-babalarını model olarak alırlar.

3.7.5. Bilişsel Gelişim Kuramı

Kohlberg'in bilişsel gelişim kuramına göre, cinsiyet rolü kazanımı çocuğun bilişsel süreçleriyle açıklanmaktadır. Kurama göre, çocuklarda bilişsel tutarlılık gereksinimi ve korunması önemlidir. Kadınlar kadın gibi, erkekler erkek gibi görünür düşüncesi örnek verilebilmektedir. Çocuklar için bilişsel tutarlılığın sürdürülmesi çocukların kimliğini geliştirmesi ve cinsiyet rollerine ilişkin bilişsel tutarlılık gereksiniminin sağlanması cinsiyet rolü gelişiminde etkili olmaktadır.

Kohlberg'e göre cinsiyet rolü gelişiminde üç dönem bulunmaktadır:

1. Cinsiyeti etiketleme (2-3,5)
2. Cinsiyetin kararlılığı (3,5-4,5)
3. Cinsiyetin değişmezliği (4,5-7)

Cinsiyeti etiketleme döneminde çocuklar ait oldukları cinsiyeti anlamaya başlamaktadır. Yani cinsiyetlerinin kız ya da erkek olduğunu bilirler ancak bunu tam olarak kavrayamayabilirler. Örneğin bir erkek çocuğu büyüyünce anne olacağını, kız çocuğu ise büyüdüğünde baba olacağını söylenebilir. Cinsiyetin kararlılığı döneminde, çocuk cinsiyetin sürekliliğini anlamaya başlar ve cinsiyetinin aynı kalacağını öğrenir.

Cinsiyetin değişmezliği döneminde ise, çocuk artık cinsiyetinin değişmeyeceği ilkesini kazanmıştır. Bu dönemde cinsiyetlerine uygun davranışlarda bulunurlar ancak bunu ödüllendireceklerini düşündükleri için değil, cinsiyetleriyle tutarlı olduğunu düşündükleri için yapmaktadırlar.

Bilişsel yaklaşımın temel sayılıtısına göre, insanların bilişsel tutarlılığa ihtiyaçları vardır; bu ihtiyaç kendilerine ve dünyaya ilişkin tutarlı ve dengeli bir görüş oluşturmayı ve sürdürmeyi istemelerine yol açmaktadır. Çocuklar için bu tutarlılığı sürdürmenin bir yolu, nasıl en uygun kız ya da erkek olunduğunu bulmaktır. Kız olduğunu anlayan bir çocuk kadınsı nesne, etkinlik ve davranışları; kendini erkek olarak tanımlayan bir çocuk da erkeksi nesne, etkinlik ve davranışları tercih etmeye başlayacaktır. Bu kuram, sosyal öğrenme kuramının aksine, çocuğun kadınsı ya da erkeksi olmayı istemesinin nedeninin diğerleri tarafından ödüllendirilmesi değil, kendisini bir kız ya da erkek olarak kimliklendirmesi olduğunu ileri sürmektedir. Bilişsel tutarlılık isteğinin çocuklardaki bir sonucu ise çocukların cinsiyet kalıpyargılarını katı, değişmez ve ahlaki kurallar olarak kabul etmeleridir (Dökmen,2006; Zeybekoğlu,2009, s. 29).

3.7.6. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Toplumsal cinsiyet şeması bireyin kadın ya da erkek kimliğine ilişkin özelliklerinin algılanmasında ve bu özelliklerine dair bilginin işlenmesinde temel oluşturan bir çerçevedir. Sandra Lipsitz Bem'e göre büyüme ve gelişme sürecindeki çocuk, toplum içerisindeki kadınlık ve erkeklik ile ilgili tanımlamaları ve özellikleri öğrenir ancak yalnızca öğrenmekle kalmaz. Edindiği bilgileri cinsiyetle ilişkili olarak özümsemektedir. Buna bağlı olarak da cinsiyetler arasındaki ayrımı ve özellikleri vurgulayan toplum içerisinde büyüyen çocuklar bu cinsiyet şemalarına göre bilgiler işlemektedir. Toplumsal cinsiyet şeması kuramı bir süreç kuramı olmakla birlikte, bilişsel gelişim kuramını ve sosyal öğrenme kuramını birleştiren bir kuramdır.

Sandra Lipsitz Bem'in toplumsal cinsiyet şeması kuramına göre, öğrenme süreciyle çocuklar bir cinsiyet şeması geliştirirler ve oluşturulan bu şemalar cinsiyete dayalı özellikleri betimler. Şema, bilişsel bir yapıdır; bireyin algılarını organize eden ve yönlendiren bir çağrışımlar ağıdır. Bir şema, gelen bilgiyi şemayla ilişkili terimlerle araştırmaya ve özümsemeye hazır oluşu sağlar. Belli şema aracılığıyla bilgiyi işlemeye hazır bireyler, şemaya uygun bilgiyi hemen kodlayabilirler, şemayla ilgili kategoriler içinde örgütleyebilirler ve şemayla ilişkili farklılaşmış yargılarda bulunabilirler. Bilgiyi toplumsal cinsiyet şemasına göre işleme ise, özellikleri ve davranışları kadınsı ve erkeksi kategorilerine ayırmaya yol açar. Cinsiyetle ilgisi olmayan şeyler bile kadınsı veya erkeksi kategorisine sokularak işlenir. Örneğin; “nazik” ve “bülbul” gibi

özellikler kadınsı kategorisine, “atılgan” ve “kartal” gibi özellikler erkeksi kategorisine yerleştirilebilir. Toplumsal cinsiyet şeması da kadın ve erkek özelliklerinin algılanmasında ve bilginin işlenmesinde temel oluşturan bir çerçevedir. (Anar, 2011; Vargel Pehlivan, 2017, s. 506)

3.7.7. Sosyal Rol Kuramı

Cinsiyetler arası rollerin değişimi, cinsiyet farklılıklarının da değişimine yol açmaktadır. Kadının yüksek statülü roller üstlenmesi onun cinsiyet farklılığını azaltmaktadır. Sonuç olarak, insanlar eşit sosyal roller alıncaya kadar cinsiyet stereotiplerinin varlığını sürdüreceğine yönelik görüş, sosyal rol kuramının yaklaşım biçimini ifade etmektedir (Anar, 2011, s. 23-24). Sosyal rol kuramı, kadın ve erkek arasındaki tüm davranışsal farklılıkların cinsiyet stereotipleri ve sosyal roller ile tanımlanabileceğini öne süren kuramdır. Toplumu oluşturan gruplar ve topluluklar tarafından tayin edilen aynı sosyal konuma sahip tüm bireylerden beklenen öğrenilmiş tepki sosyal rol kavramını ifade etmektedir. Sosyal rol kuramı, ülkelerin kadın ve erkek cinsiyetine sağladığı eşitlik düzeyinin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır (Arıcı, 2011, s. 20).

Sosyal rol, toplum tarafından tanımlanan, bir sosyal kategorideki bireylerin hepsinden beklenen, öğrenilmiş tepkilerdir. Bütün toplumlarda, kadınlardan ve erkeklerden beklenen sosyal roller ile bu beklentilere uygun farklı davranış örüntüleri vardır. Örneğin, çoğu kültürde çocukların sorumluluğu erkeklere değil kadınlara verilmiştir. (Yaşın Dökmen, 2015, s. 82).

Cinsiyet rolleri de toplum tarafından belirlenmiştir ve bireylerin bu belirlenmiş olan rollere uygun olarak davranış ve tutum sergilemeleri beklenmektedir. Eagly ve Steffen’e göre toplumsal yaşam içerisinde kadın ve erkek farklı statülere sahiptir ve erkeğin statüsü kadına göre daha üstte bulunmaktadır. Bu statü farklılıkları ise toplumsal cinsiyete ilişkili olarak kadın ve erkek olmakla ilgili belirlenmiş kalıpyargılar oluşturarak bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu bağlamda sosyal rollerin kadın ve erkek arasında farklılıklar oluşturduğu söylenebilmektedir. Sosyal rol kuramı cinsiyet farklılıklarına yol açan genetik farklılıkları da değerlendirmektedir. Erkeğin fiziksel olarak kadına kıyasla daha iri ve güçlü görünüyor olması, kadının çocuk doğurması, emzirmesi önemli birer faktördür. Çünkü toplum genetik faktörler aracılığı ile cinsiyet farklılıklarına yol açmıştır. Sosyal

rol kuramında toplumsal cinsiyet rollerinin oluşması en önemli süreçtir. Bu roller ev içi ve sosyal hayat olarak gelişir. ‘Ev hanımı’ ve ‘ailesini geçindiren’ roller kadın ve erkeğin ayrışmasına yol açar. (Yaşın Dökmen, 2015, s. 82-85).

3.7.8. Sosyal Benlik/Davranışçılık Kuramı

Mead toplumsal analizinde, toplumun zihin ve benlik sahibi bireyler arasındaki etkileşim süreçleriyle nasıl yaratıldığı, sürdürüldüğü ve değiştiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Toplumun temelinde ise dilin kullanımı ile zihin ve benlik sahibi bireylerin rol almaları yatmaktadır. Rol alma süreciyle yaratılan toplum yine rol alma süreci ile değiştirilebilmektedir. Mead’ın yaklaşımında *rol alma* süreci, bireyin kendini diğerlerinin yerine koyması olarak tanımlanmaktadır. (Koçak Turhanoglu, 2019, s. 96) Örneğin bireyin, diğerinin hareketlerindeki anlamı ve amacı anlayabilmesi için kendini diğerinin yerine koyması gerekmektedir. Kendini diğerinin yerine koyduğunda yaptığı değerlendirme ile karşısındakine tepki verir. George Herbert Mead, rol alma süreci ile “benlik” kavramını geliştirdiğini belirtmiştir.

Benlik, Mead’ın temel kavramlarından biridir. “Benlik” ile ilgili düşünceleri sembolik etkileşimciliğin temelidir. Benlik insanların davranışları ve çevrelerine kontrol kurmalarını sağlar. Mead, teorisinde davranışçı psikolojiden hareket etmiştir. Benlik; bir bireyin öz farkındalıktan ve öz imajdan oluşan kişiliğinin bir parçasıdır. (Macionis, 2013, s. 118) Benlik, bireyin toplumsal süreç içerisinde ötekinin rollerini üstlenmek yolu ile kazanılır. Bireyin kendisine diğerinin gözüyle bakabilmesi ile gelişir. Mead, benliğin doğumla var olmadığını, zamanla geliştiğini belirtmektedir. Etkin ve yaratıcı olan, benliktir; ben’in eylemlerini “belirleyen” toplumsal, kültürel ya da psikolojik öğeler yoktur. (Wallace & Wolf, 2015, s. 277) Mead, bireylerin etkileşimler sonucu hareketlerini şekillendirdiğine vurgu yapmaktadır. Benliğin sadece sosyal deneyim ile gelişeceğini savunmaktadır. Sosyal deneyimin ise sembollerin değişimi ile gerçekleştiğini belirtmiştir. Simgeler de insan etkinliği ile ilişkilidir. Mead’e göre sadece insanlar hareketlerden anlam çıkartmaktadır ve bu anlam çıkarma çabası da insanları ve niyetlerini anlamaya neden olduğunu belirtmektedir. Niyeti anlamak da bir durumu öteki açısından değerlendirebilmeyi gerektirmektedir.

Mead, “ayna benlik” kavramını Cooley’den almıştır. Mead’e göre, öteki insanlar kendimizi görebileceğimiz aynadır. Kendimiz hakkında ne düşündüğümüz,

diğerlerinin bizi nasıl gördüğü ile ilgilidir. (Macionis, 2013, s. 118) Ayna benlik üç ögeden oluşmaktadır:

- I. Diğer insanlara göre nasıl göründüğümüzün imajınasyonu.
- II. Bu imajın diğerleri tarafından değerlendirilmesinin üzerimizdeki etkisi.
- III. Bunun sonucunda da diğerlerinin bizi beğenip beğenmediğine ilişkin duyguya kapılmamız.

Benlikle ilişkili iki evre: “Ben” ve “Beni/Bana”

Mead, benlikle ilişkili iki evre belirlemiştir. Bunlardan birincisi, “ben” yani “I”, ikincisi ise “beni/bana” yani “me”dir. Ben, bireyin hareketi için kendiliğinden gelen dürtüsüdür. Beni/bana ise bireyin diğerlerinden öğrendiği kendisine ilişkin bakış açılarıdır. Mead, “Başkalarının tavır alışları örgütlenmiş olan beni/bana (“me”)'yı oluşturur ve ondan sonra birey ben (“I”) olarak buna karşı harekete geçer”, der. (Wallace ve Wolf, 2015, s. 279)

Bu bağlamda benlik, birey özne olarak hareket ettiği zaman “ben”dir. Ancak hareketin hedef noktası olduğunda ise “beni/bana”dır. Mead’e göre benlik, bu iki evreyi içeren toplumsal bir süreç olarak ifade etmektedir.

George Herbert Mead’e göre benliğin gelişimi dört aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar; hazırlık aşaması, oyun (play) aşaması, yetişkin oyunu (game) ve genelleştirilmiş öteki aşamasıdır. Mead’e göre benlik gelişiminin aracı “game”dir. Game aşamasında birey hem kendisinin hem de diğerlerinin farkına varmaktadır.

I. Hazırlık aşaması

Mead, oyun öncesindeki aşamalara, hareketlere anlamsız demektedir. Bunun sebebi ise çocukların bu aşamada diğerinin hareketini, tavırlarını alma kabiliyetine sahip olamayışındandır. Bu aşamada çocuk çevresindekilerin neler yaptığını anlamadan onları taklit etmektedir. Mead bu aşamayı isimlendirmemiştir, daha sonra teorisyenler tarafından bu şekilde ifade edilmiştir.

II. Oyun (Play) aşaması

Oyun aşamasında çocuk gerçek rolleri oynamaya başlamaktadır. Çocuk bu aşamada anne, baba, çocuk, öğretmen, doktor gibi gerçek rolleri oynar. Çocuk oyun sonrasında ise kendine dönmektedir. Oyun safhası çocuk kendini başkasının yerine koyabileceği

aşamadır. Bu aşamada etkileşim ve davranışa göre şekillenen tutum yoktur. Benlik yavaş yavaş gelişmektedir.

III. Yetişkin oyunu (game) aşaması

Game aşaması, benliğin tamamlandığı aşamadır. Bu aşamada çocuk zamanla birden fazla rolü gerektiren bir durum içerisinde bulunur. Mead, game aşamasını beyzbol örneği ile açıklamaktadır. Örneğin bir baseball oyununda “first base” oyuncusunun, belirli bir durumda öbür takım üyelerinin ne yapacakları hakkında genel bir bilgisi olması gerekir. Oyun safhasında kişiyi ilgilendiren “başkaları”, oyun içinde olan herkesin örgütlenmiş tavırlarıdır; böylece bu oyuncunun “first base”de yaptığı her şey, takımda oynayan herkesçe kontrol edilmektedir. (Wallace ve Wolf, 2015, s. 284)

IV. Genelleştirilmiş öteki aşaması

Genelleştirilmiş öteki aşamasında çocuk diğerleri ile etkileşimde bir genelleştirilmiş öteki yaratmaktadır. Genelleştirilmiş öteki kavramı topluluğun örgütlenmiş tavırlarını içermektedir. Benlik için esas olan ise genelleştirilmiş ötekinin rolünü alma yeteneğidir. Birey, genelleştirilmiş ötekiden hareket ederek; kendini organize eder, kendini tutarlı bir şekilde algılar. Çocuk bu genelleştirilmiş öteki aşamasında kendini, davranışını görmekte ve değerlendirmektedir.

Benliğin Sonuçları;

Kişi benlik gelişimi sonunda kendini yeniden algılar ve yeniden tanımlayarak bunu değiştirir. Bir benliğe sahip olduğunu keşfeden kişi zihinsel olarak da kendine ait bir dünyaya sahip olur. Kendini yönlendirebilir. Benliğin gelişimi iletişim için oldukça önemlidir.

Mead’e göre insanların düşünceleri, hareketleri, eylemleri toplumsaldır. Bu toplumsal etkileşimin temeli de sembolik etkileşimdir. Sembolik etkileşim ise anlamların sembollerle aktarılmasıdır. Ona göre paylaşılan anlamlar olmadan toplum olamaz. İnsanlar için belirli anlamlar yüklenen bu değerler, insanların sahip olduğu iki unsura bağlı olarak gelişmektedir: Bilinç ve öz bilinç. Bu nedenle bu iki öge, insanın toplumsal davranışının temelini anlaşılmada önem taşımaktadır. (Koçak Turhanoğlu, 2019, s. 97) Mead kuramını, sosyal deneyim bir kişinin kişiliğini nasıl etkiler anlamak için geliştirmiştir.

3.7.9. Dramaturjik Yaklaşım

Erving Goffman, insanların kendi hayatlarını, sahnede rol yapan aktörler gibi yaşadığını açıklayarak sosyal etkileşimi analiz eden bir sosyologdur. (Macionis, 2013, s. 145) Goffman, ilk çalışmalarından itibaren toplumun nasıl işlediğini/işletildiğini dert edinen bir sosyolog olmaktan öteye geçerek, eserleri sadece sosyoloji alanında sıkışıp kalmayan; edebiyattan tarihe, medya çalışmalarından politik bilimlere, psikolojiden hukuk ve ekonomiye birçok alanda alıntılanmış bir yazar olarak tarihe geçmiştir. (Bayad, 2016 , s. 82)

Goffman kuramında toplumsal çözümlemeden ziyade bireyi analiz birimi olarak kullanmaktadır. İnsan davranışını betimlerken ise drama ve tiyatro kavramlarını kullanmaktadır. Bu nedenle de Goffman dramaturji yaklaşımı ile birlikte anılmaktadır. “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” eserinde dramaturji yaklaşımı detaylı olarak incelemek mümkündür. Dramaturjik yaklaşımda “aktör”, “performans”, “ön bölge”, “arka bölge” ve “izlenim yönetimi” kavramları önem arz etmektedir.

Aktör, rolünü yani rutini oynayan kişidir. Goffman, rutini “performans sırasında görülen ve belki diğer durumlarda da sergilenecek ya da oynanacak, önceden belirlenmiş eylem kalıbı olarak tanımlar. (Goffman,1959; Poloma, 1993, s. 202) Goffman’a göre aktörler farklı rollerle karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple farklı roller de farklı sahnelerde oynanmaktadır. Sahne ise, aktörlerin toplumsal etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır. Goffman, bireylerin benliklerini sunarken rolleri ile doğrultulu şekilde performans sergilediklerini vurgulamaktadır. Performans, aktörlerin etkinlikleri ile ilişkilidir ve etkileşime bağlıdır. Goffman’a göre performansın iki bölgesi bulunmaktadır; bunlardan ilki “ön bölge”, diğeri ise “arka bölge”dir. Ön bölge, performansın sergilendiği bölgedir. Aktörün performansının, seyircilere durumu anlatmak için işleyen bölümdür. Ön sahne (mobilya ve sahne dekorunu tamamlayan eşya ve aksesuar) ile “kişisel ön”ü (görev ya da rütbe, giyim, cinsiyet, yaş, ırksal özellikler, irilik, duruş, konuşma biçimleri, yüz ifadeleri ve vücut hareketleri gibi) kapsar. (Wallace ve Wolf, 2015, s. 320) Arka bölge, diğeri adıyla sahne arkası, izleyiciye bağlıdır. Sahne arkası, seyirciden gizlenen, aktörün rahatlayabileceği bölgedir. Goffman bu kavramları doktor örneği ile açıklamaktadır. Doktorun hastasını muayene ettiği muayenehanesi ön bölgeye, sahne önünü ifade etmektedir. Doktor,

burada mesleğinin gerektirdiği işleri yapmakta, performansını sergilemektedir. Doktor-hasta etkileşimi de sahne önünce icra edilmektedir.

Erving Goffman, bireylerin kendilerini ve etkinliklerini günlük hayatlarında nasıl gösterdiklerine bakmaktadır; özellikle bireyin, başkalarının kendisi ile ilgili izlenimlerini yöneltme ve denetleme şekilleri olan *izlenim/etki yönetimi* üzerinde odaklanmıştır. (Wallace & Wolf, 2015, s. 319) Tiyatro sahnesinde aktörler benliklerinin, seyirciler tarafından kendi istedikleri gibi tanımlayabileceğini düşünür ve seyircilerin de aktörün istediği gibi davranacağını umması izlenim yönetimidir. Goffman, her bir bireyin “performansını” benliğin sunumu, bir kimsenin başkalarının aklında belli izlenimler yaratma çabası olarak tanımlar. Kimi zaman izlenim yönetimi olarak adlandırılan bu süreç, kişisel performans fikri ile başlamaktadır. (Goffman,1959,1967; Macionis,2013, s. 145)

Goffman’ın dramaturji yaklaşımı etkileşimle ilgilenmektedir. Tam kurumlarda toplumsal etkileşim kapalı bir sistem içerisinde gerçekleşmektedir. Goffman’a göre total kurumlar, birbirine benzer durumlardaki insanların daha geniş toplumdan yeterli bir süre için koparılarak hep birlikte formel olarak yönetilen kapalı yaşam sürdürmeleriyle oluşmaktadır ve beş kategoriye ayrılmaktadır: (Poloma, 1993, s. 207)

1. Yardıma ihtiyacı olan insanları korumak için kurulmuş kuruluşlar; görme engelliler, yaşlılar, öksüzler, yoksullar için evler ve benzeridir.
2. Hem yardıma muhtaç hem de çevrelerinde toplum için tehdit oluşturan kişiler için kurulmuş yerler: Verem sanatoryumları, akıl hastaneleri, cüzzam hastaneleri.
3. Toplumu kasıtlı tehlikelere karşı korumak için organize edilen kuruluşlar: Hapishaneler, ıslahevleri, savaş esirleri ve toplama kampları.
4. Mesleki amaçlı ve o meslek dalında etkinlik göstermek amacıyla kurulan kuruluşlar: Askeri barakalar, gemiler, yatılı okullar, çalışma kampları, birleşik koloniler ve bu amaçlara hizmet etmek için bulunan kimseler.
5. Dünyevi işlerden el çekerek, hatta sıklıkla dinsel eğitim hizmeti vermek için kurulan merkezler, örneğin manastırlar, kiliseler vb.

Goffman’a göre toplumsal etkileşim ile tam kurumlardaki etkileşim birbirinden farklıdır. Goffman’ın ilgisi eşinin de rahatsızlığından dolayı tam kurumlardaki hastaların davranışları üzerine olmuştur.

4. ERKEKLİK TANIMLAMALARI VE ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

Erkeklik inşasını ele alabilmek için öncelikle erkeklik tanımlamalarını, tarihsel süreç içerisinde değişen erkeklikleri ve erkeklik çalışmalarını incelemek yerinde olacaktır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları içerisinde yeni sayılabilecek olan erkeklik çalışmaları, erkeklerin deneyimlerine ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarına ışık tutmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde erkeklik kavramı, erkekliğin tarihsel süreç içerisindeki konumu, erkeklik çalışmaları, Connell'ın Erkeklikler Kuramı ve Türkiye'de erkeklik çalışmaları ele alınmaktadır.

4.1. Erkeklik

Erkeklik kavramı ve erkek kimliği ile ilgili cevaplanmayı bekleyen pek çok soru bulunmaktadır. Erkeklik kavramının ne olduğu, erkeklik olgusunun nasıl inşa edildiği, nasıl içselleştirildiği, yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte erkeklik kurgusunun nasıl şekillendiği ve bireylerin erkeklik algılarının nasıl dönüştüğü bekleyen sorular arasında bulunmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde erkeklik kavramı, tarihsel süreç içerisinde erkekliğin değişimi, erkeklik çalışmaları, Connell ve erkeklikler teorisi ve Türkiye'de erkeklik çalışmaları ele alınmaktadır. “Erkeklik nedir?” , “Erkeklik nasıl inşa edilmektedir?”, “Erkeklik inşa sürecinde hangi faktörler etkili olmaktadır?”, “Erkeklik çalışmaları nelerdir?” gibi sorulara cevaplar aranmaktadır.

Erkeklik, erkek bireylerin nasıl davranması gerektiği ve cinsiyet ilişkilerindeki konumlarına ilişkin ideallerle ilgili toplumsal davranış modelidir. Toplumsal cinsiyet çalışmalarına göre ise erkeklik; toplumsal, tarihsel ve kültürel olarak şekillenen toplumsal cinsiyet kategorilerinden biridir. Erkeklik de kadınlık gibi toplumsal ve kültürel olarak kurgulanan bir kimliktir. Bu sebeple de tam olarak tanımlaması güçtür.

“Erkeklik deyince erkeklerin davranışlarını mı, kimlik olarak kurulmuş erkekliği mi, ilişkisel olarak temsil edilen erkekliği mi, imge olarak sunulan erkeklikleri mi, söylem olarak kurulmuş bir ‘erkekliği’ mi kastettiğimiz ya da doğrudan yaşanan, gözlenen ve pratik olarak icra edilen erkeklikten mi bahsedildiği açık değildir.” (Sancar, 2009, s. 20)

Erkeklik kavramı, birbirini tamamlayan birçok olgudan meydana gelmektedir. Bu olgular, erkeğin biyolojik ve psikolojik doğasını, toplumda ve kültürde kabul edilmesini sağlayan rollerini, kimliğini, erkeklik temsillerini kapsamaktadır. Bunlar birbirinden çok farklı şeyler olmasına rağmen, ataerkil erkeklik söyleminde aynı şeylermiş gibi kullanılmaktadır. Biyolojik gücü, psikolojik gücüne, bu güçlü olma

durumu da onun toplum tarafından kabul edilmesine, kimliğinin ve temsilinin güç üzerinden tanımlanmasına sebep olmaktadır. Bu bütünlüğü oluşturan şey, ataerkilliktir. (Bozok,2011; Sarıçiçek,2019, s. 7) Serpil Sancar, Erkeklik İmkânsız İktidar kitabında erilliğin, güç, akıl, aktiflik, çatışabilme, şiddete başvurma, rekabet becerisine sahip olma, başarı tutkusu, uzmanlık ve teknik bilgilere sahip olma, risk alabilme ve kahramanlık kavramları ile ifade edildiğini; kadınsılığın ise duygusallık, pasiflik, barışçılık, şefkatli olma çerçeveleriyle ele alındığını belirtmektedir. (Sancar,2009; Avşar, 2017, s. 228).

Herb Goldberg ise, *Erkek Olmanın Tehlikeleri* adlı kitabında erkeğin, erkeksi ayrıcalığı ve gücü elde etmek için ağır bedeller ödediğini; kendi duygularıyla ve bedeniyle olan bağını kopardığını ifade eder. Ona göre erkeklik, erkeklere mal edilen özelliklerin düşünce ve yaklaşım biçimlerinin toplumlara ve zamana göre değişebilen bir toplamdır (Goldberg, 2010). Bu bağlamda toplum tarafından beklenen roller ve beklentiler gerçekleştirildiğinde erkekliğin kazanıldığı düşünülmektedir. Ancak, erkekler yalnızca çevrelerine değil aynı zamanda kendilerine de erkeklik ispatı ihtiyacı içerisinde olabilmektedirler. Selek'e göre bu erkeklik ispatı ihtiyacı giderilmediğinde ise erkeklik krizi karşımıza çıkmaktadır.

Hiçbir erkek, egemen erkeklik normlarına doğuştan sahip olamamaktadır. Erkeklik inşası, bir erkeğin çocukluğundan itibaren başlayıp, hayatının sonuna kadar devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedensel ve toplumsal aşamalardan geçerek erkeklik inşasını tamamlayan erkeğin toplum içerisindeki görevi bitmiş değildir. Erkek, bu inşayı tamamlamışsa bile onu ömrünün sonuna kadar muhafaza etmek ve gelecek nesillere aktarmak zorundadır. (Barutçu, 2013, s. 7).

Erkeklik inşası ise bir erkeğin çocukluk döneminden itibaren başlayan ve tüm yaşamı boyunca devam eden bir kimlik inşa sürecidir. Bu süreçte toplumun erkeklikle ilişkilendirdiği, erkekler için uygun gördüğü roller, davranışlar öğrenilir. Penise sahip olan bireyler biyolojik olarak erkek kabul edilir ve doğumdan itibaren “erkek” olmayı öğrenmeye başlarlar. Bu süreçte toplumsal olarak kabul gören erkekler olabilmek için, nasıl oturup kalkmaları, nasıl davranmaları, nasıl bir beden diline sahip olmaları, hangi konulara ilgi duymaları, kimlerden hoşlanmaları, nasıl bir cinsellik yaşamaları, belirli durumlarda nasıl düşünmeleri ve hissetmeleri gerektiği gibi birçok konuda yaşamlarını şekillendiren toplumsal normları, biyolojik doğalarının bir gerekliliymiş gibi

içselleştirirler. Beynon (2002) erkekliği etkileyen unsurlar arasında kültür, altkültür, toplumsal sınıf, meslek, din, inanç, etnisite, zaman, mekan, statü, yaşam tarzı, eğitim, cinsel yönelim, yaş ve fiziksel özellikler gibi etkenleri saymaktadır. (Şahin, 2018, s. 35) Erkek kimliğinin inşa sürecinde aile, eğitim hayatı, akran grubu, medya, çalışma hayatı, din ve medya gibi faktörler etkili olmakla birlikte; ebeveynler, arkadaşlar, kadınlar ve cinsel partnerler bu süreçte rol oynamaktadır. Biyolojik cinsiyeti erkek olarak atanmış bireylerin toplum tarafından “erkek” kabul edilebilmek için toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdiği süreç “erkek sosyalizasyonu” olarak adlandırılmaktadır.

Erkeklik algısı ve erkeklik tanımı toplumdan topluma değişebilmektedir. Belirli bir kültürel yaşam içerisinde de farklı erkekliklerden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda tek tip bir “erkeklik”ten söz edilememektedir. Erkekler, ataerkil toplum içerisinde erkek olduklarını sergileyebilmek için onlara sunulan normları uygulamaya, yaşamaya çabalar. Fakat bu hâkim ataerkil söylemin yarattığı erkeklik ile bu söylemlerden arınmış erkeklik birbirine taban tabana zıttır. Hâkim kodların reddi ve toplumsal cinsiyet eşitliği inancıyla yaşayan erkeklik, farklı, değişen erkeklikleri ortaya çıkartmaktadır. (Bozok, 2011, s. 19).

Erkekten beklenen roller yerine getirmesi gereken kurallar haline gelmiştir. Erkek toplum tarafından beklenenleri yerine getirdiği zaman “güçlü” olarak görülmüş ve toplum tarafından “değer” verilen bir birey olmuştur; fakat erkek toplum beklentilerini (toplumsal cinsiyet rollerini, görevlerini) toplumun atfettirdiklerini yerine getirmediği zaman dışlanma ile karşılaşmıştır. Çünkü toplum içerisinde, toplum tarafından kabul edilen ve baskın olan bir erkeklik anlayışı vardır. Connell bu erkeklik anlayışını hegemonik erkeklik olarak tanımlar. Başka bir deyişle, hegemonik erkeklik bir idealdir. Sığın ve Canatan (2018) bu durumu şöyle ifade ederler, hegemonik erkeklik algısı toplumsal kurumlar aracılığı ile öğretilen bir durumdur. Ailede, okulda, medya aracılığı ile toplumda sürekli yeniden üretilir. Örneğin, “Erkekler ağlamaz!”, “Erkek dediğin dayanıklı olur!” gibi. Bu algılar öyle bir baskı yaratır ki sanki başka erkeklikler olamazmış gibi. (Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 85).

Michael Scott Kimmel de aynı şekilde tek bir erkeklik algısı olmadığını ancak bir erkeklik modelinin diğer erkekliklerden daha üstün görüldüğünü söyler ve şöyle özetlemektedir.

“Bütün erkeklikler eşit yaratılmamıştır. Ya da hepimiz eşit yaratıldık ama bu eşitlik hızlıca uçup gitmekte. Çünkü bizim erkeklik tanımlarımız toplumda eşit değerlerde değil. Bir erkeklik tanımı, sürekli ölçülüp tartılan diğer erkeklik formlarına karşı standart olarak kalmaya devam eder” (Kimmel, 2004, s. 184).

Türkiye’deki erkeklik varoluşuna ilişkin Selek’in (2010, 19) sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik olarak sınıflandırdığı bu dönem noktalarını Bozok (2011, 73), bazı eklemelerle şöyle ifade etmektedir;

“Türkiye’de erkeklerin yaşam döngüsünün başlıca dönüm noktaları, doğumu izleyen süreçte dilin öğrenilmesi, sünnet, ilk cinsel deneyim, zorunlu askerlik hizmeti, para kazanmaya başlamak, evlenmek (ve düğün), baba olmak, yaşlı ve sözü dinlenir bir erkek olmak olarak değerlendirilmektedir.”

4.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Erkeklik

Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır. (Atay, 2004, s. 14) Erkekliğin gündelik yaşam içerisinde nelere tekabül ettiğine ulaşmak isteniyorsa toplumsal pratiklere bakmak gerekmektedir. Erkekten beklenen rolleri ve sergilemesi beklenen tutumları barındıran bu pratikleri anlamamanın yolu ise, erkekliğin tarihsel süreç içerisinde nasıl inşa edildiğini anlamak önem arz etmektedir.

Çağırkan’a göre erkeklik kavramının tarihsel süreçte yaşamış olduğu üç tane kırılma vardır. Bunlardan ilki avcı toplayıcı toplumların tarım dönemine geçmesi ile gerçekleşmiştir. İkinci kırılma modernizmin, geleneksel iş bölümünün dönüşümünü sağlayan sanayi toplumunun doğmuş olmasıdır. Kadın ve erkeğin aynı iş alanlarını paylaşmaya başlaması eril kimliğin bu doğrultuda dönüşümünü sağlamıştır. Üçüncü kırılma ise 1990’lı yıllara dayanan post-modern söylemlerin beraberinde yeni erkeklik anlayışı ve birden fazla erkekliğin mümkün olabileceği düşüncesini getirmesi ile oluşan kırılmadır. Bu kırılma eril ve dişi arasında sınırların kalkmaya başlaması ve unisex kavramının kullanılmaya başlaması farklı erkeklikleri inşa etmiştir (Çağırkan, 2018; Çekiç, 2021, s. 65)

İnsanlık tarihi, dört farklı üretim biçimi ve ilişkileriyle şekillenerek bir süreçten geçmiştir. Bu süreçte; üretim biçimleri, üretim ilişkileri dört farklı toplum tipini de oluşturmuştur. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından belirlenen birbirinden farklı dört üretim biçimi, bu dört farklı toplumun politik, iktisadi, hukuksal, ideolojik ve kültürel yapısının şekillenmesinde etkin bir rol oynamıştır.

İnsanlığın tarihsel sürecinde tarım toplumuna kadar toplumsal yaşam içerisinde kadın ve erkek arasında eşitlik olduğu kabulünden dolayı erkeklik inşa sürecinin tarımsal üretimle başladığını söylemek mümkündür. Tarım toplumundan önce gelen avcı-toplayıcı toplumlarda kadın erkek arasındaki ilişkiler eşitlikçiliğe dayanmakta, erkekler avcılıkla uğraşırken kadınlar ise toplayıcılıkla uğraşmaktadır. Bu nedenle avcı-toplayıcı toplumlarda erkek egemenlik yoktur ve eşitlikçi bir yapı bulunmaktadır. Erkekler, üretim araçlarını geliştirerek aletler yaparak aletlerin sahibi durumuna gelmişlerdir. Bu da kadının toplum içerisindeki konumunu etkilemiştir. Anaerkil sistem yerini ataerkil sisteme bırakmaya başlamakta ve “avcı toplayıcı toplum” yerini “tarım toplumuna” bırakmaktadır. Uygarlık tarihine bakıldığında, avcı-toplayıcı dönemde erkekler ve kadınların toplumsal olarak eşit ve özgür iki birey olduğu varsayılmaktadır. Bu dönem, insanlığın şiddetten uzak olduğu, toplumsal rekabetin henüz açığa çıkmadığı ve doğal düzenin egemen olduğu bir barış ve uzlaşma dönemidir. Ancak, toprağı ekip biçmeye başlayan ve tarım toplumunu inşa eden insanlık, erkeğin hem toprak hem de kadın üzerinde hâkimiyet kurduğu bir döneme ilerlemiştir. Bu dönemde, toplumsal barış ve uzlaşma bozulmuş, kadın erkeğin kölesi haline gelmiştir. Bu durumda, toplum erkeğin ezdiği kadının ezildiği eşitsizlikçi bir yapı kazanmıştır (Uçan, 2012; Sezer Şanlı, 2019, s.297).

İnsanlık tarihinde köklü değişimlere yol açan bazı devrimler gerçekleşmiştir. Bu devrimlerden biri olan Tarım Devrimi, kültür kavramını ilk ortaya çıkaran devrimlerdendir. Tarımın beraberinde yerleşik hayatı getirmesi toplumlarda gruplaşmaya dayalı iş bölümüne ihtiyaç duyulmuştur. İşbölümü yapılırken fiziksel güç göz önüne alınarak bir ayırım yapılmıştır. Cinsiyete dayalı iş bölümünün temeli bu doğrultuda atılmıştır. Eril ve dişi cinsiyete farklı roller verilmiştir. Cinsiyet bu dönemde ikiye ayrılmış, başka bir cinsiyetin telaffuzu sapkınlık, lanetli, hastalıklı olarak algılanmıştır. Modern döneme kadar durum bu şekilde sürmüştür (Çağırkan, 2018; Çekiç, 2021, s.51)

Tarım toplumuna geçişle birlikte insan-doğa arasındaki iktidar ilişkisi kadın ve erkek arasında da ortaya çıkmaya başlamaktadır. Tarım toplumunda kadınlar ev içinde kalıp ev işleriyle ilgilenirken, erkekler ise ev dışı işleri üstlenerek tarlayı sürüp, sürüyü gütmekle ilgilenmektedir. Üretim araçlarının değişmesi, tarımın gelişmesi, üretim ilişkilerinin tarıma dayanması tarım toplumunu ortaya çıkaran etmenlerdir. Avcı

toplayıcı toplumda avcılıkla uğraşan erkeklerin tarımsal faaliyetleri öğrenmeleri ve üretim araçlarını geliştirerek aletler yapmaları onları toplum içerisinde güçlü kılmaya başlamış ve ataerkillik, “babanın hakimiyeti” ortaya çıkmıştır. Üretim araçlarını elinde bulunduran ve elindekileri koruyarak soyun devamlığını sağlamak isteyen erkekler çeşitli kurallar koyarak aileyi düzenlemişlerdir. Böylelikle hiyerarşiye dayalı toplumsal cinsiyet düzeninin temellerinin atılmış olduğunu ve günümüzdeki erkek-egemen toplum yapısının oluşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Erkekliklerin inşa sürecinin, çeşitli aşamalarda farklılaşan küresel bir cinsiyet rejimine dayandığı ileri sürülmektedir. Kadınlık ile erkekliğin inşa süreçlerinde erkekliğin kuruluşunu Connell (2000) üç aşamada inceler. Bu aşamalar şöyledir: (Şahin, 2018, s. 30)

1. Sömürgeci fetihler ve bu fetihleri takip eden yerleşme süreçleri,
2. Yerleşme süreçlerinin tamamlanması sonrasında emperyal toplum düzeni,
3. Ulusallaşma sürecindeki liberalizm ve neoliberalizm.

Toplumsal cinsiyet düzeninin temellerini atan kapitalist ekonomi, kültürel olarak değişimi de başlatmıştır. Sömürgeciliğin oluşturulduğu fetihler ve bu fetihleri takip eden yerleşim süreçlerine bakıldığında ise bu fetihleri yapanların askerler, denizciler, tüccarlar ve yöneticiler gibi erkek grupları oldukları söylenebilmektedir. Bu grupların mesleki yaşam biçimlerinin özellikleri arasında şiddet ve benmerkezci-bireysel bakış açısı sayılmaktadır; bu özelliklerin öncü erkeklikleri ürettiği de belirtilmektedir. Fetih ve sömürü sonrasında öncü gruplar fethedilen bölgelere yerleşmeye başlamışlardır. İlk yerleşenler bölgenin egemen gruplarını teşkil edip yeni yerleşimlerin yaşam tarzını, yeni geleneklerini ve göreneklerinin ve de ideolojilerini üretmişlerdir. Bu yeni öncü grup fetih sürecinde ürettikleri öncü erkeklikler ve bu erkekliklerin cinsel sömürü alışkanlıkları zamanla tarım toplumu düzeninde erkekliklerin sahip oldukları belli başlı özellikler haline gelmişlerdir. (Şahin, 2018, s. 31)

Sömürgeci sistem, 16.-18 y.y. arasında devam eden birtakım savaflara bağlı olarak eril olanın tekelinde olan şiddet araçları üretmiş ve eril tahakkümün en büyük göstergelerinden biri olan –erkeği asker yapma- uğraşına girmiştir. Bu durum aynı zamanda patriarkal gücün toplumsal olarak kabulünü de sağlamıştır. Toplum içinde bireyler erkekliklerini ordu üzerinden pekiştirmeye başlamışlardır. Sömürgeci

sistemin varlığına destek veren kitlesel ordular erkeklere övünmeleri için bir sebep yaratmıştır. Erkeklik pratiği olarak kabul gören ordu, askeriye orta çağda olduğu gibi yalnızca aristokrat ve şövalye ayrıcalığı olmaktan çıkarak tüm erkekler için bir kimlik haline bürünmüştür. Askeriye ve ordu üzerinden inşa edilen erkeklik kimliği milliyetçi ve militarist ideolojilerin gündeme gelmesine olanak yaratmıştır (Sancar, 2016; Çekiç, 2021, s. 59)

Şahin'e göre (2018), emperyal toplum düzenine geçildiğinde, toplumsal yaşamdaki hiyerarşik yapılanma, erkeklikler arasında da bir hiyerarşi kurmuştur. Emperyalist Avrupa kültürünün sömürgelere taşınmasında anavatan gibi aile kavramlarının kullanılması, sömürgeleştirilen ötekileri çocuk pozisyonuna yerleştirmiştir ve çocuğun (sömürge ülkelerinin) yetiştirilme görevi (kontrolü) ise fethet ve denetim kur felsefesiyle (Connell, 2005) ebeveyne (emperyalist ülkelere) verilmiştir. (Seidler,2006; Şahin,2018, s. 32) Ebeveynin çocuğu yetiştirme sürecinin, çocuğu ebeveyn kültürüyle yoğurmak olduğu dikkate alındığında emperyalist ülkelerin henüz ergin olmayan, akıldan ve mantıktan yoksun gördüğü sömürge topraklarına kendi kültürünü taşıdığı ve yerleştirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, erkek egemen Batı toplumlarında, akıl ve mantık sahibi erkekler ile onların egemenlikleri altına aldıkları kadınların/çocukların varlığından söz edilebilmektedir. (Seidler,1989; Şahin, 2018, s. 32)

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda şehirlerin büyümesiyle birlikte şehirler kapitalizmin merkezi haline gelmişlerdir. Bu dönem aynı zamanda sömürgelerin bağımsızlıklarını kazandıkları döneme gelmiştir ve sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları toplumsal cinsiyet düzenini de yeniden şekillendirmiştir. Yeni dünya düzeninin ortaya çıkardığı ulus ötesi sermaye ve küresel pazarlar her ne kadar cinsiyetsiz bir dil kullanıyorlarsa da bu düzenin erkek girişimciler sayesinde doğduğu vurgulanmaktadır. Bu süreçte egemen erkeklik, önemli kurumların yönetimini elinde bulundurmak ya da bulundurmamakla inşa edilmeye başlanır. (Şahin, 2018, s. 33) Connell'ın uluslararası iş dünyası erkekliği diye adlandırdığı yeni egemen erkekliğinde sportif ve kaslı bir erkek bedenine sahip olmak egemen erkekliğe ulaşmak için gerekli görülmektedir. Süreç içerisinde şekillenen liberal ve neoliberal ekonomiler de küresel cinsiyet rejimi yeniden şekillendirmişlerdir. Çeşitli faktörlerle etkilenen erkeklik yerel, bölgesel ve küresel olmak üzere incelenebilmektedir. Farklı boyutlarda

inşa sürecine maruz kalan erkeklikler, birbirlerinden etkilenecek yeniden inşa edilmektedir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin çalışmaların hız kazanması ile birlikte tarihsel süreç içerisinde yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlerle yeniden üretilen ve şekillenen erkeklikler üzerinde de çalışmalar önem kazanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde erkeklik üzerine olan çalışmalar ele alınacaktır.

4.3. Erkeklik Çalışmaları

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın ve erkek olmanın, biyolojik anlamının dışında sosyo-kültürel anlamlar taşıdığını ve cinsiyetler arası dengeyi sağlayabilme kadına kadının yaşadığı sorunları ele almıştır. Fakat yakın zamana kadar toplumu ve kadını anlamının tek başına yetmeyeceği, konunun erkek kimliğiyle birlikte ele alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. (Avşar, 2017, s. 225)

Erkeklik çalışmaları, her şeyden önce disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Sosyoloji, psikoloji, kadın çalışmaları, tarih, antropoloji gibi birçok alandan beslenen erkeklik çalışmaları, ilk olarak ataerkil sistemin eleştirisine odaklanmaktadır. Toplamların ataerkil toplamlar olduğu ön kabulünden yola çıkan bu çalışma alanı, eril sistemin nasıl kurgulandığı sorusu üzerine odaklanmakta; bu sistemin tarihsel izlerini sürmektedir. Erkeklik çalışmaları, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren gelişen kültür/kimlik çalışmaları içerisinde önemli bir alt araştırma alanını oluşturmaktadır. (Sezer Şanlı, 2019, s. 289)

Erkeklik çalışmaları tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa edilen erkeklikleri inceleyen çalışmalardır. “Erkeklik nedir?”, “Erkeklik nasıl inşa edilmektedir?”, “Erkeklik ile ataerkil yapı arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?” gibi sorular erkeklik çalışmalarının başlıca sorularındandır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan toplumsal gelişmelerle birlikte toplumsal cinsiyet çalışmaları başlıca olmak üzere kadın çalışmaları, erkek çalışmaları ve queer çalışmalarında da değişimler yaşanmıştır. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik sosyolojisindeki bu değişim; toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında, erkek ve kadınlar arasındaki toplumsal etkileşimler içerisinde erkekleri ve erkekliği araştırmaya vurgu yapmaktadır. Sosyologlar özellikle erkeklerin kimliklerini nasıl inşa ettiğini ve toplumsal hayatta erkeklerden beklenen ve yerine getirmesi gereken rollerin erkek davranışları üzerinde ne tür etkileri olduğunu kavramak istemektedirler. (Gidden,2001; Çağırkan, 2018, s. 96) Bu bağlamda

erkekliğin toplumdaki konumundan topluma, dönemden döneme farklılıklar gösterdiğine ilişkin çalışmalar ortaya konmuştur.

Erkekliğin toplumsal, tarihsel ve kültürel inşa süreçlerinin bir ürünü olduğundan hareketle erkek kimliklerini inceleyen erkeklik çalışmaları, disiplinler arası çalışmaları içerisinde barındırmaktadır. Erkeklik çalışmaları, erkek kimliklerinin nasıl inşa edildiğini ve bu inşa edilen erkek kimliklerinin benzerlik ve farklılıklarını irdeleyen bir çalışma alanı olarak R.W. Connell'in "Erkeklikler" adlı kitabının yayımlanmasıyla bağımsız bir araştırma alanı olduğu kabul görmüştür. "Erkeklik nedir?" sorusuna çeşitli bakış açılarından tanımlar yapmak mümkündür.

Erkeklik büyük ölçüde biyoloji, anatomi ve kısmen de psikolojinin araştırma konusu olmakla birlikte, erkekliğin, toplumsal bağlamda şekillenen bir şey olduğunun kabulü ilk kez feminist kuramların, sosyal bilimlerin alanına getirdiği bakış açısı sayesinde gerçekleşmiştir. Erkekliğin kendisinin de tıpkı kadınlık gibi, cinsiyet rejimleri içerisinde şekillene, yani "cinsiyetleştirilmiş" toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğu ve bizzat ve her an yeniden oluşmakta olduğu yavaş yavaş kabul gören bir önerme haline gelmiştir." (Sancar, 2020; Eroğul ve Zabun, 2022, s. 1234)

Tarih içerisinde erkekler ile ilişkili çalışmalar olsa da erkek kimliği ve erkeklik üzerine olan çalışmalar toplumsal cinsiyet tartışmalarıyla başlamış; feminizm etkisiyle farklı boyutlar kazanmıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının hız kazanmasıyla birlikte erkek ve erkeklik çalışmaları da kadın çalışmalarının gölgesinde kalan bir alan olmasına rağmen önem kazanmıştır R.W. Connell, Michael Kimmel, Tim Hinchcock gibi kuramcılar erkek ve erkeklik çalışmalarının gelişimine katkıda bulunan isimler olmuşlardır.

Erkeklik çalışmaları, toplumsal cinsiyet çalışmalarının başladığı ve hız kazandığı 1970'li yıllardan itibaren öncelikle Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkan bir çalışma alanı olmuştur ve erkeklik çalışmaları bağlamında yapılan çalışmaları üç döneme ayırmak mümkündür. Erken dönem erkeklik çalışmaları olarak adlandırılan 1970'li yıllarda başlayan birinci dalga erkeklik çalışmaları erkeklerin özgürleşmesi üzerine çalışmalar ortaya koymuşlardır. Jack Nichols'un "Men's Liberation" ve "Herb Goldberg'in Erkek Olmanın Tehlikeleri" gibi eserler erkeklerin özgürleşmesini konu alan çalışmaların ilk örnekleri olmuşlardır. Birinci dönem erkek hareketi çalışmaları yaşanan problemlerin, erkeklerin psikolojik problemlerinden kaynaklandığını ileri

sürmektedirler. Erkeklik çalışmalarının ikinci dalgası ise 1980’li yılların başlangıcından itibaren ortaya çıkmıştır. İkinci dalgaya göre tek tip bir erkeklik modelinden söz edilemez. Bu bağlamda Connell’in erkeklik çalışmalarına yön vermiştir. Üçüncü erkeklik çalışmaları dalgası da 1990’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Postyapısal teoriden etkilenen çalışmalar edebiyat, kültür gibi alanları bağlayan disiplinler arası şekilde yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda farklı erkeklikler üzerinde durularak toplumsal inşa kavramıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Erkeklik çalışmaları ilk olarak feminist teori çalışmalarıyla gündeme gelir; sonrasında sosyolojik çalışmalar içerisinde kendine yer bulur ve üç teorik aşamadan geçmiştir. Birinci dalga 1950’lerden sonra ortaya çıkar. Özellikle toplumsal erkeklik değerlerine uyum sağlamaya çalışmanın erkeklerin yaşamlarında yarattığı olumsuzluklar ve erkeklere ödettiği bedeller hakkındaki çalışmalar yer alır. İkinci dalgayı ise, erkek iktidarının oynadığı merkezi rolü inceleyen ve özellikle hegemonik erkeklik kavramını ortaya atan çalışmalar oluşturur. Üçüncü dalga erkeklik çalışmaları, feminist yapısalci ve postmodern düşünceden etkilenmiş ve erkeklerin kendi kimliğini nasıl algıladığı üzerine odaklanmıştır (Whitehead, 2001; Aktaş, 2010; Avşar, 2017, s. 229).

Özellikle 1970’lerdeki ikinci dalga feminizmin yol açtığı toplumsal cinsiyet tartışmaları ve araştırmaları, önce kadınlar üzerine yoğunlaşmış; ardından 80’lerin başından itibaren erkek kimliği (erkeklik) üzerine yapılan çalışmalarla devam etmiştir. Erkeklik çalışmaları, farklı disiplinler tarafından farklı vurgularla, farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Maral, 2004, s. 128). Dolayısıyla feminist hareket içinde farklı kadın kimliklerine yönelik ilgi, erkeklik araştırmalarının yönelimini etkilemiştir; tek bir erkeklik yerine tarihsel, toplumsal, kültürel ve sembolik olarak mevcut iktidar ilişkileri bağlamında çeşitli ilişkisellikler temelinde inşa edilen farklı erkekler ve erkeklikler araştırma konusu haline getirilmiştir (Yüksel, 2013, s. 16). Bu yönüyle erkeklik çalışmaları (Masculinity Studies), erkeğin yaşanış, kültürel algılanış tarzları arasındaki farklılıkları ele alır ve bununla birlikte, egemen erkeklik ile farklı erkeklik yapılarını birçok yönüyle ele almaktadır (Özbay ve Baliç 2004; Avşar, 2017, s. 229)

Connell, tek bir erkeklikten söz edemeyeceğimizi, “erkeklik” değil “erkeklikler” olduğunu söyler. Connell, hegemonik erkeklik, işbirlikçi erkeklik, madun erkeklik marjinal erkeklik gibi “erkeklikler” olduğunu ifade eder. Tayfun Atay erkekligi, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup,

davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamı olarak tanımlamaktadır. (Atay,2012; Barutçu, 2013, s. 6)

Böylelikle 1970’lerin sonlarında erkeklik çalışmaları bir disiplin olarak araştırmalara girer. 1980’lerden itibaren erkeklik çalışmalarında, erkekliğin hakim ve değişmez bir modeli olmadığı düşüncesi yaygınlık kazanır; 1990’lara gelindiğinde genel ve tarih aşırı bir kategori olmadığı, belirli bağlamlarda toplumsal kategori içinde ele alınmaktadır (Clatterbaugh, 1998; Türk, 2008, s. 120-121). Bir başka açıdan erkeklik çalışmaları erkeğin bir meta gibi sahip olunan ya da yitirilen bir özellik olarak algılanmasını sorgulamaya katkı sunar (Sancar, 2009). Özetle, erkeklik çalışmaları, egemen sistemin kadını mağdur etmesiyle birlikte erkek kimliğini de mağdur ettiğini ortaya koyar, ki burada karşımıza Connell’in ifade ettiği *hegemonik erkeklik* kavramı çıkar. (Avşar, 2017, s. 229)

Erkek çalışmalarına ilişkin diğer yaklaşımlar ise şu şekildedir:

‘Erkek Kurtuluşçu’ yaklaşımın önemli savunucularından Goldberg (1996) ise erkeklik yükleri ya da açmazları söylemi ile ataerkilliğin yalnızca kadınlara değil, erkeklere de zarar verdiğini vurgulamıştır. Erkekler, toplumda kabul gören erkekler olabilmek için duygularını ifade etme becerilerini yitirmekte, performans kaygısı yaşamakta ve hatta psikolojik ve bedensel sağlıklarını yitirmektedirler. ‘Erkek Kurtuluşçu’ yaklaşım ataerkilliğe karşı çıkmaktadır ancak kadınlardan çok erkeklerin ataerkil toplumsal yapıdan olumsuz etkilendiklerine değinmesinden dolayı feminizme yakın bir yaklaşım sergilememektedir. (Eroğul ve Zabun, 2022, s. 1230)

Profeminist yaklaşım ise Anti-Feminist ve Erkek Kurtuluşçu yaklaşımların antitezi olarak ataerkil düzenin ortadan kalkması gerektiği üzerine kurulmuştur. Profeminist erkeklik, feminist görüş temelinde erkekliği açıklamakta, ataerkil toplumsal yapı içerisinde erkeği kadının üzerinde tahakküm kuran erkek tanımından uzaklaştırmaktadır. Profeminist erkekliğe göre bunun temelinde erkekler arasındaki farklılıklar yer almaktadır (Bozok, 2009, s. 437-440).

Sosyobiyoloji kuram da cinsiyetler arasındaki farklılıkları biyolojik farklılıklardan hareketle açıkladığından farklılıkları biyolojik meşru bir zemine oturtmaktadır. Bu kurama göre erkekler fiziksel olarak kadınlardan daha güçlü olduklarından kadınlar ev içi alanlarda çalışırken, erkekler evin geçimini sağlamak için ev dışı alanlarda çalışmak

zorundadır. Kadınların doğurganlık rolü ile bağlantılı olarak rollerinin farklılaştığını ifade eden ‘Rol Kuramı’ da sosyobiyolojik kuram gibi antifeminist erkeklik çalışmaları kapsamında yer almaktadır. Bu kuramlar ataerkil toplumsal yapıyı savunmakta ve heteroseksüel yönelimi tek meşru yönelim olarak kabul etmektedir. (Eroğul ve Zabun, 2022, s. 1231)

Eleştirel erkeklik çalışmaları erkekliğin tarihsel ve toplumsal bir kurgu olduğu gerçeğinden hareketle ataerkil toplumsal yapı üzerinden erkekliği sorgulamaktadır. Eleştirel erkeklik çalışmaları, erkekliğin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini, erkekliklerin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda zaman içerisinde nasıl değiştiğini ortaya koymaktadır (Bozok, 2011, s. 6). Bu bağlamda erkeklik çalışmalarının kadın çalışmaları ile toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunduğu söylenebilir. Eleştirel erkeklik çalışmaları feminizm ile iş birliği içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğini öncelemektedir. Feminizm kadar tarihsel bir geçmişe sahip olmayan eleştirel erkeklik çalışmaları, kadın çalışmalarının ataerkillik üzerinden erkekliklere dair araştırmalar yapmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır (Sancar, 2020, s. 25). Bir alan olarak eleştirel erkeklik çalışmalarının gelişimi, 1980 ve 1990’ların başında üretilen empirik araştırmalar ile başlamıştır (Connell, 2005, s. 24).

4.4. Connell ve Erkeklikler

Toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları yapan R.W. Connell aynı zamanda erkeklik çalışmalarının da kurucuları arasındadır. 1987’de yazdığı “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar” kitabında toplumsal cinsiyete dair geliştirilmiş olan teorileri incelemeye tabi tutmaktadır. Ona göre teoriler, içsel ve dışsal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dışsal teoriler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini toplumsal cinsiyete vurgu yapmadan açıklayan teorilerdir. Örneğin marksistler toplumsal eşitsizliği sınıf kavramıyla, ekonomiyle, kapitalizmle açıklamaktadırlar. İçsel teoriler ise, toplumsallaşma olan cinsiyet rolü teorisi ve kategorik teoriler olarak birbirinden ayrılmaktadır. Connell’a göre cinsiyet rolü teorisi iktidar ilişkilerini göz ardı ederken kategorik teori ise, “kadınlık” ve “erkeklik” i geçişi olmayan, özgü kategoriler olarak ele almaktadır. Bu sebeple tarihi dışladığı için kategorik teorisinin de bu alanda kullanılamayacağını, cinsiyet rolü teorisinin de eksiklikleri olduğunu belirtir. Ona göre kadın ve erkeğin hiçbir şekilde değişebileceğine olanak vermemeleri yanlış bir bakış açısıdır. Buradan hareketle Connell “pratik eylem teorisi” diye bahsettiği bir teori geliştirmiştir. Pratik eylem

teorisi, toplumsal cinsiyetin kadınlık ve erkekliğin aslında gündelik yaşam deneyimlerimizle yeniden üretildiğini ve 3. Dalga feministlerin de söylediği gibi durağan ve sürekli kimliklerin olmadığını, akışkan ve hareketli kimliklerin olduğunu varsaymaktadır. Connell’a göre erkeklikler ve kadınlıklar sürekli olarak yeniden inşa edilmekte ve gündelik yaşam pratikleri ve deneyimleriyle yeniden şekillenmektedir. Farklı erkeklik inşaları olduğundan söz ederek tek bir erkeklikten bahsedilemeyeceğini belirtir ve farklı “erkeklikler” olduğunu öne sürmektedir. Ona göre erkeklik toplumlara ve zamana farklılık gösteren bir kimliktir.

Connell, kadınlık ve erkekliğin yeniden üretildiği gibi toplumsal cinsiyet yapısının da yeniden üretildiğini belirtir. Connell’ın yapı diye bahsettiği şey bireyin doğduğu andan itibaren davranışlarını şekillendiren, içselleştiren bir şey değildir. Yapı, bireylerin gündelik deneyimiyle, gündelik yaşam pratikleriyle ürettiği ve yeniden ürettiği bir kavramdır. Yapı ve özne karşılıklı etkileşim içindedir. Ona göre toplumsal cinsiyet yapısı; emek, iktidar ve kateksis adını verdiği yapılardan meydana gelmektedir. Emek, işbölümü ve işgücü piyasasına karşılık gelen yapıdır. İktidar; otoriteyi, gücü, şiddeti ve şiddet aygıtlarını da içinde barındıran yapıdır. Kateksis olarak adlandırdığı yapı ise, cinselliğin ve cinsel arzunun şekillendiği toplumsal ilişkileri belirleyen bir yapıdır. Bu üç yapı birbirine geçmiş yapılardır ve toplumsal kurumlar içerisinde yeniden üretilmektedir.

Connell’ın “erkeklikler” kavramı ise farklı erkek kimliklerinin inşasına vurgu yapmaktadır. “Erkeklikler” analizini toplumsal cinsiyet rejimi ve toplumsal cinsiyet düzeni üzerinden ilerleten Connell, toplumsal cinsiyet kavramını irdelerken aynı zamanda toplumsal cinsiyet düzenini sorgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet düzenini, toplumsal yapı içerisindeki iktidar ilişkileri temelinde ortaya çıkan hiyerarşik bir yapılanma olarak ifade etmektedir. (Connell, 1998, s. 154) Connell, patriyarka kavramı yerine cinsiyet düzeni kavramını kullanmaktadır. Çünkü patriyarka kavramı, daha geleneksel olan ve hane içerisindeki baskınlığı ifade eden bir kavramdır. Oysaki Connell’a göre erkeğin baskınlığı birden fazla alanda farklı şekillerde kendini göstermektedir. Toplumsal yapıda erkekler genel olarak avantajlı durumdadır. Heteroseksüel erkekler ise diğerlerine göre daha avantajlı konumdadır. Ancak Connell’a göre erkekler avantajlı bir durumda olmalarının yanısıra bedel de

ödemekteler. Kazandıkları avantajlar, ödedikleri bedellerden daha fazla olduğu için bazı erkekler avantajlı konumu sürdürmeye devam etmektedir.

Connell'a göre erkeklik çalışmalarının ortaya koyduğu bulgular yedi kategoride ele alınabilmektedir. (Connell,2000) Bunlar aşağıdaki gibidir: (Şahin, 2018, s. 36)

1. Çoklu erkeklikler kavramına yönelik bulgular
2. Hiyerarşi ve egemenlik kurulumuna ilişkin bulgular
3. Kolektif erkeklik kavramına yönelik bulgular
4. Beden yapılarına ilişkin bulgular
5. Etkin inşa sürecine ilişkin bulgular
6. İç karmaşa ve yadsımaya ilişkin bulgular
7. Değişebilirlikle ilgili bulgular

Raewyn Connell, “Erkeklikler” kuramına erkek kimliği ve erkeklik üzerine yapılan çalışmaların “eril” ve “dişil” ayrımı yaptıklarını öne sürerek başlamaktadır. Connell'a göre bu ayrımın altında toplumsal cinsiyetin tarihsel olarak değişen ve siyasi açıdan yüklü doğası yatmaktadır. (Connell, 2019, s. 31) Ona göre, erkeklik üretimi hem farklı kültür içerisinde hem de aynı kültür içerisinde yeniden üretimi şeklinde devam ettirilmektedir. Connell, farklı erkeklikler olduğunu kabul etmenin yetmeyeceğini, aynı zamanda bu farklı erkeklikler arasındaki ilişkilerinin de anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.

Connell bu teorisiyle aslında tek ezilenin kadınlar olmadığını, herhangi bir dönemde herhangi bir sosyo-kültürel yapıda hegemonik erkeklik çağrışımı yapan nitelikleri taşımayan erkeklerin de toplumsal cinsiyet düzeninde alt sıraya atıldıklarını ileri sürmüştür. Öyle ki, kavramı tekrar ele alan Connell ve Messerschmidt (2005: 832) hegemonik erkekliğin diğer erkekliklerden, özellikle de madun erkeklikten, ayrıldığını söylerken erkeklerin azınlığının hegemonik erkeklik sergilediğini belirtirler. Dolayısıyla, hegemonik erkeklik bir idealdir ve erkek olmanın en şerefli, en “el üstünde tutulan” türüne gönderme yapar. Buradan hareketle de diğer bütün erkekler kendilerini hegemonik erkek kimliğine göre konumlandırmaktadırlar. (Sığın ve Canatan, 2018, s. 167)

Erkeklikler'de Connell'in tartıştığı diğer bir konu da yukarıda sözü edilen erkeklik tiplerini -ve diğerlerini- inşa eden yapısal belirleyenlerdir. Bunlar ataerkil ve heteroseksist "iktidar ilişkileri", kapitalist "üretim ilişkileri" ve Sigmund Freud'un ortaya attığı kavrama toplumsal bir nitelik kazandırdığı duygusal ve cinsel arzu olan "kateksis"tir. Farklılaşan erkeklikler, bu yapısal belirleyenlerin bileşkesinde, toplumsal ve tarihsel bağlamlar içinde inşa edilmektedirler. (Bozok, 2019, s. 203) Connell, erkek kimliği inşa sürecinin diyalektik olduğunu ileri sürerek, kültürel ve toplumsal olarak inşa edilen erkekliğin tek tip olamayacağını ifade eder. Connell "Erkeklikler" kuramında toplumsal cinsiyet bağlamında Hegemonik Erkeklik, Suç Ortağı Erkeklik, Madunlaştırılmış Erkeklik ve Marjinal Erkeklik olmak üzere dört tip erkekliğin bulunduğu belirtmektedir. Farklı erkeklik kategorileri arasında ise bir hiyerarşi bulunmaktadır. Bu bölümde Connell'in kuramında yer alan erkeklik tipleri ele alınacaktır.

4.4.1. Hegemonik Erkeklik

"İktidar, asla tek bir bireyin mülkünde değildir; bir gruba aittir ve grup bir arada bulunmaya devam ettiği sürece var olabilir. Bir kişinin iktidarda olduğunu söylediğimizde, aslında onun bir grup insan tarafından, onlar adına eyleme kudretiyle donatıldığına işaret etmiş oluruz." (Arendt, 1970,2011, s. 57)

R.W.CConnell'in erkeklikler kavramı, bir neomarksist olan Gramsci'nin "hegemonya" kavramı ile ilişkilidir. Gramsci'ye göre hegemonya, yönetilen kişilerin rızasına dayalı olarak kurulan kültürel bir yönlendirmedir ve egemenlik sözcüğü ile karşılık bulunmaktadır. (Şahin, 2018, s. 35) Toplumsal cinsiyete dair çalışmalarda hegemonya kavramını ilk kez kullanan isim ise Joseph Pleck olmuştur. "Hegemonik erkeklik" kavramı ilk olarak Kessler, Connell, Dowsett ve Ashenden'in 1982 yılındaki çalışmalarında kullanılmış ancak kavram ilk kez Carrigan, Connell ve Lee'nin 1985 yılındaki çalışmalarında sistemli hale gelmiştir. Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika* adlı kitabıyla kavramı geliştiren isim olmuştur.

Hegemonik erkeklik kavramı, en basit haliyle, toplumda var olan erkeklikler arasında üstün olan erkeklik tipine atıfta bulunmaktadır. Connell, hegemonik erkekliği, bir

toplumsal cinsiyet pratiği olarak, erkeklerin tabiiliğini, kadınların ise bağıllığını garanti altına almaya çalışan ataerkilliğin meşruiyet problemine verilen bir cevap olarak tanımlamaktadır. (Connell, 2005a:77; Orhun ve Delibaş, 2021, s. 22)

Connell'a göre hegemonik erkeklik, "belirli bir toplumsal cinsiyet ilişkileri kalıbı dahilinde egemen konumu işgal eden erkekliktir." (Connel, 2019, s. 150) Bu bağlamda Connell, yalnızca kadın ve erkek arasında bir hiyerarşi olmadığını aynı zamanda erkekler arasında da bir hiyerarşi olduğunu ileri sürmektedir. Hegemonik erkeklik, Connell'ın kavramsallaştırmasına göre erkeklik hiyerarşisinde en üstte yer alan ve eril tahakkümün temsilciliğini üstlenen erkeklik kategorisidir. Kültürel olarak ideal erkeklik olarak görülen hegemonik erkeklik, herkesin pratik edemediği bir erkeklik türüdür.

Hegemonik erkek kimliği aile, okul ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla toplumda sürekli olarak

empoze edilmektedir. "Erkekler ağlamaz!", "Erkek dediğin dayanıklı olur!" gibi erkeği bir kalıba (ki bu kalıp hegemonik erkeklik kalıbından başkası değildir) sokan ataerkil söylemler "farklı erkeklikler" mümkün değilmiş gibi algılara yol açmaktadır. Weberyan tabirle ideal bir

tip olan hegemonik erkeklik böylelikle toplumdaki çoğu erkeğe salık verilen ancak ulaşılmaması

güç bir noktada, toplumsal cinsiyet düzeninin en tepesinde, bulunduğu için bazı sorunlara yol

açabilmektedir. (Sığın ve Canatan, 2018, s. 167)

Hegemonik erkeklığe sahip erkeklerin Türkiye'de de bütün diğer cinsler üzerinde bir tahakkümü vardır. Orta veya üst orta sınıf, Müslüman, genel kabule uygun mezhepten, heteroseksüel, tam zamanlı bir işe sahip, fiziksel, ruhsal ve cinsel gücü yerinde, vatanının ve çevresindeki kadınların namusunu koruyabilen, evli ve baba olmuş her erkek, bu özellikleri taşımayan grup üzerinden üstünlüklerini sağlamakta ve kendilerini bu şekilde var etmektedirler. (Barutçu, 2013, s. 14)

Türkiye'de hegemonyanın elde edilebilmesi için belirli özelliklere sahip olmak gerekmektedir; oynanması gereken oyunlar, sünnet olmak, heteroseksüellik, aktif cinsel hayat, askerliği tamamlamak, tam zamanlı iş sahibi, evli, baba olmak ve

mümkünse erkek çocuk sahibi olmak. Türkiye’de bu özelliklere sahip erkekler, hegemonik erkekliği elde etmiş erkeklerdir (Barutçu, 2013, s. 15).

4.4.2. Suç Ortağı Erkeklik

İşbirlikçi erkeklikler, “suç ortağı erkeklikler” olarak da bilinmektedir. Suç ortağı/ işbirlikçi erkeklikler” üzerine sayılarının oldukça fazla olduğunu belirten Connell, bu grubun erkekleri hem kadınları tahakküm altına alması hem de tahakkümden beslenerek bu durumu normal bir durum olarak görmesi ve sessiz kalarak bu suça ortak olduklarını belirtmektedir (Connell, 2005, s. 592). Bu anlamda suç ortağı erkek(lik)ler, hem kendilerine hem de başkalarına yönelik şiddetin oluşturulup sürdürülmesinde etkin olmakla birlikte, ataerkil iktidarın sorunlu süreçlerini fark edip, değiştirme yönünde çaba gösterebilme potansiyeli de taşıyan bir grubu ifade eder.

Suç Ortağı Erkeklik, hegemonik erkeklik ile madunlaştırılmış erkeklik arasında kalan erkeklik türüdür. Suç ortağı erkekler, doğrudan olmasa da ataerkil sisteme onay vermektedir. Connell’ın asıl altını çizdiği “suç ortağı erkeklik” ise -bu çok zor ve zahmetli olduğu için- “hegemonik erkekliğin” tüm gerekliliklerini yerine getirmeyip gündelik yaşamında ona belli başlı göndermelerde bulunup onunla iş birliği yaparak erkek egemenliğinden pay alan çoğunluktaki erkeklere ilişkindir. (Bozok, 2019, s. 203) Bu bağlamda suç ortağı erkeklik, ataerkil sisteme onay vererek kadınların ikincilleştirilmesinden faydalandığını söylemek mümkündür. Connell, erkeklerin büyük bir çoğunluğunun suç ortağı erkeklik kategorisinde bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak bu erkeklerin aynı zamanda taraf değiştirip kadın ezilmişliği ve ikincilleştirilmesine karşı mücadele eden tarafa geçebileceğini de belirtir.

“Suç ortağı erkeklikler, ataerkilliğe onay vererek kadınların ezilme ve ikincilleştirilmelerinden faydalanırlar (...) Connell’a göre, erkeklerin büyük çoğunluğu bu kategoriye girer (...) taraf değiştirip feminist erkekler haline gelerek, kadın ezilmişliği ve ikincilleştirilmesine karşı mücadele vermeyi tercih edebilecek ve ‘muhalif erkekler’ haline gelebilecek erkeklerdir.” (Bozok 2009, 439; Bozok 2011, s. 47).

Connell, suç ortağı erkeklikten söz ederken “ataerkil hisse” kavramına da değinmektedir ve ona göre suç ortağı erkekler ataerkil düzenin onlara sağladığı ayrıcalıkların farkındadır ancak bu ayrıcalıkları doğrudan kullanmazlar.

Connell’ın asıl altını çizdiği “suç ortağı erkeklik” ise -bu çok zor ve zahmetli olduğu için- “hegemonik erkekliğin” tüm gerekliliklerini yerine getirmeyip gündelik

yaşamında ona belli başlı göndermelerde bulunup onunla iş birliği yaparak erkek egemenliğinden pay alan çoğunluktaki erkeklere ilişkindir. Connell “suç ortağı erkekliğin” bu kabul edilemez duruma karşı çıkararak ve eşitlikçi ve alternatif erkeklikleri hayata geçirerek “itiraz eden erkeklik” haline gelebileceğini vurgular. (Connell, 2019).

4.4.3. Madunlaştırılmış Erkeklik

Connell’a göre hegemonik erkeklik pratiklerine sahip olmayan ve madun erkek kimliğine sahip erkek bireyler, hegemonik erkeklik pratiklerinin tersi davranışlar sergilemektedir. Ona göre madunlaştırılan erkeklik, cinsel yönelimlerinden dolayı ya da hâkim olandan farklılaşan toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı erkek egemenliğinden daha az pay alan erkekliktir. Madun erkeklik; hegemonik erkeklik idealin altında yer alan yani üst bir anlatı olarak erkek olmanın en ideal hâline dâhil olamayan erkekliği vurgulayan bir kavramdır. Bazı erkeklerin erkeklikleri; pısrık, muhallebi çocuğu, ahmak, beceriksiz, hanım evladı, tabansız, dönek, ödle, çıt kırıldım, bamy, sümsük, salon erkeği, ılık, mıymıntı, süt oğlan, ana kuzusu, mülayim, korkak ve benzeri söylemlerle simgesel olarak kadınsılıkla bulanık bir hale getirilmekte ve madunlaştırılmaktadır (Connell, 2019). Madun erkeklik gibi işbirlikçi ve marjinal erkeklikler de hegomonik erkek kimliğine göre konum almaktadırlar (Connell, 2019).

Özetlemek gerekirse, madun erkek kimliğine sahip olduğu düşünülen erkekler hegemonik erkek kimliğinde gözlemlenen niteliklerin tam tersini sergilerler. Fiziksel açıdan zayıf olmak, başkaları önünde ağlamak gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde erkeklerde görülmesi beklenen davranış örüntüleri arasında yer almayan davranışlar madun erkek kimliğine atfedilir

ve madun erkekler, erkeklikler hiyerarşinde en alt basamakta yer almaktadırlar. (Sığın ve Canatan, 2018, s. 168)

4.4.4. Marjinal Erkeklik

Marjinal erkeklik sınıfsal, ırksal ve etnik özellikleri nedeniyle erkek egemenliğinden daha az pay alan erkekliklerdir. Bir diğer ifadeyle, toplum tarafından üretilen ideal ve standart kavramlarının dışında kalan tüm erkekler marjinal erkekler sınıflandırılmasına dâhil edilmektedir. (Connel, 2019) Örneğin, boksör Muhammed

Ali fiziksel güç üzerinden hegemonik erkekliğini üretirken, müslüman olmasından veya beyaz olmayışından kaynaklı marjinal erkekliğe örnek teşkil etmektedir. (Orhun ve Delibaş, 2021, s. 25).

“Marjinal erkeklikler” ise, “*ırk, etnisite ve/veya sınıf pozisyonları nedeniyle ataerkil iktidar karşısında ‘hegemonik’ ve ‘suç ortağı’ erkeklere göre dezavantajlı konumdadırlar (...) örnek olarak azınlıklara mensup erkekler ve sınıf altı konumdaki erkekler verilebilir.*” (Bozok 2009, 439; Bozok, 2011, s. 47).

İrk, sınıf ve etnisite üzerinden toplumsal konumlanışa göre standart erkekliklerin dışında kalan marjinal erkeklikler de hegemonik erkeklik pratiklerinin sağladığı yararlardan faydalanmaktadır. Çünkü ataerkil yapının süregeldiği toplumlarda ırk, sınıf ve etnisite erkeği marjinal olarak ikincil kılarsa da kadına karşı hegemonik erkeklik pratiklerine sahip olmaları ataerkil pay üzerinden yaralanmalarını sağlamaktadır.

4.5. Türkiye’de Erkeklik Çalışmaları

Dünya’da erkek kimliği ve erkeklik çalışmaları kadın çalışmalarının da etkisiyle 1960’lı yıllarda çalışılmaya başlanmış bir alandır ve ancak 1970’li yıllarda ivme kazanmıştır. Türkiye’de ise, ‘erkeklik’ çalışmalarının yaklaşık yirmi yıllık bir tarihi vardır. Hem akademik anlamda hem de erkeklik hareketi açısından henüz emekleme aşamasında olursa bile bu bakış açısının değeri ortaya kondukça daha eşitlikçi bir yapı oluşacağı öngörülmektedir (Erdoğan, 2011; Sarıçiçek, 2019, s.50). Türkiye’de erkeklik ve erkek kimliğine ilişkin çalışmalar ancak 1990’lı yıllardan itibaren çalışılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda ataerkil toplum yapısında hegemonik erkekliğin kadınlar ve erkekler üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ataerkinin erkeklere kazandırdığı “güç” aynı zamanda bir üzerlerinde baskı yaratmaktadır. Goldberg, erkeklerin toplum içerisinde üstün olduğunu ancak bunun da bir bedeli olduğunu belirtmektedir.

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren feminizm ve toplumsal cinsiyet akademide konuşulmaya ve tartışılmaya başlamıştır. Bu dönemde erkeklik üzerine yazılmış eserlerin çevirileri yapılmaya başlanmıştır. Lynne Segal, David Cohen, Erkek Olmak (1995), R. W. Connell, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika (1998), Pierre Bourdieu, Eril Tahakküm (2014) gibi eserler Türkçe’ye çevrilmiştir.

Türkiye’de erkeklik konusunda yapılan kapsamlıları olarak Deniz Kandiyoti’nin Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar” (1988/2011) adlı makalesi, İsmail Hocaoglu Eşcinsel Erkekler: Yirmi Beş Tanıklık (2002) çalışması, Tayfun Atay’ın Çin İşİ Japon İşİ: Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değİniler (2004) adlı kitabı, Toplum ve Bilim, 101 Erkeklik sayısı (2004), Ayşe Saraçgil’in Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat çalışması (2005), Umut Tümay Arslan’ın Bu Kâbuslar Neden Cemil: Yeşİlçam’da Erkeklik ve Mazlumluk (2005) kitabı, Bahadır Türk’ün Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu (2008) makalesi, Serpil Sancar’ın Erkeklik İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler (2009) çalışması ve Pınar Selek’in Sürüne Sürüne Erkek Olmak (2010) kitabı, Mehmet Bozok’un Soru ve Cevaplarla Erkeklikler (2011) kitabı, Nurseli Yeşİm Sünbuloğlu’nun (2013) Erkek Millet Asker Millet: Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler derlemesi ve Ayşe Akaltun’un (2015) Erkekler isimli derlemesi sayılabilir (Hıdır, 2015: 20-21). Yukarıda adı geçen çalışmaların yanında 2000’li yıllardan sonra erkeklik konusunda tezler, makaleler yazılmaya başlanmış ve çalışmaların zamanla sayısı artmıştır. (Özdemir, 2018, s. 3)

Özbay’a (2013: 195) göre Türkiye’de Profesyonel veya yarı-profesyonel bir işle meşgul, makul bir kazancı olan, evi veya otomobili olan ve en önemlisi gerçekçi olmayan bir cinsiyet eşİtlİğine inanmış görünen erkek tipi Türkiye’de biçimlenen erkek tipidir. „Türkiye’de şekillenen erkek algısına göre erkek, her koşulda başarılı, maddi manevi ve cinsel manada güçlü, egemenlik sahibi olmalı, her türlü probleme çözüm getirebilmeli ve duygularını belli etmemelidir“ (Zeybekoğlu, 2009, s. 95). Türkiye’de şekillenen erkek tipi genel olarak dünya genelinde de kabul gören ataerkil kültürden beslenen bir erkeklik tipidir. Bu noktada şekillenen erkeklik tipinin niteliklerine baktığımızda söz konusu erkek tipinin güncel hayattaki karşılığının yerine getirilmesi son derece zor gözükmeğİtedir. Yani erkeklik bir mücadele alanıdır ve erkekler bu mücadele alanında toplumun beklediğı erkek tipine ulaşmak için zorlu süreçlerden geçmeğİtedir ve zorlu işler başarmak zorundadırlar. Selek’e (2008) göre erkeklik sürüne sürüne öğrenilmektedir. Erkekler egemenliğin getirilerinden yararlansalar da bunun karşılığında bir bedel ödemektedirler. Bu noktada erkeklik sürekli ispatlanması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler

hayatlarının her alanında bir rüşt ispatı içerisindeyler. Bu kimi zaman evin geçimini sağlamak, kimi zaman çok para kazanmak, kimi zaman daha iyi bir araba sahibi olmak durumlarında gün yüzüne çıkmaktadır. Öyle ki bu rüşt ispatı erkekleri son derece zorlamaktadır ve yıpratmaktadır. Görüşmeciler elbette bunun farkında olmayarak erkekliğin ispatı olarak erkek olmanın en zor yanının evin geçimini sağlamak olduğunu sıklıkla belirtmişlerdir;

Türkiye’de ise Serpil Sancar’ın erkeklik çalışmaları alanına önemli katkıları vardır. Erkeklik : İmkansız İktidar (2009) adlı kitabına konu olan çalışmasında farklı yaşlardan ve farklı sınıflardan erkeklerle çalışarak Türkiye’de erkeklik söyleminin oluşum süreçlerini anlamaya çalışmıştır. Çalışması sonucunda elde ettiği bulguları şöyle sıralamak mümkün: (Aygül , 2013, s. 13)

- Artık ailenin yaşlı erkeklerinin genç erkekler üzerinde fazla bir iktidarı kalmamıştır. Üreten, kazanan, kapitalist piyasanın dinamiklerine dahil olan yani piyasaya dayalı bir erkeklik söz konusudur.

- Çoğu erkeğin hayali artık güçlü piyasa “abilerine” yavaşmaktadır.

- Ailenin yaşlı erkeğinin deneyimlerini reddeden genç erkeğin babalık deneyimine ulaşmasında çeşitli kırılmalar süresizlikler yaşanmaktadır. Bu durum da “erkeklik kaybı” krizlerine yol açmakta, krizi atlatacak için ise eril şiddet daha fazla başıboş bırakılmaktadır.

- Türkiye’de cinsiyet rejimi doğuştan gelen biyolojik farklara dayalı biyolojist bir anlayışla şekilleniyor. Bu anlayış hem İslami hem de laik kaynaklardan beslendiği için yaygın bir kabul görüyor. Böylece eril şiddet ve “dişil itaat” da biyolojik cinsiyetin gereği haline dönüşebiliyor.

- Kadınların “egemen erkeklik inşa” sürecindeki rolleri belirleyicidir. Anne, sevgili, eş, iş arkadaşı, vb. konumdaki kadınların egemen erkeklik davranışlarını ne ölçüde kabullendiği, onayladığı ya da reddettiği önemlidir.

Türkiye’de de hegemonik erkekliğin baskın olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’de hegemonyanın elde edilebilmesi için belirli özelliklere sahip olmak gerekmektedir; oynanması gereken oyunlar, sünnet olmak, heteroseksüellik, aktif cinsel hayat, askerliği tamamlamak, tam zamanlı iş sahibi, evli, baba olmak ve mümkünse erkek çocuk sahibi olmak. Türkiye’de bu özelliklere sahip erkekler,

hegemonik erkekliği elde etmiş erkeklerdir (Barutcu, 2013, s. 15). Dolayısıyla hiçbir erkek, egemen erkeklik normlarına doğuştan sahip olmadığı gibi toplumsal ve bedensel bir inşa surecinden geşmek, erkeklik inşa surecini tamamlamak ve muhafaza etmek zorunda kalmaktadır. Erkekliğin inşa edildiği surece baktığımızda karşımıza, anne karnından ayrılış, sünnet, askerlik, çalışma, evlenme ve baba olma süreçleri çıkmaktadır. (Avşar, 2017, s. 230).

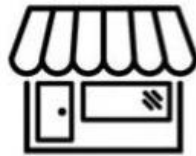
Erkeklik de toplumsal, kültürel, tarihsel olarak kurgulanan; aile, eğitim, sünnet, akran grubu, askerlik, iş yaşamı, romantik ve cinsel ilişkiler gibi faktörlerle inşa edilen bir olgudur. Bu bağlamda Türkiye’de erkeklik inşa sürecinde bu faktörlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bireylerin çeşitli aşamalardan geçerken etkilendikleri faktörler farklı deneyimlere bağlı olarak farklı erkekliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye’de erkekliğin sosyalizasyon sürecini ve tahakküm ilişkilerini çözümlmeye yönelik çalışmalar, sünnet törenleri, askerlik, iş bulma ve evlilik gibi aşamaları mercek altına almıştır (Selek, 2008; Sancar, 2009).

“Erkek Adam” platformu olan erkekadam.org, erkeklerin masklinite, ilişkiler, cinsellik, spor, pornografi ve sosyal medya uygulamaları gibi çeşitli konu başlıklarıyla hegemonik erkekliğin pekiştirildiği bir platform olarak internet ortamında yer alan bir oluşumdur.

Erkek Adam

Masklinite, disiplin, ilişkiler, kadınlarla tanışma

erkekadamsitesi

Görsel 4.1. Erkekadam.org

Türkiye’de günümüzde toplumsal yaşam içerisinde erkeklerden beklenen davranış ve tutumlardan, beklenen erkeklik rollerinden ve üstlenmeleri beklenen sorumluluklardan

rahatsız olan ve bu durumları değiştirmek isteyen girişimler de bulunmaktadır. Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi (BEDİ), Rahatsız Erkekler (RE), Boşanmış Babalar Platformu (BBP), Erkekler Matinesi, Ataerkiye Karşı Erkekler (AKE) gibi hareketleri örnek olarak saymak mümkündür.

Görsel 4.2. Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi

Görsel 4.3. Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi

2008 yılında etkinliklerine başlayan Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi (BEDİ), “toplumda hâkim olan erkeklik biçimlerine, cinsiyetçiliğe, dayatılmış cins kimliklerine ve homofobiye karşı olan anti-otoriter bir erkek inisiyatifi” olarak kendini tanımlamaktadır ve mevcut toplumsal cinsiyet kodlarına karşı bir tepki hareketidir. Toplumda yaygın olduğunu kabul ettikleri erkeklik rollerine, davranışlarına ve tutumlarına yönelik tepkilerini şöyle açıklamaktadırlar: (Şahin, 2018, s. 21)

“Bizler, erkek olmayı, ezmeyi, sömürmeyi, yok saymayı kendine hak gören ve adına erkeklik denen bu tahakküm sistemini ayakta tutan birer çivi olmayı reddediyoruz. Bu nedenle, bundan böyle biz, bir grup erkek olarak, her 9 Mart günü bir araya gelip sürdürülen cinsiyet temelli eşitsizlik koşullarını, sadece dayakla simgeleşen şiddeti değil, aynı zamanda taciz, cinsel istismar ve tecavüz gibi kadına yönelik her türlü eril şiddeti protesto etmeye ve erkek cinayetlerini teşhir etmeye karar verdik; ilan ediyor ve diyoruz ki taciz, şiddet, cinayet erkeklikse, biz erkek değiliz!” (Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, 2015)

Rahatsız Erkekler (RE), erkeklerin kadınları yok sayarak onlar adına konuştukları iddiasıyla, kadınlar hakkında ve kadınlarla ilgili kararlar almasından rahatsız olan erkeklerin 5 Haziran 2012 tarihli çağrıyla 10 Haziran 2012’de bir araya geldikleri bir platformdur. RE, oluşum gerekçesini şöyle ilan etmiştir; (Şahin, 2018, s. 22)

“Kadınların baskılanması karşısında susmak, ataerkil devletin kadınlara yönelik bu saldırısına sessiz kalmaktır. Bu şiddete sessiz kalmayacağımızı, hep birlikte ilan etmek için erkekleri sokağa çağırıyoruz. Biliyoruz ki kadınların bedenini daha da kısıtlamaya çalışan başta kürtaj yasağı ve benzer girişimler, giderek otoriterleşen bir devletin habercisidir.” (Rahatsız Erkekler, 2012)

Görsel 4.4. Rahatsız Erkekler

BOŞANMIŞ BABALAR PLATFORMU

ÇOCUKLARINDAN VAZGEÇMEMEKTE KARARLI BABALAR, BOŞANMA SÜRECİNDE VE SONRASINDA İYİ BİRER BABA OLMAYI SÜRDÜRMEK İSTEYENLER, ÇOCUĞUNU GÖRMESİ VEYA ONA BABALIK YAPMASI ENGELLENENLER, BABASIZ BÜYÜTÜLMÜŞ ÇOCUKLARIN HAKLARINI KORUMAK İSTEYEN KADIN-ERKEK TÜM DUYARLI İNSANLAR, PLATFORMUMUZA HOŞ GELDİNİZ

Görsel 4.5. Boşanmış Babalar Platformu

Boşanmış Babalar Platformu boşanmanın ardından babaların deneyimleri ve babalık sorunlarına ilişkin kurulmuş bir platformdur. Boşanmış Babalar Platformu, boşanmış babaların toplumsal yaşamda ezildiği düşünüldüğünden hareketle farkındalık kazandırmak amacıyla kurulan eğitsel bir girişim olarak görülmektedir. Platformda babaların çocuklarıyla iletişimleri ve neler yapabileceğine ilişkin içerikler bulunmaktadır.

Ataerkiye Karşı Erkekler

Ataerkiil sisteme, hegemonik erkekliğe ve heteroseksizme karşı erkekler ağı

Görsel 4.6. Ataerkiye Karşı Erkekler

Ataerkiye Karşı Erkekler ağı'nın daha önceki adı Rahatsız Erkekler'dir. Erkeklerin kadınlar hakkında ve kadınların yerine karar almalarından rahatsız olan erkeklerin 5 Haziran 2012'de bir araya gelmeleriyle oluşan bir platformdur. Rahatsız Erkekler, kadınlar adına karar alımı konusundaki rahatsızlığının nedenini şöyle belirtmektedir: (Şahin, 2018, s. 23)

“Evet rahatsızım. Çünkü bu gibi durumlar karşısında rahatı yerinde gibi görünün erkeklerin hiçbiri dönüp kendine bakmıyor. Oysa biraz kurcalayacak olsalar, hayatta karşılaştıkları neredeyse bütün meselelerin altında erkeklik hallerini bulacaklar. Bu güçlü olma saplantısının başkalarına ve bize çektiği acıları, egemen olmak için hayatta verdiğimiz tavizleri ve düştüğümüz komik, acınası durumları biz erkekler birbirimize ne zaman itiraf etmeye başlayacağız? Biz bir dostunun omzuna yaslanıp ağlamayı bile beceremeyen garip varlıklar haline nasıl geldik?” (Rahatsız Erkekler, 2012)

Daha sonra Ataerkiye Karşı Erkekler adını alan ve kendini “ataerkil sisteme, hegemonik erkeklige ve heteroseksizme karşı erkekler ağı” olarak tanımlayan platform günümüzde aktif olarak yer almamaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI: TÜRKİYE’DE ERKEKLİĞİN İNŞASI

Türkiye’de erkekliğin inşasının incelendiği bu bölümde erkek bireylerin toplumsal yaşam içerisindeki sosyalizasyon süreci boyunca karşılaştıkları olaylar ve durumlar, deneyimler, sosyal dünyalarını atfettikleri anlamlar ele alınmaktadır. Katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması amacıyla katılımcılar K1, K2, K3, K4 ve K5 şeklinde kodlanmıştır. Araştırmada genç erkeklerin “erkek” kimliklerinin inşa süreci ve bu süreç içerisindeki deneyimleri/pratikleri problem cümleleri bağlamında aile, din ve sünnet ritüeli, eğitim hayatı, akran grubu, askerlik, romantik ilişkiler ve cinsellik, çalışma hayatı ve medya gibi faktörler incelenmiştir. Beş katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, katılımcıların ifadeleri betimsel analiz doğrultusunda kodlar belirlenmiş, kodlardan kategorilere kategorilerden temalara gidilerek analiz edilip yorumlanmıştır.

5.1. Erkekliğin İnşası

Erkeklik toplumsal ilişkiler yoluyla kolektif olarak inşa edilen, bir sürecin ürünü olarak her daim değişime açık olan bir toplumsal cinsiyet kimliğidir. Erkeklik inşası, bir erkeğin çocukluğundan itibaren başlayıp, hayatının sonuna kadar devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de erkeklik inşası ise biyolojik olarak erkek bireyin toplumsal yaşam içerisinde bedensel ve toplumsal olgulara ilişkin aşamalardan geçerek tamamladığı bir süreçtir. Bu noktada birtakım bedensel ve toplumsal olgular norm haline getirilmiştir. Ataerkil toplum yapısı hem kadına hem de erkeğe yaşamında farklı rol, sorumluluk ve beklentiler yüklemektedir. Buna bağlı olarak da bireylerin toplumun oluşturmuş olduğu aşamaları geçmesi beklenmektedir. Örneğin bir erkek için sünnet olmak, askere gitmek, iş hayatına katılmak gibi aşamalar erkekliğin inşasında geçmesi gereken aşamalardır. Toplum algısına göre erkekler bu aşamalardan geçerek erkekliklerini kazanmaktadırlar. “Eril dili” öğrenme, “kadınsı” olarak nitelendirilen tutum ve davranışlarda bulunmama, (bazı kültürler için) sünnet olma, ilk cinsel deneyim, erkekliğin tanımlandığı kimi alanlarda bulunma (örneğin zorunlu askerlik görevini yerine getirme, en az bir spor dalıyla yakından ilgilenme ve bu sporu icra etme, düzenli bir işte çalışma gibi), her daim güçlü ve kontrol sahibi olarak diğerlerinin (annesi, babası, kardeşi, eşi kısacası bakmakla yükümlü olduğunu düşündüğü ve toplumca buna inandırılan herkesin) sorumluluklarını alma, gücü ve cesareti sergileme yönünde her türlü girişimde bulunma bu dönüm noktalarından

bazılarıdır. Her bir dönüm noktası için tanımlanan “daha çok nasıl erkek olunur”’a dair unsurlar, zemini ve sınırları belirsiz bir dizi sorumluluğu da beraberinde getirir. (Çelik, 2016, s. 2)

Erkeklik inşası, bir erkeğin çocukluğundan itibaren başlayıp, hayatının sonuna kadar devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedensel ve toplumsal aşamalardan geçerek erkeklik inşasını tamamlayan erkeğin toplum içerisindeki görevi bitmiş değildir. Erkek, bu inşayı tamamlamışsa bile onu ömrünün sonuna kadar muhafaza etmek ve gelecek nesillere aktarmak zorundadır. (Barutçu, 2013, s. 6)

Erkeklerin geçmesi gereken bu aşamalar “erkek olma” yolundaki aşamalardır. Yaşanan sosyal değişimler ve toplumsal dönüşümlerle birlikte değişen normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri erkek bireye de bir görev olarak yüklenmektedir. Birey toplum içerisinde “erkek” olarak var olabilmek için bu görevleri yerine getirmek zorunda kalmaktadır.

Connell’ın erkeklikler kuramı doğrultusunda Türkiye’de de farklı erkeklerden ve erkekliklerden bahsetmek mümkündür. Bunun yanı sıra Connell’ın bahsetmiş olduğu hegemonik erkekliğin toplum içerisinde egemen olan bir erkeklik algısı olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte hegemonik erkekliğin diğer erkekliklerle kendi varlığını güçlendirdiği ve farklı erkeklikleri ötekileştirdiği bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegemonik erkekliğin yanısıra suç ortağı erkekliklerin de toplum içerisindeki payı büyüktür. Yaşamı boyunca hegemonik erkekliğin vurgulanması ve ataerkil toplum yapısının dayatmaları sebebiyle içselleştirilmiş güçlü erkek profilinin suç ortağı erkeklerde de yansımaları mevcuttur. Suç ortağı erkekler her ne kadar hegemonik erkekliğin toplum içerisindeki yerinden ve etkilerinden rahatsız olsalar da suç ortağı erkeklerin de içselleştirdikleri tutum ve davranışlar üzerinde hegemonik erkekliği besledikleri söylenebilir. Örneğin, katılımcılar açık görüşlü, çağdaş ve modern bir düşünce yapısında olduklarını ifade ettikleri ve ataerkil toplum yapısı ve hegemonik erkekliğin getirilerinden rahatsız olduklarını belirttikleri halde bu toplum yapısının beklentilerini içselleştirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Erkeğin “erkek” gibi olması, güçlü olması, duygularını belli etmemesi, maddi olarak güçlü olması, sorumluluk sahibi olması gerektiği gibi düşünce kalıplarının bireylerin üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Eisler ve Skidmore (1987) erkeklerin fiziksel yetersizlik (erkeksi fiziksel özelliklere sahip olamama durumunda hissedilen stres; örneğin., fiziksel olarak iyi koşullarda olamama, kadınsı özelliklere sahip olma); duygusal ifadesizlik (duygularını ifade edememe; örneğin., korktuğunu kabul etme, çocuklarının kendisini ağlarken görmesi); kadına boyun eğme (iş ve spor alanında kadınların daha üstün olması durumunda hissedilen stres; örneğin., kadın bir müdürünün olması, kendinden daha çok kazanan biriyle evli olma); entellektüel anlamda hissedilen aşağılık hissi (mantıklı düşünememe ve bazı durumlarla zekice baş edememe durumunda yaşanan stres; örneğin, kaybolduğunda yön sormak zorunda kalma, kararsız olduğunun söylenmesi); performans başarısızlığı (iş ve cinsel açıdan başarısız olma durumunda hissedilen stres; örneğin., işsiz olma, yeterli para kazanamama) gibi konularda stres yaşayabileceklerini belirtmişlerdir. (Sakallı ve Türkoğlu, 2019, s. 61-62)

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların, toplumsal cinsiyet kalıplarının günümüzde önemli olmadığı, kadınlık-erkeklik gibi kimliklerden söz etmenin anlamsız olduğu gibi düşüncelere sahip olduğu sonucunu ulaşılmıştır. Ancak katılımcıların sahip oldukları bu düşüncelere rağmen aile, din, sünnet ritüeli, eğitim hayatı, çalışma hayatı, akran grubu ve medya gibi faktörlerin toplumsal cinsiyet rollerini ve buna bağlı olarak beklenti ve tutumları pekiştirmesi sebebiyle katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin yargılardan etkilendikleri ortaya çıkmıştır.

5.2. Aile

En genel tanımıyla aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan; toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran; biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir. (Zeybekoğlu Dünder, 2016, s. 40)

Kişinin çevresiyle ilk teması doğumla katılmış olduğu aile grubu içinde başlar. Sosyolojik literatürde çocukla aile arasında başlayan bu etkileşim sürecine sosyalleşme (toplumsallaşma) denir. (Gökçe, 1976, s. 46) Aile içerisinde başlayan toplumsallaşma ya da sosyalizasyon süreci olarak adlandırılan süreç, bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerini, eğitim hayatını, toplumsal yaşam içerisinde içselleştirdiği değerlerini, tutumlarını ve davranışlarını etkileyen önemli bir süreçtir. Bu bağlamda

ailenin biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyalleştirme ve eğitim, dini ve boş zamanları değerlendirme gibi işlevleri olduğunu söylemek mümkündür.

Aile davranışını anlamak için aile üyeleri arasındaki etkileşimi anlamak gerekir. Bu yaklaşım çocuğu boş bir lehva olarak kabul eder. Çocuk, diğerleriyle etkileşim yoluyla sosyal varlık olur. Bu sosyalleşmenin temel kaynağı, ailedir, çocuk burada değer, norm, sembol ve anlamları öğrenir. (Leslie-Korman,1989; Güçlü,2016, s. 76)

- Etkileşimci yaklaşımın temel varsayımları şunlardır:

1. Aile davranışları, toplumsal normlar tarafından olduğundan ziyade aile içinde bulunan faktörler tarafından etkilenir.
2. Sosyal davranış, sosyal çevreden ortaya çıkmaktadır.
3. Temel bağımsız birim, diğerleriyle etkileşim içinde bulunan, karar alabilen, aktif bireylerdir. (Güçlü, 2016, s. 77)

Birkaç yıl boyunca çocuklar okula başlayana dek aileler değer, inanç ve beceri öğretirler. Aileden başka hiçbir şey çocuğa yeterli mutluluk ve uyumu sağlayamaz. Aile ve çevredeki insanların niteliği, çocuğun dünyayı nasıl gördüğünü belirler.

Aile, toplumsal cinsiyet rollerinin ilk olarak içselleştirildiği kadınlık ve erkekliğe yönelik davranış kalıplarının ve düşünüş biçimlerinin deneyimlendiği ilk yerdir. Erkek bireyler babasından gördükleriyle erkeklik tecrübesi kazanarak, ev içinde babadan gördüklerini model alarak baba vasıtasıyla toplumun erkek kimliğini kendisine seçmektedir. (Özdemir, 2019, s. 99)

Bebegin cinsiyetinin öğrenilmesiyle birlikte ebeveynler bebek daha doğmadan toplumsal cinsiyet rollerine göre tutum sergilemektedirler. Alınan kıyafetlerin rengi, seçilen bebek odası takımı, bebek odasının duvar rengi, alınan oyuncaklar gibi toplumsal cinsiyet rollerine olan algıya örnek verilebilir. Katılımcılara çocukken sahip oldukları oyuncaklar sorulduğunda toplumda genel olarak erkek çocuğuna alınan oyuncaklara sahip oldukları bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcıların hepsinin oyuncak arabası bulunmaktadır.

“Oyuncak arabalarım vardı, peluş küçük geyiğim vardı.” (K2)

“Kamyonetim vardı bir tane kocaman. Çamaşır mandallarıyla robot yapardım. Banyomda sarı şişme ördeğim vardı.” (K3)

“Çok fazla arabam vardı. Uzaktan kumandalı arabalarım vardı.” (K4)

“Sevdiğim çizgi filmin oyuncakları vardı, silahlarım ve arabalarım da vardı.”
(K5)

5.2.1. Aile Yapısı

Aile, sosyalleştirme sürecinde bireye kültürel aktarım sağlar; değer yargılarını, davranış kalıplarını, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü bireye aktarır. Çocuğun benlik ve kişilik gelişimi bu bağlamda ailede başlamaktadır. Görüşmecilerin sorulara verilmiş olan cevaplar ailenin ataerkil, çağdaş, muhafazakâr gibi yapılarda olmasına göre, ailenin parçalanmış olup olmamasına göre ve katılımcının ailesine kıyasla sahip olduğu düşüncelere göre farklılaşmaktadır. Katılımcılara aile ilişkileri ve ortamlarına ilişkin sorular sorulduğunda alınan yanıtlar şu şekildedir:

“Tipik bir Türk ailesi. Anne, baba ve dört kardeşten oluşan bir ataerkil, milliyetçi, köylü bir aileyiz. Memur ailesiyiz. Ataerkil bir aile yapısı ve aile ortamı vardı. Ailemde babamın dediği olurdu. Erken evlenmişler annem 15, babam 20 yaşındaymış evlendiklerinde. Babamın ailesiyle birlikte yaşamışlar bir süre. Bu süreçte iletişimleri daha sınırlı olmuş. Şu an iletişim noktasında bir sıkıntı yok açıkçası. Çocukluğumdaki düşünceleriyle şimdiki düşünceleri de çok farklı. Zaman içerisinde daha iyi iletişim kurduk ailecek.” (K4)

“Zaman zaman tutucu zaman zaman modern bir aile yapısı var. Tam tutucu ya da tam olarak modern diyemiyorum. Ailemde daha çok annemin sözü geçer, annemin dediği olur. Evde ben baskın karakterdeyim. Babam en pasif, ablam baskın, annem en baskın karakterde. Birbirleriyle iletişimleri babam pasif, annem aktif karakterde olduğu için dengeli iletişimleri, ilişkileri var. Arada tartışmalar da oluyor tabi. Babamla iletişimim sınırlı baba-oğul olduğumuz için sanırım. Birbirimize çok fazla bir şey anlatmayız. Annem daha baskın olduğu için onunla iletişimimiz daha güçlü. Annem bana dış geçiremiyor, ablama geçiriyor. Ablamla çatışıyorlar. Annemle benim özgür olma konusunda bir çatışmamız var.” (K3)

“Çağdaş ve modern olarak tanımlarım. Aile içerisinde farklı görüşlerde var. İki ablam var, üç kardeşiz. Bir ablam daha çağdaş, liberaldir. Diğer ablam daha muhafazakâr, mutaasıp yapıdadır. Ailemde daha çok babamın sözü geçer, babamın dediği olur. Annem daha çok sessiz sakin yapıda. Mutfığa dair konularda dahi babamın sözü geçer. Bizimkilerin iletişimi iyi, uzun süredir evliler. İletişim olarak güçlüler, sohbet edebiliyorlar. Hem kendi aralarındaki hem de benimle olan iletişimleri güçlü diyebilirim.” (K2)

“Ailemi ılımlı muhafazakâr ve ılımlı milliyetçi bir aile olarak tanımlayabilirim. 2 ablam var. Benim annem babam ayrı. Ben 12 yaşındayken ayrıldılar. Ayrılmadan önce klasik Türk aile yapısında olduğu gibi babamın sözü geçerdi. İletişimleri çok kötüydü. Ayrılmadan önce benim küçükken babamla iyiydi. Şu an koptuk, iletişimimiz yok. Annemle de küçükken onun baskınlığıyla devam eden bir ilişkimiz vardı. Büyüdüğümde daha orta yolu bulduğumuz bir iletişim biçimi oluşmuş oldu.” (K5)

“Ailemi kısıtlayıcı ama bunu başaramayan bundan dolayı da açık görüşlü gibi olan bir aile olarak görüyorum. Bir erkek kardeşim var, anneannem de bizimle kalıyor. Evde birbirinden kopuk, birbirinin hayatına etkisi olmayan beş kişi

olarak yaşıyoruz. Annemle iletişimim normal bir iletişimden daha iyi, annemle iyiyiz yani paylaşım yaparken çekinmiyorum. Babamla iletişimimiz yok. Annemle babamın arası da normal. Birbirlerine mecburlar, aşk var diyemem.”
(K1)

Görüşmecilerin ailelerine ilişkin verdikleri cevaplar incelendiğinde muhafazakâr, milliyetçi, ataerkil ve modern aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Baba-oğul ilişkilerinin ve iletişimlerinin zayıf olduğu, genel olarak erkeklerin duygularını ifade etmediği, aile içerisindeki egemenliğin babada olduğu, babanın sözü geçtiği, maddi olarak erkeğin güçlü olduğu, aile iletişimlerinin sınırlı olduğu görülmüştür.

5.2.2. Aile İçerisinde Değer Görme

Toplum içerisinde kız çocuk ve erkek çocuktan beklenen rol ve sorumluluklar farklılık göstermektedir. Ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına olan tutumları ve düşünceleri de bu farklılıktan değişmektedir. Goffman’ın dramaturji kuramında bahsettiği üzere bireylerin sahnede göstereceği performansları senaryoya bağlıdır. Kadınlar ve erkeklerden de toplumun oluşturduğu senaryoya uymaları ve onlardan beklenen rolleri oynamaları gerekir. Görüşmede elde edilen verilere göre kız ve erkek çocuklara ailenin yapısına da bağlı olarak yaklaşım arasında değişkenlik bulunmaktadır. Örneğin K5, ailesinde erkek olsun çamurdan olsun anlayışı olduğunu ve ailesinde erkek çocuğun daha değerli ve saygıdeğer görüldüğünü belirtirken, ablalarıyla yaşadığı kavgalarda haksız olmasına rağmen ablalarının kendisinden özür dilediğini ifade etmiştir. Ailenizin size karşı olan davranışları kız kardeşinize karşı olan davranışlardan farklı mı sorusuna alınan cevaplar şu şekildedir:

“Farklı çünkü ailede erkek olsun çamurdan olsun anlayışı hâkim. Küçükken ablaamlarla kavga ettiğimizde ablaamlara abinizden özür dileyin derdi. Annemin de kızlarıyla arasının iyi olmasına rağmen herhangi bir şeyde benim üstüme daha çok düşerdi, benim tarafımı tutardı.” (K5)

“Bence farklı. Bana daha fazla korumacı yaklaşıyorlar. Belki en küçük çocuk olduğum içindir. Akraba ilişkileri veya sağlık konularıyla ilgili durumlarda beni dahil etmezler. Korumacılık gibi de değil aslında tam olarak.” (K2)

“Farklı tamamen. Beklenti anlamında bu farklılık. Ablam feminist ve özgür bir kız olduğu için annem ev işlerine yöneltmeye çalıştı ablamı. Sen kızsın, öğrenmen lazım. Evde kalacaksın gibi sözleri oldu. Ablamda bu anlamda baskı kurdu. Bana böyle bir baskı kurmadı.” (K3)

“Beni daha çok sevdiklerini düşünüyorum. Toplumsal cinsiyet rollerine göre rol paylaşımı oldu hep aramızda. Babam dışardaki işlerinde yanına beni aldı, ablam annemle evle ilgili işlerle ilgilendi.” (K4)

Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda erkek çocuklarının daha çok değer gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin erkek çocuklarına kız çocuklarından

daha farklı davrandıkları tespit edilmiştir. Kız çocuklarına ev işleri konusunda baskı kurulurken erkek çocuklarına böyle bir baskı söz konusu olmamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü doğrultusunda ise kız çocuklarının anneleri ile ev işleriyle ilgilendikleri, erkeklerin ise babalarıyla dışarı işleriyle uğraştıkları bilgisi elde edilmiştir. Bu bağlamda kadınların özel alana, erkeklerin ise kamusal alana yönlendirildikleri sonucuna varılmıştır.

5.2.3. Aileyi Model Alma

Toplum ile aile arasındaki etkileşim karşılıklıdır. Toplum bir sistem olarak alt sistemlerinden biri olan aileyi şekillendirir. Aile de bir taraftan dünyaya getirdiği bireyin sosyalizasyonunu sağlayarak onun kişiliğinin oluşmasında en etkili grup olurken, diğer taraftan yine bu fonksiyonu dolayısıyla toplumun şekillenmesinde çok etkin bir rol oynamaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, iç ve dış birçok faktör ve sürecin de etkisiyle, toplum ve aile birbiriyle etkileşerek dönüşmektedirler. (Güngör Ergan, 2013, s. 3) Aile, bireyin içine doğduğu ilk toplumsal kurum olması sebebiyle bireyin kişilik özelliklerini, hayata bakış açısını, düşüncelerini ve tutumlarını belirleyen, şekillendiren toplumsal bir birimdir. Birey, yetiştiği aile ortamının değerlerini, normlarını içselleştirebilmekte ve hayatını bu şekilde ilerletebilmektedir. Katılımcıların ailelerini tanımlamasının ardından yapmış oldukları tanımlarda kimliklerini inşa ederken etkili olan unsurlar sorulmuştur.

“Ailemden gördüğüm kültürel davranışlar ve kuralların etkili olduğunu düşünüyorum. Ailem ılımlı muhafazakardı. Dinsel ritüeller, ibadetler yapmazlardı ama çok söz ederlerdi. Yapanları severlerdi. Küçük yaşlarda dine düşkündüm, beş vakit namaz kılıyordum. Sonrasında bu ilgi azaldı.” (K5)

“Bence genel olarak sosyal çevre etkilidir tabii. Ama anne babanın görüşü etkili oluyor elbette, çünkü çocuklukta nasıl başlarsa fikirler öyle gidiyor. Hayatta aldığın kararları, tercihleri etkiliyor.” (K2)

“Yetiştirme tarzı, yetiştiğim çevre, toplumsal dayatmalar, ataerkil toplum yapısının dayattığı şeyler etkili oldu. Mesela din. Hayat tarzını etkileyecek şeylerin din tarafından yasaklanması ve bunun toplum tarafından kabul edilmesi etkili oldu.” (K1)

“Bence etkisi olmadı. Mesela ailemin tutucu olduğu noktalarda tutucu bir tavırm yok.” (K3)

“Ataerkil aile yapısı, milliyetçilik gibi faktörler etkili oldu.” (K4)

Katılımcıların düşünceleri, hayat tarzları, içselleştirdikleri değerlerin ailelerine göre şekillendiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yargıları ailelerinden öğrendikleri, yapmış oldukları aile tanımlamalarının kendi kimliklerini inşa ederken

etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal rol kuramı doğrultusunda, katılımcıların aile ortamlarına bağlı olarak onlardan beklenen toplumsal rol ve sorumluluklardan etkilendikleri gör÷lmektedir.

Aile içinde doğup büyüyen erkeklerin büyüme ve her halde bir insanın yaşam serüveni ailesi yanından aile dışına doğru seyretmektedir. Bu serüven ilk olarak oyun ve okul çağında mahalleye çıkışla başlamaktadır ve bu süreçte erkek çocuklar ailelerinden öğrendiklerinin üstüne sokaktan, arkadaşlarından, mahalle abilerinden öğrendiklerini eklemektedirler. Aile dışında bireyin yakınındaki erkek figürler erkekliğin öğrenildiği önemli kanallardan biridir. (Özdemir, 2019, s. 99) Bu bağlamda görüşmecilere aileleri tarafından erkek olmakla ilgili öğretilenler sorulmuştur.

“Toplumsal cinsiyet kalıplarının hepsini öğrendim. Erkeğin ve kadının yapması gereken işlerin ayrımı perçinlendi. Babam dışardaki işler için beni yanına alırdı. Annem evle ilgili işler için ablamı alırdı.” (K4)

“O konuda biraz eksiklik hissettiğim şeyler olabilir. Ben kendi ergenlik dönemimde her şeyi kendim öğrendim. Araştırdım, öğrendim. Babam veya dedemden gördüğüm şey erkeğin evi geçindiren, aileyi bir arada tutan ve baskın bir karakter, figür olmak.” (K2)

“Sorumluluk sahibi birey olmak. Sadece dışarıya karşı değil ev içinde de ev işlerinde de sorumluluk sahibi bir birey olarak yetiştirdi annem.” (K3)

“Güçlü durmak, ağlamamak, sözü geçen olmak, kuvvetli ya da baskın olmak. Ses yükseltmek, fiziksel olarak baskın olmak, eve para getirmek gibi örnek verebilirim.” (K5)

Elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların ailesi tarafından erkek olmakla ilgili öğretilenlerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Hegemonik erkeklik kodlarının (genç nesillere) aktarım yoluyla yeniden üretilmesine de değinmek gerekir. Bu konuda, ataerkillik (patriyarka) önemli bir paya sahiptir. Günümüzde her ne kadar kuşaklar arasında belirgin çatışmalar meydana gelse de gençler, aile içerisindeki büyüklerin erkeklik öğretilerine ve erkekmerkezli değerlerine çoğu zaman ayak uydurmakta ve bu durum hegemonik erkekliğin yeniden üretiminde hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. (Boran , 2023, s. 372)

Bireyler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazanmış olduklarını düşünseler de beklenen rolleri içselleştirdikleri ve toplumsal cinsiyet rollerine göre erkek kimliklerini şekillendirdikleri gör÷lmüştür. Bu doğrultuda katılımcılara erkek olmanın onlara ifade ettiği anlam sorulmuştur.

“Hayat şartları zorluğu artık cinsiyet farketmediği için erkek veya kadın olarak bir şey ifade etmiyor. Hayat şartları herkes için zor.” (K1)

“Erkek olmanın ekstra bir anlamı yok sadece cinsiyet.” (K4)

“Sorumluluk sahibi ve güçlü olmayı ifade ediyor.” (K3)

“Her durumda sağlam durabileceği, duyguları ifade etme konusunda erkekliğin arkasına saklandığı güçlü bir profil.” (K5)

“Güçlü ve sorumluluk sahibi biri olmak.” (K2)

Alınan cevaplara bağlı olarak aile içerisindeki erkek figürlerden erkek olmanın güçlü olmak, sorumluluk sahibi biri olmak gibi anlamları öğrendiği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların sosyal öğrenme kuramıyla ilişkili olarak model alma ve taklit yoluyla erkek olmakla ilgili düşüncelerini geliştirdiklerini belirtmek mümkündür.

“İster istemez olmuştur ama spesifik olarak rol model aldığım biri yok. Tabii babamdan çoğu şeyi örnek almışumdur. Arkadaşlarım, ablamlar bile etkili olmuştur.” (K2)

“Yok. Şu anda rol model olarak değil de giyim tarzı olarak model aldığım sosyal medya fenomenleri var.” (K3)

Erkek çocuğunun erkek kimliği modelini babasından veya aile içerisindeki başka bir erkekten edinmesi beklenmektedir. Erkeğin, erkek olma yolunda rol model olarak aldığı kişilerin baba, dede gibi figürlerin yani yine bir “erkek” olduğu görülmektedir. Nasıl davranılacağı, nasıl paranın idare edileceği, işlerin nasıl yürütüleceği gibi hususlarda babalar örnek alınmaktadır. Ancak baba-oğul ilişkilerinin sınırlı olması sebebiyle çok mümkün olamamaktadır. Katılımcılardan (K4) ise babasını rol model olarak alışını şu şekilde aktarmaktadır: *“Babamı örnek verebilirim. Yaptığı iş noktasında, aileye yaklaşımı olsun, maddi durumlar olsun. Babamı rol model aldığımı söyleyebiliriz.” (K4)*

5.2.4. Ailede Rol Dağılımı

Toplumun kadın ve erkekten beklentileri farklılık göstermektedir. Örneğin kadından ev işlerini bilmesi ve ev içi sorumluluklarla ilgilenmesi beklenirken; erkekten ise evin gelirini sağlama, maddi gücü elinde bulundurma kısacası “eve ekmek getirme” gibi beklentiler söz konusudur. Katılımcılara aile içi sorumluluklarının neler olduğu ve erkeğin ev içi sorumluluklarının neler olduğu sorulduğunda katılımcıların verdikleri cevaplar aile ortamlarına ve aile yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Aile içerisinde babamın daha çok maddi konularla ilgilendiği ve sözü geçtiği görülürken, aile içi sorumluluklarla daha çok annenin yani kadının ilgilendiği ortaya çıkmıştır.

“Genelde tabii annem ilgilenir. Mutfağı çevirmek gibi şeylerde annem ilgilenir. Paranın devreye girdiği durumlarla babam ilgilenir.” (K2)

“Geçimle ilgili, maddi konularla babam ilgilenirdi. Evin idaresi annemdeydi. Çocukların sorumluluğu ortaklı.” (K4)

“Annem ilgilenirdi. Annemler boşandıktan sonra ben annemle yaşadım bir süre.” (K5)

Goffman’ın dramaturji yaklaşımında belirttiği üzere aktörler toplumun oluşturduğu senaryoya göre rollerini üstlenmekte ve performans göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadından beklenen roller ve erkekten beklenen roller arasındaki farklılıklar katılımcıların aile ortamında açıkça görülmektedir. Kadının daha çok ev içi işlerle, mutfakla ilgilendiği, erkeğin ise parayla, maddi güçle, ev dışı işlerle ilgilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Kamu alanlarının erkeklere, özel alanların ise kadına ait alanlar olduğu düşüncesi katılımcıların deneyimlerinde izlenmektedir. Bem’in toplumsal cinsiyet şeması kuramı bağlamında ise bireylerin toplum tarafından oluşturulmuş toplumsal cinsiyet şemalarını işledikleri ve bu şemaları sürdürdükleri görülmektedir.

Bugünün toplumunda küçük aileye yönelim, kadının daha çok eğitim görmesi ve ekonomik açıdan aileye katkısı cinsiyet rolü davranışlarında değişiklikler meydana getirmektedir. Bir toplumda cinsiyet rolü beklentileri ve role ait davranışlar bireyin gelişimi süresince devamlı olarak değişiklikler göstermektedir. Gelişmiş toplumlarda rollerdeki değişiklikler kalıplaşmış cinsiyet rolü davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. (Mischel, 1971; Kavuncu, 1987, s. 11-12)

Ebeveynlerinin sorumlulukları dışında katılımcılara kendilerinin ev içi sorumluluklarının neler olduğuna ilişkin soru yöneltildiğinde daha muhafazakâr bir aileye sahip olan katılımcı hiçbir sorumluluğu olmadığını belirtirken, daha açık görüşlü, modern bir aileye sahip olduğunu ifade eden katılımcı ise ev içerisinde birçok sorumluluk aldığını söylemektedir. Katılımcılara verilen sorumlulukların aile ilişkilerine bağlı olarak ve ailelerinin kendilerinden beklentilerine geliştiğini söylemek mümkündür.

“Hiçbir sorumluluğum yok.” (K1)

“Benim ev içi sorumluluğum tamamen eğitime, derslerime, kariyerime odaklanmak oldu. Aslında aile içerisindeki sorumluluklardan bir tanesi iyi bir evlat olabilmek, başarılı olmak, kendini iyi bir yere getirmek için çalışmak.” (K2)

“Annem sorumluluk sahibi bir birey olarak yetiştirdi beni. Odamı toplamak, bazen çamaşır atmak, ütü yapmak, kedimin ihtiyaçlarını gidermek gibi ev içerisinde sorumluluklarım var.” (K3)

“Aslında yaşla orantılı. Boşanmayla beraber birçok şey benim de sorumluluğum oldu.” (K5)

“Geçen sene evlendim. Şu an kedimizin bakımı, yemek yapmak, temizlik yapmak, çamaşır vs geri kalan işleri de yapıyorum aslında.” (K4)

Bireylerden toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak davranmaları beklenmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü doğrultusunda toplum erkeklerin ev içi sorumluluğunun genel olarak eve para getirmek olarak düşünülmektedir. Ancak yapılan görüşmelerde ailelerin ev içi sorumlulukları paylaştığı da görülmektedir. Katılımcılar ev içi sorumluluklarının paylaşılması gerektiğini düşünmektedirler.

Bu bağlamlarda ailenin bireyin erkeklik inşa sürecine oldukça etkisi bulunmaktadır. Bireyin yaşamının önemli parçasını oluşturan aile, bireyin düşüncelerini, davranışlarını ve tutumlarını şekillendirmektedir. Sosyalizasyon sürecinin ilk ve en önemli aşaması olan aile, bireylere kültürel aktarımın sağlandığı yerdir. Katılımcıların aileleri ile olan ilişkileri, iletişimleri ve aile tanımlamaları incelendiğinde “güçlü ve sorumluluk sahibi” bir erkek olmayı öğrendikleri görülmektedir. Her ne kadar aileleriyle toplumsal cinsiyete dair görüşleri, dini görüşleri veya siyasi görüşleri farklı olsa da ailelerinin düşüncelerinin yansımaları katılımcılarda da görülmektedir. Literatürdeki diğer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da sosyalizasyon sürecinde ve erkeklik inşa sürecinde aile ilk faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal değerlerin cinsiyete ilişkin etkisini araştırma adına yapılan diğer çalışmalarda, erkeklerin daha bireysel; kadınların ise daha kolektif özelliklere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebinin erkeklerin daha özgür ve atılgan; kadınların ise daha evcimen, bakım odaklı yetiştirilmesiyle ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

5.3. Din ve Sünnet Ritüeli

Sosyalizasyon sürecinde bireyin kimliğinin şekillenmesinde etkili olan bir diğer toplumsal kurum ise dindir. Din, kutsalın ne olduğunun tanınmasına dayanan inançları ve pratikleri içeren toplumsal bir kurumdur. (Macionis, 2013, s. 486) Bu bağlamda dinin, kutsalı kabul etme üzerinde kurulu bir kurum olarak adlandırmak mümkündür. Durkheim’a göre din, bilgilerimizin sınırlarını aşan şeyleri kapsamaktadır ve toplumun varlığını devam ettirmesini sağlayan üç işlevi bulunmaktadır:

1. Sosyal dayanışma.
2. Toplumsal kontrol.
3. Anlam ve gaye katmak.

Din, insanları ortak değer ve normlar aracılığıyla bir arada tutan bir kurumdur. Dini ritüeller, bir düzen sağlayarak toplumsal hayatı düzenlemektedir. Bu sebeple de toplumlar uyumu sağlamak amacıyla dini fikirleri özendirilmektedir. İnsanları kültürel değer ve normlara uymaya davet eden dinler, siyasal sistemlerin iktidar sağlamak için kullandıkları da bir unsurdur. Aynı zamanda dini düşünceler bireye hayatının büyük amaçlara hizmet ettiği duygusunu da verebilmektedir. (Macionis, 2013, s. 489) Sosyolojik literatürde toplumsal bir olgu olarak görülen dinin ortaya çıkışı da insani korku ve beklentilerle ifade edilmektedir. Dindarlık ise dinin insanın hayatındaki konumunu, önemini ifade etmektedir.

Toplumsal yapı, toplum içerisindeki sürekli ve örgütlü toplumsal ilişkilerin bütününe karşılık gelen bir kavramdır. Toplumsal yapı, belirli bir toplumdaki insanların etkileşimlerine aracı olan ve beraber yaşayabilmelerini sağlayan kurumların o topluma özgü düzenini ifade etmektedir. Çevre, nüfus, sosyal ilişkiler, kültür ve tabakalaşmaların etkileşimleriyle meydana gelen toplumsal yapı, bireyin sosyalizasyonu üzerinde etkili role sahiptir. Birey, içerisinde yaşadığı fiziksel çevre, toplumsal sistem, din, kültür gibi kurumlar üzerinden yapıyla etkileşim halindedir. Bu doğrultuda bireyin kimliği de bu sosyalleşme süreci esnasında gelişmektedir. Dinin gündelik yaşam içerisindeki etkin rolü de diğer toplumsal kurumlarla birlikte toplumsal yaşamın inşasında önemli bir konumda olmasıyla ilişkilidir. Yaşam tarzını, hayatın akışını, nasıl yaşanılması gerektiğine ilişkin koyduğu normlarla ve ürettiği değerlerle din, bireyin kimlik oluşumunda başat bir rol alabilmektedir. Başlangıçta mensubu olunan ailenin yapısı, dini yaşayış biçimi birey üzerinde etkili olmakla birlikte, bireyin diğer kurumlarla ilişkileri kimliğini, yaşayış tarzını değiştirebilmektedir. Muhafazakâr erkeğin dini öğretileri taklit ve öykünme yoluyla bir sonraki nesle aktarım sürecini de gözden kaçırmamakta fayda vardır. Zira öykünme stratejisi muhafazakâr erkeğin yeniden inşasında önemli bir yer tutmaktadır. (Boran , 2023, s. 375)

5.3.1. Din ve Gündelik Yaşam Pratiği

Katılımcılara dinin hayatlarındaki konumu, ne ifade ettiği ve erkek kimliği üzerindeki etkisi, dinin hayatlarında etkisi olduğuna/olmadığına ilişkin veya daha önce etkili olduğu, dini gereklerine göre yaşamış olduğu ancak bu ilginin zamanla azaldığına dair cevaplar alınmıştır:

“Din gelişim sürecimde etkili olmadı. Dini çok sorguladım. Aslında karma, evren, enerji neyse o enerjinin tüm maddelerde olduğunu düşünüyorum. Tam olarak bir Allah inancım yok ama bir denge olduğunu düşünüyorum evrende. Bizim toplumumuzda etkili ama benim üzerimde etkili olmadı. Dini kullanıyorlar. Ataerkil yapıda din şekillendiriyor insanları. Asıl İslamiyet kadına değer veren, önem veren bir İslamiyet. Biz İran ve Suudi Arabistan’ın uyguladığı İslamiyeti almışız. Eşit bir topluma, toplum anlayışına yönelmeliyiz.” (K3)

“Dinin etkisi hayatımda çok fazla olmadı. Ailem öyle muhafazakâr bir yapıda değil. Hayatıma etkisi kısıtlı oldu o yüzden dinin. Bana etkisi olmadı. Topluma baktığımızda etkili oluyor. Dini öğretilere baktığımızda ataerkil toplum yapısına vurgu yaptığını görüyoruz.” (K4)

“Etkilidir fazlasıyla. İnsanın hayat tarzını ve davranışlarını etkileyen bir şey din.” (K1)

“Gelişim sürecimde dinin etkisi olmadı. Din tabii toplumda bireyler üzerinde etkili olabilir. Ama benim yaşamımda küçüklükten beri bir yeri olmadığı için etkisi olmadı. Genel olarak baktığımızda etkili olabilir. Eğer kişinin kendi kişiliğinin oluşmasında dinin konumu önemliyse dini hayatında önemli bir yere konumlandırıyorsa erkek kimliği üzerinde de etkili olabilir.” (K2)

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda da dinin insan yaşamını şekillendirebilen, düzenleyebilen bir toplumsal kurum olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar da toplumun dine bakış açısından ve dini yaşayışından dolayı insanın hayatında etkili olabildiğini belirtmektedirler. Dinin koyduğu normlar, ürettiği değerler küçük yaşlardan itibaren aileden ve fiziksel çevreden öğrenilmeye başlandığı için içselleştirme yaşandığı da söylenebilir. Katılımcıların hayatında dinin yeri olsa da olmasa da katılımcıların dinin toplumsal yaşamda önemli bir yeri olduğunu kabul ettikleri görülmektedir. Dinin hayatında çok önemli yeri olduğunu belirten (K5) ise dinin erkeği üstün tuttuğunu, din kitapların erkek davranışlarının meşrulaştığını ve bu yönden de erkeklik algılarını ve ilişkileri etkilediğini belirtmektedir.

“Dinin çok önemli yer var. Dini iyi bir insan olarak görülme olarak değerlendirip kültürel bir kabul için dine yaklaşmışım. O yaşlarda kendimi radikal islamcı olarak tanımlıyorum. Dini çok sorguladım sonrasında. Dinin iyi bir insan olmakla ilgili olmadığını anladım. Din, etik ve ahlak kavramlarını ayırtırdım. Kesinlikle etkili olduğunu düşünüyorum. İslamın yaygın olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Hadis ve ayetlere bakıldığında erkeği üstün kılan bir din. Erkeklerin davranışları çoğu yerde meşrulaştırılıyor. Erkeklik algısını ve ilişkileri etkiliyor bence” (K5)

Ataerkil, geleneksel ve muhafazakâr erkeklik boyutuyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesine yakından bakmaya niyetlenildiğinde, dinsel birtakım referanslarla karşı karşıya gelmek mümkündür. Dinsel referanslarda, kadının ikincilliğinin doğal kabul edilmesi ve dolayısıyla kadın bedeninin de denetlenmesi gerektiğine dair güçlü inanç

ön plana çıkmaktadır. (Boran , 2023, s. 374) Buna karşın hadis ve ayetler incelendiğinde erkeğin yüceltildiği, ön planda tutulduğu, toplumsal yaşamda üstün olarak görüldüğü ve erkek davranışlarının dini açıdan meşrulaştırıldığı görülmektedir. (K5)’in ailesinin ılımlı muhafazakâr oluşu, aile içerisindeki iletişimin kötü olması gibi sebeplerle aileden kabul görmek için dine yönelmiş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sonrasında sosyalizasyon sürecinde farklı faktörlerin etkisiyle dini sorgulaması, dine ilişkin kavramları ve öğretileri sorgulamasıyla dine eskisi kadar yakın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de toplumsal cinsiyet bağlamında geçtikleri aşamalar bulunmaktadır. “Erkek” olma yolundaki aşamalardan biri de sünnettir. Erkeklik toplumsal onayı gerektiren bir durumdur. Toplumsal açıdan onay alabilmesi için topluma özgü ritüellerin yerine getirilmesi beklenir. Bu ritüeller bazı zamanlarda fiziksel acılara katlanma yetisi gerektirebilir. Kaldı ki Türkiye’de erkekliğin kuruluşuna baktığımızda “erkek adam ağlamaz” algısı yaygın olduğundan fiziksel acılara katlanabilmek, ağlamamak erkek olmanın şartlarından sayılmaktadır. Sünnet de böyle bir ritüeldir. Türkiye’deki erkeklik ritüellerinden olan sünnet erkeklerin yetişkinliğe geçiş için zorunlu tutulduğu, erkek egemen topluluklar aracılığıyla kontrol edilen ve statü simgesi haline gelerek, toplumda kadın ve erkek arasındaki farklılaşmaları şekillendiren ritüellerdendir. (Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 90)

5.3.2. “Erkeklik Aşaması Olarak Sünnet”

Sünnet, özellikle Türkiye’deki toplumsal algı içerisinde, erkek çocuğun o ana kadar pek vurgu yapılmayan cinsiyetinden dolayı sadece ‘çocuk’ olarak algılanmasının sona erip, ‘erkek’ diye adlandırılarak gurur kaynağı haline getirilmesini sağlaması açısından oldukça önemli bir duraktır. Çocuğun sünnet olmasıyla birlikte artık erkekliğe adım attığı geçmişten günümüze kadar süren bir algıdır ve bu algı sünnet olan çocukların büyüdüklerinde kendi çocuklarına veya yakınlarının çocuklarına aynı algı çerçevesinde davranmasıyla varlığını sürdürür. Nesilden nesile aktarılan bu algı, böylece içselleştirilmiş de olur. (Barutçu, 2013, s. 17)

Katılımcılara sünnet ritüelinin erkek kimliklerinin inşa sürecinde etkili olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların bazıları sünnetin dini ve sağlık açısından yapılan bir işlem olduğu için bir etkisi olmadığını belirtirken bir başka katılımcı ise o yaşlarda sünneti bir aşama olarak gördüğünü belirtmektedir.

“8 yaşında sünnet oldum. Korkutucuydu. Yanlış zamanda yapılırsa psikolojik olarak sıkıntılı olabilir. Tam olarak bilmemekle birlikte sağlık açısından da önemli olduğunu düşünüyorum ve dini açıdan da yapılması gereken bir gereklilik olduğunu biliyorum.” (K1)

“7 yaşında hastanede sünnet oldum. Sünnet düğünüm olmadı. Sağlığa yararlı olduğu düşünüldüğü için sünnet ettirildim. Sünnet ile ilgili söylemler beni etkilemişti. Sünnetimi oldum, sırada askerlik var. Sonrasında tam erkek olacağım diyordum.” (K3)

“7 ya da 8 yaşında sünnet oldum tam hatırlayamıyorum. Sünnet ve erkek kimliği inşası arasında bir ilişki olabilir. Çünkü Türk ve İslam aleminde tam erkek olmayla ilişkili görülüyor sünnet. Bundan sonra yaptığın her davranış erkeklik algısına uyuyorsa meşru görülebiliyor. Bir de bu ritüelin kutlanıyor olması, düğün havasında olması erkeğin kültürel anlamda önemli olduğu algısını oluşturuyor, perçinliyor.” (K5)

“6-7 yaşlarında sünnet oldum. Düğün havasında, törensel bir durumdu. Ama üzerimde kalıcı bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.” (K4)

“6 ya da 7 yaşındaydım. Ailede sünnet tarzı şeyler önem kazandığı ve son çocuk olduğum için babamın beklentisi yüksek oldu. Benim üzerimde bir etkisi olmadı. Olmasa da olur bence. Sünnet olununca daha çok erkek olunuyor gibi bir durum yok. Olması gerektiği için oluyoruz gibi düşünüyorum.” (K2)

“Erkek” olma yolunda ilk adım olarak görülen sünnet ritüeli, Müslüman erkekler için önemli dönüm noktalarından biri olarak ifade edilmektedir. Erkeklerin sünnet olarak erkekliğe adım atmaları törenlerle, düğünlerle kutlanmaktadır. Erkeklik, bir statü göstergesi haline getirilmektedir. Müslüman toplumlarda yaygın olarak kendine yer bulan ve aynı zamanda kültürel kodlar içeren sünnet, Türkiye’de erkekliğe geçiş aşamalarının ilkidir. Sünnet olduktan sonra çoğunlukla „artık erkek oldun“ sözü söylenir ve erkekliğe geçişteki bu aşama törenlerle, sünnet düğünleriyle kutlanır. Adeta erkek çocuğun artık bir erkek olduğu kamuoyunu duyurulur. Doğumundan itibaren ailesinin ve çevresinin giyeceklerden, renklerden, oyuncaklardan, davranış biçimlerinden yola çıkarak erkek olmayı öğrettiği erkek çocuk, sünnetle birlikte çocukluk çağından bir nebze çıkar ve erkekliğe adımını atar. (Özdemir, 2019, s. 94) Bu bağlamda sünnet ritüelinin bir erkeklik ritüeli olduğunu söylemek mümkündür.

Erkeğin bedensel olarak geçtiği sünnet aşaması erkek olma yolunun başlangıcıdır. Sünnet ile birlikte bedeninden ayrılan parça ile birlikte erkeğin çocukluktan ayrıldığı, annesinden koptuğu, dış-erkek dünyası olarak adlandırılan dünyaya geçtiği ifade edilmektedir.

Sünnetin erkekliğe ilk adım olduğuna ilişkin oluşan algı içselleştirilerek nesillere aktarılmaktadır. Bir erkeğin bedeni, toplumdaki erkeklik algısı açısından oldukça önemli bir ölçüttür. Kaslı, bedenen güçlü olan, kadını koruyup kollayabilecek ve

diğer erkeklerle fiziksel kavgaya giriştiğinde kendini ezdirmeyecek bir erkek, erkeklik inşasını tamamlamada büyük artılara sahipken; zayıf, ufak tefek veya kadınsı tavırları olan bir erkeğin inşasını tamamlaması çoğu zaman yavaş ve zorlu, bazen de imkânsız olur. Aynı zamanda sünnet, erkekliğe giden ilk adım olması açısından çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkilerinde de rol oynar. “Bedeninden kesilen parça, erkek çocuğun iç-anne dünyasından koparak dış-erkek dünyasına geçtiğinin işaretidir”. (Tuğrul 2010; Barutçu, 2013, s.20)

5.4. Eğitim

Eğitim hayatı bireylerin sosyalizasyon süreçlerinde etkili olan bir diğer faktördür. Okul, yalnızca okuma-yazmanın, bilimin ve sanatın öğretildiği bir kurum değildir. Okul aynı zamanda öğrencilerin sosyal çevrelerini, sosyal dünyalarını geliştirerek farklı etkileşimlerle şekillenmelerini sağlayan bir kurumdur. Yakın ilişkilerin kurulduğu, diğerleriyle etkileşimde bulunarak yaşama dair bilgilerin edinildiği yerdir. Ancak toplumsal cinsiyet kalıpları yaşam boyu olduğu gibi eğitim yaşamı boyunca bireylerin karşısına çıkmaktadır. Örneğin, erkekler daha fazla fiziksel aktivitede bulunur, sportif faaliyetlerde bulunurlar, kızlar daha kendi aralarında, daha sessizdir. Ergenlik ve gençlik yıllarında ise bireylerin kişiliklerini, kimliklerini geliştirme sürecinde duygusal ve sosyal olarak etki sağlamaktadır. Bireyler eğitim hayatları boyunca yalnızca bilimsel bilgileri değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini ve bu rollere bağlı olarak toplum tarafından oluşturulmuş yargıları da çeşitli etkileşimlerle öğrenmektedir.

Katılımcılara eğitim seviyesinin toplumsal cinsiyet rolleri ve erkek kimliği inşasında etkili olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplara göre, eğitim seviyesinden ziyade alınan eğitimin kalitesinin etkili olduğu, dinin eğitimden daha etkili olabileceği gibi cevaplar alınmıştır.

“Etkilidir. Ama bu etki tartışılabilir. Eğitimin niteliği, bölümün niteliği daha etkili olabilir eğitimden.” (K5)

“Bu konuda bence din, eğitim seviyesinden daha etkili olmakta bence. Din, eğitimden daha baskın geliyor.” (K1)

“Ataerkil toplum yapısının dışında. Doğduğumuz andan itibaren bize dayatılan şeyleri üniversite okurken farkettim. Kadın-erkek eşitliği noktası. Pozitif ayrımcılık toplumsal cinsiyet rolleri açısından gerekli olmadığını öğrendim. Eğitim seviyesinden bağımsız olarak alınan eğitimin kalitesine göre değişiyor.” (K4)

“Kesinlikle etkilidir. Eğitim kalitesi çok önemli bence bu noktada. Bence din eğitimi ve cinsel eğitim verilmeli okullarda. Küfürler hep kadınlar üzerinden yürüyor mesela. Erkek dediğin güçlü olmalı gibi yargılar öğretildi. Ama annem baskın ve güçlü bir karakter olduğu için ben kadının da erkeğin de güçlü olması gerektiğini düşünüyorum.” (K3)

Katılımcıların almış oldukları eğitim ve okudukları bölümler göz önüne alındığında okudukları bölümün düşünceleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Aynı zamanda eğitim süreçlerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yargıların da öğretildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Ataerkil bir ailede yetişmesine rağmen sosyoloji bölümü sebebiyle toplumsal cinsiyet farkındalığı artmış olan (K4)’ün bu durumu yaşam biçimine yansıttığı ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü için gayret gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Katılımcılara eğitimin kimlik üzerinde ve erkeklik inşası üzerinde etkili olup olmadığı sorulmuştur ve alınan cevaplar şu şekildedir:

“Toplum tarafından çizilmiş, çerçevelenmiş cinsiyet kimliklerinden çıkmamamız gerektiği aşılandı. Bu anlamda bir etki var.” (K1)

“Hayatın her alanında şekillendiriliyor kimlik. Erkek-erkek arkadaş olunması gerektiği, beraber top oynanması okulda bu gibi şeyler yönlendiriliyor bence. Sosyoloji okudum. Düşüncelerimi tamamen değiştirdi ve şekillendirdi.” (K4)

“Evet. Eğitim sürecimde kavga etmenin, sert olmanın erkekçe davranışlar olduğunu söylediler mesela. Okuduğum bölüm çok geniş bir bölüm. Ceza hukuku erkeklere, özel hukukun daha çok kadınlara uygun olduğunu düşünüyorum güvenlik gibi sebeplerden. Bölümüm düşüncelerimi etkiledi elbette. Örneğin toplumsal eşitsizlik ve cinsel tercihlerle ilgili derslerim oldu. Bana çok şey kattılar, ufkumu genişlettiler. Kadın-erkek yoktur, insan varlıktır gerisi biyolojiktir.” (K3)

“Elbette oldu. Ergenlik dönemimde bizimkilerin durumu iyi değildi. Ebeveynim daha çok ablam gibiydi ekonomik olarak. Sıkıntı geçirince sorumluluk sahibi olmayı, işleri kendinin halletme gereği olgusu daha erken oluşuyor. Ekonomik olarak ailede erkeğin güçlü olması düşüncesi oluştu gibi diyebiliriz.” (K2)

“Muhakkak olmuştur. Toplum içerisinde kadın erkek algısı eğitim sürecinde de karşımıza çıkıyor. Erkeklerin baskın ve korumacı, kadınların daha oturaklı, sakın tavırda olması gibi davranışlar öğretiliyor. Öğretmenlerin söylemleri de etkiliyor. Düşünüyorum, felsefe ve sosyoloji okudum. Okuduğum bölümler sürekli bir şeyleri eleştirmek ve yeni şeylerle bağlantı kurmak üzerine bir bölüm. Toplumsal cinsiyete ilişkin algıları ve kültürel yapıları eleştirerek gittiğimiz için bu kültürel normları kabul etmeme noktasında katkısı oldu. Erkeğin güçlü olması gerektiği, erkeğin para getirecek bir meslek sahibi olması gerektiği. Erkeğin hem kendine hem de kadına bakmakla yükümlü olması. Aslında her davranışı ilerde evlenince çocuğuna çocuğuna bakması gerektiği gibi şeylere dönüştürülüyor.” (K5)

Hegemonik erkeklik kodlarının (genç nesillere) aktarım yoluyla yeniden üretilmesine de değinmek gerekir. Bu konuda, ataerkillik (patriyarka) önemli bir paya sahiptir. Günümüzde her ne kadar kuşaklar arasında belirgin çatışmalar meydana gelse de gençler, aile içerisindeki büyüklerin erkeklik öğretilerine ve erkekmerkezli değerlerine çoğu zaman ayak uydurmakta ve bu durum hegemonik erkekliğin yeniden üretiminde hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. (Boran , 2023, s. 372) Katılımcıların deneyimleri incelendiğinde eğitim hayatları boyunca erkeklik rollerinin aşılandığı, erkek kimliğine göre hareket etmeleri öğretildiği, erkeğin her konuda güçlü olması gerektiği, daha baskın, daha korumacı, daha sorumluluk sahibi olması gerektiği, kavga etmeyi, küfretmeyi öğrendikleri ortaya çıkmıştır. “Erkekçe” tavır göstermek ve gösterilen “erkekçe” tutum erkek olmanın koşulu olarak yansıtılmıştır. Katılımcıların eğitim hayatları boyunca toplumsal cinsiyet rollerinin ve hegemonik erkekliğin pekiştirilmesine yönelik uygulamalarla karşılaştıkları sonucuna varılmıştır.

5.5. Akran Grubu ile İlişkiler

Akran grubu, aynı yaş grubunda olan ve aynı ilgilere sahip olan bireylerden oluşan sosyal grup olarak tanımlanabilir. Bireyler akran grubunda, kendi başına nasıl ilişki kurabileceğini, etkileşim halinde olmayı öğrenmektedir. Akran grubu, aile içerisinde konuşulmayan konuların konuşulduğu, aynı yaş grubuna sahip, benzer ilgilere sahip bir sosyal gruptur. Bireyler dahil oldukları grubun içerisinde kimliklerini inşa etmeye, şekillenmeye devam eder. Bu bağlamda akran grubunun erkek kimliği inşasında etkili olduğu söylenebilir. Akranlar arasında da toplumsal beklentilere göre kadınlar kadınsı erkekler erkeksi özellikleriyle sosyalleştirilmektedir. Akran grubuyla yakın ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri sürdürmek bireyin kimlik inşası üzerinde etkili olmaktadır. Bireyin kimlik gelişimi üzerinde rolü olan akran grubunun cinsiyet gelişimi ve toplumsal cinsiyet algısı üzerinde de etkisi olduğu görülmektedir.

Birey, okul çağına geldiğinde toplumsal cinsiyet kalıp ve rollerine ilişkin yargıları öğretmen ve akran grubundan da öğrenmeye başlamaktadır. Kendi cinsiyetlerine uygun davranışları konusunda bir baskı söz konusu olmaktadır. Ergenlik döneminde ise bireylerin kendi cinsiyetlerine özgü davranışlarında artış görülmektedir.

Bireyin bir gruba ait olması ve kurduğu arkadaşlık ilişkileri kimlik gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Ergenlik döneminde bireylerin kimlik arayışları ve gelişimleri devam ettiği için akran grupları arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Toplumsal

cinsiyete ilişkin normların, rol ve beklentilerin öğrenildiği ve daha etkili olduğu ergenlik dönemindeki tutum ve davranışlar bu faktörlere göre şekillenmektedir. Yetişkinliğe geçiş ile kimlik arayışının son bulması sosyal ilişkiler üzerinde de etkili olmaktadır. Katılımcılara ergenlik döneminde ve şu an akran gruplarıyla olan ilişkileri sorulduğunda katılımcıların yetişkinlik dönemlerinde akran gruplarıyla olan ilişkilerinin daha sağlıklı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Genel olarak iyiydi. Çevremdeki arkadaşlarım daha çok kız arkadaşlarım vardı, erkek arkadaşlarım da vardı. Ergenliğime göre çok çok daha iyi. Karakter oturuyor, sosyal çevre ona göre şekilleniyor. (K2)

“Akranlarımla ilişkilerim iyiydi. Çok büyük etkileri olduğunu düşünüyorum. İletişim noktasında sıkıntısız ilişkilerim var.” (K4)

“Ben ergenlik döneminde daha çok kızlarla yakındım. Erkeklerle de aram normaldi. Erkek yakın arkadaşım çok fazla yoktu. Şu an mesleki olarak da bir sosyal çevrem oluştu. Ergenliğime göre daha iyi ilişkilerimin olduğunu söyleyebilirim.” (K3)

“O yaşlardaki ilişkilerde daha baskın olarak toplumsal cinsiyet normları etkiliydi. Kız-erkek arkadaşlar arasındaki kavgalarda baskınlık, korumacılık, kıskançlık gibi duygular daha çok yansıtılıyordu. O yaşlarda daha çok kültürel normları filtrelemeden davranıyorduk. Şu an aslında kişiden kişiye ve ortama göre değişiyor. Aynı düşünceye sahip veya toplumsal cinsiyet farkındalığı olan akranlarımla daha uyumlu ilişkilerim var. Böyle olmadığını düşündüğüm insanlarla daha çok çatışma içindeyim.” (K5)

“Yaşıtım olan hemcinslerimle iletişimden kaçındım. Rekabet ve kıskançlık duygusundan ötürü. Ergenlik dönemime göre daha iyi. İletişimden kaçınmamaya başladım.” (K1)

Akran grubuyla olan ilişkileri etkileyen faktörler ve erkekler arasında bir hiyerarşi olup olmadığı sorulduğunda ise, erkekler arasındaki hegemonya ortaya çıkmaktadır. Maddi gücü elinde olan, cinsel olarak daha aktif olan, statüsü daha yüksek, kendini daha “yeterli” ve “baskın” görenin akran grubu içerisinde daha ön planda olduğu görülmektedir. Bu da toplumda yalnızca kadın-erkek arasında bir hiyerarşi olmadığını, erkekler arasında da bir hiyerarşi durumu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu hiyerarşinin ise hegemonyaya bağlı olduğu açıkça görülmektedir. Akran grubu arasındaki ilişkileri sosyal çevre, iletişim, dürüstlük ve sosyoekonomik durum gibi faktörler belirlerken; maddi güç, yüksek statü, cinsel yaşam gibi faktörlerin ise erkekler arasında bir hiyerarşi oluşturduğu tespit edilmiştir.

“İletişim becerileri, sosyal çevre. Var. Parayı veren emri verir. Kimde daha çok para varsa hiyerarşide en tepede o olur.” (K3)

“Samimiyet, dürüstlük ve herhangi bir konuda paylaşım yapabilmek. Çevremdekilerde bence yok. Dışardan baktığında hissedilebilir durumlar oluyor. Bir arkadaş grubunda erkeklerin o grupta yer aldığı konumu, baskınlığı

birbirinden farklı oluyor. O grupta ne kadar aktif olmasıyla yeri değişiyor.” (K2)

“Sosyokültürel çevremiz, ailelerimizin, gelir düzeylerimizin benzerliği gibi faktörler. Var bence. Temelinde maddi, statü, güç, refah seviyesi gibi durumlarla bağlantılı olarak hiyerarşi var.” (K4)

“Evet var. Kızlarla olan cinsel yakınlık büyük bir faktör. Cinsel skora göre hiyerarşide üstünsün. Maddi ve manevi faktörler, eğitim durumu da bu hiyerarşide etkili.” (K1)

“Aynı toplumsal ve kültürel eleştiriye sahip olmayan insanlarla arkadaş olmakta zorlanıyorum. Mesela kız arkadaşım bu düşüncede olmadığına “erkek beni sahiplenmeli” gibi düşünceye sahip insanlarla iletişim zor oluyor. Aslında yok ama toplumsal olarak şöyle olduğu düşünülüyor; daha güçlü, sosyal statüsü daha yüksek ve maddi anlamda daha iyi olan toplumsal yaşamda daha önde oluyor.” (K5)

Sancar’a (2009, s. 32) göre egemenliği elinde bulunduran erkek grubu sayıca çok az olmasına rağmen niceliksel anlamda çok daha geniş bir erkek grubunun onayı ve suç ortaklığından beslenerek hegemonik bir oluşuma zemin hazırlamaktadır ve bu doğrultuda hegemonik erkeklik pratiklerini onaylayan, katılan ya da ses çıkarmayan diğer erkekliklere de maddi kazançlar ve ayrıcalıklar sunulmaktadır. (Boran,2023,s.372) Erkekler arasında da hegemonyanın elde edilmesi için faktörler olduğu görülmektedir. Daha çok kazanıyor olmak, daha iyi eğitim almış olmak, sosyal çevresinin daha geniş olması, baskın karakterde olmak ve cinsel “skor”unun daha yüksek olması gibi nedenlerle erkekler arasında bir hiyerarşi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu hiyerarşinin en üstünde ise maddi olarak güçlü olan, statüsü daha yüksek olan kişi yer almaktadır. Sürekli empoze edilen hegemonik erkek kimliği “Erkekler ağlamaz!” gibi ataerkil söylemlerle de sürekli pekiştirilmektedir. Bu bağlamda katılımcılara akran gruplarından toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin duydukları söylemler sorulmuştur.

“Genel olarak toplumsal cinsiyet farkındalığı içermeyen söylemler duyuyorum ve katılmıyorum elbette.” (K4)

“Bizim toplumumuzda erkekler “vur, kır, parçala” gibi söylemlere maruz kalıyor. Erkek dediğinin böyle olmasıyla ilgili söylemler duyuyorum. Buna katılmıyorum. Erkek bana göre her şey olabilir. Kibar, nazik de olabilir. Erkek, erkektir.” (K3)

“Biraz daha güçlü olmak, duyguları tam anlamıyla ifade etmemek, göstermemek. Toplumsal cinsiyet farkındalığımız olsa da bu toplumsal normlar var ve bizi sınırlandırıyor. Evet bu söylemler toplumsal olarak varlar.” (K5)

Toplumsal yaşam içerisinde nasıl kadın olunacağı veya nasıl erkek olunacağına ilişkin birçok söylem bulunmakta ve bu söylemler sürekli olarak bireylerin karşısına çıkmaktadır. Katılımcıların nasıl erkek olunacağı ile ilgili söylemler duydukları, bu

söylemlere katılmadıkları ancak toplumun bu söylemlere hak verdiği sonucu ulaşılmıştır. Katılımcıların sosyal çevrelerinden duydukları bu söylemlerin hegemonik erkekliği öne çıkaran, besleyen söylemler olduğu görülmektedir.

5.6. Askerlik

Askerlik, erkeklik inşa sürecinde erkek olma aşamalarından biri olarak görülmektedir. Bu bağlamda askerlik ve hegemonik erkekliğin inşası arasında bir ilişki bulunmaktadır. Toplum içerisinde erkek, askerlik yapması veya yapmamasıyla ilişkili olarak yargılanabilmektedir. Toplum tarafından askerlik, erkeğin disipline olduğu, erkek kimliğini geliştirdiği, sorumluluk almayı öğrendiği, erkeğin “erkek” olduğu bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Askerlik yapan erkek, “erkek olma” yolunda bir aşamayı daha geçmiş görülmektedir. Literatüre bakıldığında da askerliğin erkekleri disipline ettiği, düzeni öğrettiği, olgunlaştırdığı ve sorumluluk sahibi biri haline getirdiğine ilişkin sonuçlar görülmektedir. Askeriye, hegemonik erkekliğin yeniden ve yeniden üretildiği, şekillendirildiği kurumlardan biridir.

Erkek kimliğinin inşasında önemli etkisi olan askerlik, bir erkeğin hayatındaki dönüm noktası olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda askerlik aşaması diğer aşamalara geçiş için bir adımdır. “Askerlik yapmayana kız verilmez” görüşüyle evlilik öncesinde bir engel de olabilmektedir.

Askerliğin yuva kurmak için gerekli olduğuna olan inancı Selek şöyle özetlemektedir: (Barutçu, 2013, s. 98)

“Askerlik, erkek için deneyim ve sınanma alanı olarak görülüyor. Erkek ne kadar deneyim yaşarsa, kendisinden beklenen cinsiyet kalıplarına o kadar uygun hale geliyor çünkü hane dışını tanıyanın, haneyi daha iyi koruyacağına, daha iyi geçindireceğine, daha iyi yönlendireceğine inanılıyor. Askerlik, birçok erkeğin hayatında bu ihtiyaca denk düşüyor; onları evinden çıkarıyor, dış dünyayla tanıştırıyor. Baba adayı, bu sayede başka dünyaları, insanları görmüş oluyor” (Selek, 2010, s. 209).

Askerlik sonrası ise erkek, eli artık gerçek bir silah tutuyor olmasa da hayata karşı savaşıma yüreğindeki hayali silahla hazırdır. Bu erkeklik evresini de başarıyla atlatan erkek, ‘tam erkek’ olmaya iyice yaklaşmıştır. Askerlik hizmeti esnasında vatanını ve milletini koruyan ve erkekliğine erkeklik katan erkek, artık evlenip yuva kurarak ailesinin bekçiliğini üstlenir. (Barutçu, 2013, s. 68) Erkeğin güçlü ve korumacı olması algısı askerlikle ilişkilendirilmektedir. Bu algıya göre askerlik aşamasını tamamlayan, disipline olmuş, eli silah tutmuş erkek, kendi yuvasını kurup ailesini koruyabilecektir.

Katılımcılara askerlik yapıp yapmadıkları ve askerlik ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda katılımcıların askerliğin erkek olma yolunda bir aşama olmadığını, askerliğin erkeği “erkek yapan” bir kurum olmadığını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

“6 ay askerlik yaptım. Erkeği yücelten, kadını yeren bir yer. Milli duygular çerçevesinde baskı yaratan, dayatma yaratan bir kurum. Değil, Türkiye şartlarında maddi yetersizlik veya toplumsal dayatmadan, baskıdan dolayı gidilen bir kurum.” (K1)

“Evet, gittim. Bence olmasa da olur. Çalışan birisi için olmasa da olur. Çünkü zaten insan çalışarak hizmet ediyor bir şekilde ülkesine. Zorunlu tutulması gereken bir şey değil bence. Zorunluysa da süresi kısa olmalı bence. Sadece kendime uygun arkadaş bulmak zor oldu. Bulduğumda da aidiyetim yoktu. Bunun sebebi de aynı sosyal statüye sahip olmamak oldu. Hayır. Askere gitmenin böyle bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.” (K2)

“Gittim evet. Gereksiz ama gerekli de. Savaşı öğrenmemiz, silah tutmayı öğrenmemiz gerek. Ülkenin her yerinden insanlar geliyor askerliğe. Askerliğin amacı aslında erkeklere eğitim vermek. Temizlik, disiplin, söz dinlemek gibi konularda eğitiliyor. Aslında bence bir erkeğin gerçekten ilkokulda öğrenmesi gerekiyor. Bağcık bağlamayı, yatak toplamayı, muntika temizliğini, sorumluluğu öğretiyorlar. Ama tabi 22 gün bunlar için yeterli değil. Ağam paşam anasının kuzusu olarak büyütülmüş erkekler vardı. Yatak toplamayı dahi bilmeyen hiçbir işi doğru düzgün yapamayan. Askere adam olsun diye yolluyorlar. Evet, hiçbir şey bilmeyen ana kuzuları için kesinlikle.” (K3)

“Askere gittim, 6 ay askerlik yaptım. Gayet eğlenceli ama çoğu noktasında gereksiz olduğunu düşünüyorum. Şöyle, gereksiz faydasız hissettim orada. Ekonomik olarak yük gibiydik. Birden fazla insanın aynı anda yaşaması, emir-komutanın hiyerarşinin çok hissedilmesi gibi zorluklar vardı. Bana göre değildir ama toplumun algısına göre evet, öyle.” (K4)

Katılımcıların söylemlerinden hareketle askerliğin yaşamlarında toplumsal olarak bir yük oluşturmaktadır. Askerliğin zorunlu tutulması, toplumsal olarak dayatılıyor olması, erkekliğin askerlik yapıp yapmamakla ölçülüyor olması katılımcıları rahatsız etmektedir. Katılımcıların askerliğin erkekleri “erkek” yapan bir kurum olmadığını düşündükleri ama toplumda askerlik kurumunun erkeği erkek yapan yer olduğu düşünüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ancak aileleri tarafından hiçbir sorumluluk verilmeyen, şımartılan, “ana kuzusu” olarak büyütülen, toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ve yerleşmiş toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda yetiştirilen erkekleri disipline eden bir kurum olduğunu belirtmektedirler. (K3) askerlik deneyiminde bağcık bağlamayı, yatak toplamayı, temizlik yapmayı bilmeyen, hijyen kurallarını bilmeyen erkeklerin olduğunu paylaşmaktadır. Hiçbir iş bilmeyenlerin “adam” olsun diye askerliğe gönderildiğini düşünmektedir. Askerlik Türk kültürünün

içine sindirilmiştir. Askerlik erkeklikteki ikinci aşama olarak kabul edilmiştir. Vatan millet sevgisinin yanında askerliğin erkeği disipline edici rolü, olgunlaştırması toplum tarafından önem arz eder. Türkiye’de askerlik bir erkek için dönüm noktası hayatının en önemli dönemlerinden biridir. Türkiye’de işini ve ailesini kurma aşamasında olan bir erkek için askerlik zorunluluktur, vereceği kararların önünde engel niteliği teşkil eder. Diğer taraftan askerlik erkek bireyin “olgunlaşması” için zorunlu ve kaçınılmaz bir aşama olarak kabul edilir. (Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 90).

Toplum tarafından askerlik aşamasını da tamamlayan erkek bireyin geçmesi gereken aşama ise ilişki ve evlilik aşaması olarak görülmektedir. Askerliğini yapmış, “erkek” olmuş bireyin yuva kurması, baba olması, erkek iktidarını koruması ve sürdürmesi gerekli görülmektedir.

5.7. Romantik İlişkiler ve Cinsellik

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını devam ettirebilmek için bir başkasına ihtiyaç duyar. Bir

başkası ile iletişimde olmaya, etkileşim kurmaya ihtiyacı vardır. Yakın ilişkiler kurmak isteyebilmektedir. Romantik ilişki de bunlardan bir tanesidir. Romantik ilişki; sorumluluk, saygı, sevgi, ilgi, değer, tutku, destek, beraberlik gibi unsurları içerir. Romantik ilişkiler ve aşkın tanımı da kültürden kültüre, toplumdan topluma ve zamana göre değişebilmektedir. Bireylerin ihtiyaçları şekillendikçe ve değiştikçe, romantik ilişkileri de değişmektedir.

Romantik ilişki kurmak ve sürdürmek bireyin psiko-sosyal durumu açısından büyük öneme sahiptir. Birey, yetişkinlik döneminde yakınlık kurmak ister. Başarılı, sağlıklı ilişkiler kuramazsa kendini mutsuz ve yetersiz hissedebilmektedir. İnsanlar sosyal varlıklardır. İletişim kurmak, etkileşim içinde bulunmak isterler. Aynı zamanda yakın ilişkiler kurmak, sevmek, sevilme istemektedirler. Romantik ilişkiler, yetişkin bireyin ilişkileri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sosyal bir varlık olan insan, yakın ilişki kurmak ister. Bu sebeple de romantik ilişkiler bireylerin psiko-sosyal durumu açısından önemli yere sahiptir. Ancak romantik ilişki denildiğinde yalnızca aşk unsuru akla gelmemelidir. Romantik ilişki genellikle aşk diye düşünülürken, romantik ilişki kavramı içinde bağlanma, aitlik ve destek gibi öğeleri de barındırmaktadır. (Soğancı, 2017, s. 23)

Evlilik ise toplumun bireyden geçmesi beklenen toplumsal, kültürel aşamalardan birisidir. Evlilik, karşı cinsler arasındaki cinsel ilişkiyi meşrulaştıran bir sözleşmedir, bir birlikteliktir. Aile kurumu ile doğrudan ilişkilidir. İnsanlar çeşitli nedenlerle evlenebilmektedir. Toplumsal beklentiler, cinsel arzular, ekonomik faktörler, birbirine sevgi duyma gibi sebepler buna örnek gösterilebilir. Evlilik, bireylerin hayatını olumlu veya olumsuz şekilde değiştirmesi, yeni bir aile kurması yönüyle bireye çeşitli sorumluluklar yüklemesi sebepleriyle önemli bir aşamadır.

En genel anlamda evlilik; ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik ve biyolojik amaçlar doğrultusunda karşı iki cinsin yasalara uymak şartıyla, aile kurmak ve çocuk sahibi olmak için yaptıkları bir anlaşma ve dayanışma olarak tanımlanmaktadır. (İbrahimoğlu,2014; Şentürk,2006, s. 25)

Katılımcılara romantik ilişkilere, evliliğe ve çocuk sahibi olmaya ilişkin düşünceleri ve partnerinde aradığı özellikler sorulduğunda ilişkilerin, evliliğin ve çocuk sahibi olmanın sorumluluk getirdiği düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklik inşasında evliliğin de sünnet ve askerlik gibi toplumsal yaşamda bir aşama olarak görüldüğünü belirtmektedirler. Partnerinde aradıkları özellikler ise fiziksel çekimin yanı sıra daha çok kişilik özellikleriyle ilgili olduğu görülmektedir.

“Romantik ilişkiler belirli duygusal ve mantıksal çerçevede biriyle vakit geçirdiğin bir ilişki. Evlilik ve çocuk sahibi olma fikri beni korkutuyor. Erkeklik olgusunun getireceği şeyler etkiliyor olabilir. O sorumluluğu almayı erkeklikle bağdaştırabiliriz. Partnerimin anlayışlı, zeki, özgürlük, şefkatli.” (K5)

“Romantik ilişkilere bakış açım olumlu. Evliyim. Çocuğun sorumluluk gerektirdiğini, maddi ve mental olarak hazırlık gerektirdiğini düşünüyorum. Askerlik ve evlilik bir adım gibi görülüyor hayatta ama benim için öyle değil. Sosyokültürel uyum, iletişim becerileri, benzer sosyal çevre gibi özellikler.” (K4)

“Evlenmenin mantıklı olduğunu düşünüyorum. Hayat ortağı olunuyor. Ama iki kişi birbirini seviyorsa beraber de yaşayabilir illa evlenmeye gerek yok bence. Evlilik biraz resmi işler için olan bir kurum. Fazla romantizm de benim için itici bir şey. Oturaklı, yeri gelince komik olan, güvenilir, saygılı, iyi niyetli olmasına dikkat ederim. Destek olsun. Düştüğümde bir tekme de o vurmasın, kaçıp gitmesin. Arkamda değil, yanımda olsun isterim. Erkek için de kadın için de bu böyle olmalı bence.” (K3)

“Evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı düşünmüyorum. Çocuğun sorumluluğunu almak zor. Romantik ilişkilere bakış açım da şu şekilde, bence insanların kendi alanlarına saygı gösterilmesi gerek. Karşılıklı güven ve dürüstlük çerçevesinde olması lazım ilişkinin. Yaklaşımına bakarım. Oturması kalkması, benimle nasıl konuşuyor vs. En büyük etken ise beğeni aslında. Fiziksel çekim hissettiğin kişi ve yaklaşımı her şeyi tamamlıyor aslında.” (K2)

“Çocuk sahibi olmayı istiyorum ama evlenmeyi düşünmüyorum. Evliliğin insan hayatında iş ve askerliği tamamladıktan sonra toplum tarafından dayatılan bir aşama olduğunu düşünüyorum.” (K1)

Katılımcılardan K1, K2 ve K3’ün evliliğin verdiği sorumluluğu istemedikleri, evliliği toplum tarafından dayatılan bir aşama olarak gördükleri bilgisine ulaşılmıştır. K4 ise evli olduğunu belirterek, evliliğin toplumsal olarak aşılması gereken bir aşama olarak görmediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda katılımcıların evlilik konusunda ve partner seçiminde etkili olan özellikler konusunda farklı düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Galin ve Brommer’in ifade ettikleri gibi bazı uzmanlara göre, bireyler eş seçerken kendi bireysel ihtiyaçlarını tamamlayacak kişileri tercih etmektedirler. Bununla beraber, araştırmalar, birçok insanın kendisiyle aynı davranış, ilgi ve değerleri paylaşan, benzer sosyo-ekonomik düzeyden gelen bireyleri eş olarak seçtiklerini göstermektedir. Birbirlerini daha iyi anlayan ve tanıyan insanların, birbirleriyle daha iyi geçinip mutlu bir ilişkiyi uzun süre götürecekleri düşünülmektedir. Çünkü, evlenecek yetişkinlerin kişisel özelliklerini, hayattan ve evlilikten beklentilerini önceden bilmesi ve bu konuda anlaşması, karşılaşılabilecek problemlerin giderilmesinde işleri kolaylaştırmaktadır. (Şentürk, 2006, s. 26) Katılımcıların partnerlerinde aradıkları özellikleri ise anlayış, sosyokültürel uyum, fiziksel çekim ve güven olarak sıralamak mümkündür. Bireyler için, birbirini anlama, iletişim kurma, fiziksel görünüm, yaş, sosyo-ekonomik durum, sosyal statü ve eğitim, din ve ırk gibi faktörler partner ve eş seçiminde etkili olabilmektedir.

5.7.1. İlişkide “Erkek” Olmak

Katılımcılara ilişkilerinde onlardan beklenen rol ve sorumluluklar sorulduğunda ise alınan cevaplar doğrultusunda toplumda erkekten beklenen rol ve sorumluluklarla doğrudan bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Erkeğin maddi güce sahip olması, sahiplenici, korumacı tavır sergilemesi, ilgi göstermesi gibi toplumun erkeklerden bekledikleri gibi örnekler verilebilir. Toplum tarafından erkeklerin, cinsiyet rol davranışı yaklaşımının da ifade ettiği üzere kültürel tanım ve beklentilerle şekillenmiş olan cinsiyet davranışlarına uygun olarak davranmaları beklenmektedir.

“İlgi. Karşılayamadım, belki karşılamak istemedim. Çok özgürüm, bireysel yaşamaya çok alışmışım. Biraz topu karşıya atıyorum. Bir de alışkanlıkla ilişkiyi yürütüyorum. Bence kadın-erkek olarak her sorumluluk ortak olsun. Her şeyin denk olmasını isterim hatta karşımdaki beden daha güçlü olsun isterim.” (K3)

“Aslında karşılıklı güven, duygunun oluşması için elimden gelenin verilmesi istendi. Güven, saygı ve açık olma gibi şeyler istendiğini söyleyebilirim.” (K2)

“Çoğu zaman sahiplenici tavır beklendi. Zaman ayırmam, hayatımın merkezine koymam, karar verici rolde olmam istendi.” (K5)

“Toplumsal cinsiyet kalıplarının bize öğrettiği roller. Benim çalışmam, eve para getirmem, evdeki tamir işleriyle ilgilenmem. Maddi sorumluluklar daha çok.” (K4)

Katılımcıların da ifade ettiği üzere ilişkilerde erkekten beklenen sorumluluklar kadından beklenenlerden farklılık göstermektedir. Erkeğin maddi imkanlara sahip olması, sahiplenmesi, koruması, hayatının odağına alması, karar verici rolde olması, ilgi göstermesi gibi beklentiler hegemonik erkekliğin yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır. Beklenen rol ve sorumluluklarla aslında toplum tarafından dayatılan iktidar sahibi ve güçlü erkek profilinin yani hegemonik erkekliğin özelliklerinin istendiği tespit edilmiştir.

Cinselliğin, erkeğin sadece belli bir dönem içerisinde yaşadığı bir deneyim veya inşa süreci olduğunu söylemek doğru olmaz. Cinsellik, erkek yaşamının her anında bulunmaktadır. Burada cinselliğin erkeklik inşa sürecinde sünnetten sonra ve askerlikten önce olan bir aşama olarak ele alınmasının sebebi ise ‘ilk’ cinselliğin erkeklik için kritik olduğu fikridir. ‘İlk’ kelimesinden kasıt ise erkeğin ergenliğe girdikten sonra anlı şanlı bir cinsel ilişki yaşayarak ‘milli’ olmasıdır.

Erkek ‘milli’ olup ilk cinselliğini yaşadktan sonra bu süreci ömrü boyunca elinden geldiğince sürdürmeye çalışmakla yükümlüdür. Cinsellik, erkeğin erkeklik inşa sürecinin her aşamasına sızmıştır. Sünnet, erkeğin aynı zamanda dinine uygun bir cinsel birliktelik yaşaması için de gerekli görülmektedir. (Barutçu, 2013, s. 48)

Katılımcılara cinselliği nasıl öğrendikleri, keşfettikleri ve erkek kimliklerini inşa ederken etkili olup olmadığı sorulmuştur. Ancak sorunun cinsellikle alakalı olması nedeniyle kısa cevaplar alınmıştır. Cinselliğin erkek kimliği inşasında etkili olduğu düşüncesi görülmektedir. Bu bağlamda alınan cevaplar ise şu şekildedir:

“İnternet ve arkadaş ortamıyla keşfettim. Tabii ki etkili olmaktadır. Cinsel yönelim kadın veya erkekle yaklaştırabilir.” (K1)

“Bence etkili olmaktadır. Ergenlik sürecimde cinselliği kendi kendime öğrendim.” (K2)

“Evet, etkili oluyor bence kesinlikle. Cinselliği toplumun yönlendirmesiyle keşfettim. Birinin ilgisiyle kendi cinsel kimliğimi keşfettim aslında. Cinsellik kimlik için önemli bence. Neyi isteyip istemediğini, evet-hayır demeyi öğreniyorsun.” (K3)

“Akran çevremın etkisiyle keşfettim. İnşa sürecinde etkili olmaktadır.” (K4)

“Ben kendi kendime keşfettim. Farklı kız arkadaşlarımdan öğrendim, kendimi keşfettim. Bence etkili olmakta. Yani cinsellik erkek kimliğini, erkek kimliği cinselliği etkiliyor bence. Toplumsal cinsiyete ilişkin düşünceler cinsellikte de karşımıza çıkıyor. Kadın ve erkeğin düşünceleri ve istekleriyle. İlişki sırasında pozisyonu da etkileyip, değiştirebiliyor. Daha baskın olma gibi.” (K5)

Katılımcılardan cinselliği nasıl keşfettiklerine ilişkin fazla bilgi alınmamıştır. Ancak erkekliğin cinsellik ve pornografi ile ilişkili olduğu toplumsal olarak kabul edilen gerçeklerden biridir. Pornografik görüntülerin cinsel edimler yoluyla ilişkilere etkileri bulunmaktadır. Toplumda cinsellik, erkekliğin ispatı olarak görülen, erkekliğin ana damarı sayılan, sürekli sınanan bir alandır. Erkekler arasında bir hiyerarşi faktörü de olan cinsellik, erkeğin sosyal çevresindeki konumunu sergilemektedir. Erkeğin cinselliğini, sahiplenmesi, koruması ve erkekliğini cinsellikle ispatlaması beklenmektedir. Aynı zamanda toplumsal yaşam içerisinde konuşulmayan, dile getirilmeyen, hala tabu olarak görülen bir alandır. Katılımcıların soruya ilişkin cevapları da bu doğrultuda sınırlı olmuştur. Derinlemesine bir cevap alınamamıştır.

5.8. Çalışma Hayatı

Ataerkil toplum yapısında erkeklerden beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin başında çalışması, para kazanması gelmektedir. İş sahibi olmak, toplum tarafından erkeklerin toplumsal yaşam içerisinde değer görmelerinin ve saygı duyulmasının gereklerinden biri olarak görülmektedir. Sancar’ın dediği gibi Türkiye’de çalışma ve erkek olarak kabul edilme ilişkisine bakarsak, çalışarak var olmanın erkekliği inşa eden en önemli stratejilerden biri olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz (2011: 59). Dolayısıyla çalışmamak ve bir iş sahibi olmamak hem erkekliğin tehlikeye girdiğine hem de toplumsal bir dışlanmışlığa, kimlik oluşumunda bir yaralanmaya, kendini değersiz hissetmeye ve toplumda saygınlık yoksunluğuna işaret eder. (Barutçu, 2013, s. 107)

Türk toplum yapısı ataerkil bir yapıya sahiptir. Bu toplum yapısı içerisinde erkek ön plana alınırken kadın geri plana itilmektedir. Bu yapıda ailenin mutlak reisi erkektir ve maddi geçim yükü onun üzerinde olmalıdır anlayışı hâkimdir. Evin geçimini sağlama görevi erkek üzerine verilmiştir. Bu sanıldığı kadar kolay bir unsur olmamıştır. Evde tek kişinin çalışması ve ataerkil yapı içerisinde bu görevin erkeklerle verilmesi onlar için büyük bir sorumluluk gerektiren bir unsur haline gelmiştir. Erkek, erkek olarak var olabilmek ve ataerkil yapı içerisinde saygınlığını koruyabilmek için çalışmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle erkek manevi yönlerle ilgilenmekten daha çok “eve ekmek getiren” bir unsur haline getirilmiş maddi boyut olarak görülmeye

başlanmıştır. Teknolojik yapının ilerlemesi ile birlikte kol gücüne duyulan ihtiyaç azalmaya, işsizlik oranı artmaya başlamıştır. Bu yönüyle erkekler psikolojik olarak baskı hissetmeye başlamışlardır. Bu nedenle eril tahakkümün ve eril iktidarın sonuçlarından biri olarak erkeğe iş sahibi olma sorumluluğu yüklenmiştir. (Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 91)

5.8.1. “Yeterli” ve “Başarılı” Olmak

Erkeğin işsiz kalması veya işsiz kalma korkusuyla yaşaması stresli olmasına sebep olabilmektedir. Erkeğin geçim sağlama iktidarını, egemen rolünü kaybetmesi toplumsal kabulünde ve toplumsal dışlanmasında etkili olmaktadır. Katılımcılara iş sahibi olmanın veya işsiz olmanın ne anlam ifade ettiği sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda iş sahibi olmanın erkeklik üzerinde oldukça etkili olduğu bilgisi elde edilmiştir.

“İş sahibi olmak maddi özgürlük ve bağımsızlık anlamına geliyor. İşsizken aileye bağımlı ve ailenin dayatmalarına boyun eğmeye neden olan bir kişilik yaratıyor. Yaşamadım, erkek olduğum için. Cinsiyetten bağımsız olarak bir sorun yaşamadım. Şu an çalıştığım yerde kişinin cinsiyetinden kaynaklı sorun yaşayacağını sanmıyorum.” (K1)

“Etkiliyor baya insanı. Mezun olduktan sonra akademiye yöneldim. Sonrasında okuduğum bölüm dolayısıyla gerçek bir işim olmayacağına ilişkin baskı görüyordum. Sosyal statüyü arttıran ve saygıyı arttıran bir şey iş sahibi olmak.” (K5)

“İş şu an içinde bulunduğumuz dönemde çıkmazı ifade ediyor. İşsiz olma şansımız yok gibi, çalışmamız gerekiyor.” (K4)

“İş sahibi olmak büyük sorumluluk. Mesela bugün stajyerimin maaşını ödedim. Oh be dedim çocuğun parasını verebildim. İşsiz olmak da sorumluluk. Hayata karşı da bir koşturma. Ortama, şartlara göre değişir. İşsizlik bazen kişinin kendi isteği olan da bir şey. Yaşadım, ofisimi bastılar. Avukat kadın olmak bu anlamda daha avantajlı gibi geliyor. Kadın olsaydım belki ofisimi basmayabilirlerdi.” (K3)

“İş sahibi olmak ve olmamak diyince aklıma ilk gelen şey statü unsuru ve ekonomik bağımsızlık oldu.” (K2)

İş sahibi olmak veya olmamak direkt olarak erkeklikle ilişkilendirilebilmektedir. Erkek olmak güçlü olmak, statü sahibi olmak, gücü elinde tutan olmak olarak değerlendirildiğinden iş sahibi olmak, maddi gücü olmak toplum içerisinde erkeği yücelten bir durumdur. Erkeğin erkekliğini ispatlaması, toplum içerisinde saygı ve değer görmesi iş sahibi olup olmamasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu da erkeklere ayrı bir yük yüklemektedir.

Sosyalizasyon sürecinde kız çocuklarına sessiz sakın olmaları, göze batmamaları, daha çok ev içinde olmaları pekiştirilirken; erkek çocukları ise daha atak, konuşkan, daha sert mizaçlı olmaları pekiştirilmektedir. Bu öğretiler ise bireylerin yaşamlarında toplumdaki statülerini ve rollerini etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet kalıpları eğitim hayatında, meslek seçiminde ve iş hayatında da bireylerin karşısına çıkmaktadır. Örneğin, kadınlar meslek seçimi yaparken ev içi rollerini aksatmayacak meslekleri seçmeye yönlendirilirler ve bu tarz meslekleri seçmeye eğilimli olurlar. Seyahat etmeyi, fiziksel güç kullanmayı gerektiren ve gece vardiyaları olan işleri genelde erkeklerin seçmelerinin öğütledikleri ve bu tarz meslekler kadınlar tarafından seçildiğinde çevreleri tarafından yadırgandıkları gözlemlenebilmektedir. Toplum, erkekleri başarılı olduğu, daha çok para kazandığı, daha yüksek statüde olduğu konumda görmeyi beklemektedir. Toplumun bu beklentileri erkeklere sorumluluk yüklemektedir.

Katılımcılara iş yaşamında başarılı olmanın erkeklik üzerindeki etkisi sorulmuştur. Başarısız erkeğe saygı gösterilmediği, başarılı olunca ise parmakla gösterilen kişi olunmasıyla ilgili sonuçlar ortaya çıkmıştır.

“Bence yok. Kadınlar daha dezavantajlı derler. Ama bence alt kademede çalıştıklarında daha şanslılar. Ama yönetici pozisyonlarında şanssız durumda oluyorlar. Toplumsal rollerden dolayı olduğunu düşünüyorum.” (K2)

“Etkilidir. Başarısız bir erkek olduğunda bir tekme daha vuruluyor. Başarılı olunca ise herkesin parmakla gösterdiği kişi oluyorsun.” (K3)

“Bence etkili olduğu noktalar olabilir. Muhtemelen erkeklik baskın rollerini yeterince uygulamasıyla ilgili. Başarısız olanlar başarısızlıklarını “erkeklik rollerini” evde şiddet uygulayarak vs beslemeye çalışabilirler. (K5)

İş sahibi olmanın erkekliğin en büyük kriterlerinden biri olduğunun toplum algısında yer ettiğini düşündüğümüzde, iş sahibi olamayan ve ‘eli ekmek tutmayan’ bir erkeğin erkeklik inşasında yaşadığı kriz anlaşılabilir olmaktadır. (Barutçu, 2013, s. 99) İş sahibi olmak ve olmamak, çalışma yaşamında başarılı olup olmamak toplum içerisinde erkeklerin kendilerini yeterli veya yetersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Toplum tarafından erkeklere güçlü olmaları, başarılı olmaları, iktidar sahibi olmaları, statü sahibi olmaları, saygı duyulmaları için bedel ödemeleri gerektiği empoze edildiğinden başarılı olup olmamak bireylerin kendilerini yeterli veya yetersiz hissetmelerine yol açmaktadır.

“Kendi ayakları üzerinde durabilen ve kendine yetebilen, kendimce başarılı biri olduğumda yeterli hissederim. İkili insan ilişkilerinde ve etkileşim gerektiren durumlarda yetersizlik hissi daha ağır basmakta.” (K1)

“Birisi benden daha başarılı olursa yetersiz hissederim. Mesela daha fazla dil mi biliyor? Oturur çalışırım. Rakip olarak görmek değil, hırs olarak da değil. O hazzı duymak hoşuma gidiyor. Lider olmak isterim ben. Bulduğum ortamda yeterli hissetmek istediğim için. Yeterli hissettiğim durumlar da lider olduğum zamanlardır.” (K3)

“Çaresiz ya da sorunu çözmek için yeterli kaynağım olmadığında kendimi yetersiz hissederim. Yeterli kaynaklara sahip olduğumda kendimi yeterli hissederim.” (K5)

“Fiziksel güç gereken yerlerden kendimi yetersiz hissederim. Sanal ortamlarda kendimi daha yeterli ve donanımlı hissederim.” (K4)

“Herhangi bir işi başarma noktasında karar verici ben olmadığımda yetersiz hissederim. Yeterli olabilirim o seviyeye gelebilirim. Ama ona engel olunuyor gibi hissederim. Başarılı olduğumda, karar verici olduğumda yeterli hissederim.” (K2)

Sosyalizasyon sürecinde bireye öğretilen toplumsal cinsiyet normları çalışma hayatında da etkili olmaktadır. Erkeğin başarılı olması, güçlü olması, iyi para kazanması, sorun çözebilecek kaynaklara sahip olması, lider pozisyonunda olması gerektiğine ilişkin toplumsal yargılar katılımcıların deneyimlerinden de okunmaktadır. Katılımcıların başarılı olduklarında, karar verici pozisyonunda olduklarında, lider olduklarında, bir sorun olduğunda çözüm sağlayabilecek kaynaklara sahip olduklarında kendilerini “yeterli” hissettikleri tespit edilmiştir. Başarılı olma, güçlü olma, yeterli olma gibi hislerin erkekler arasındaki hiyerarşiden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda erkekler arasında rekabet olduğu da söylenebilir. Erkeklerin iş sahibi olmadıklarında, maddi olarak iyi bir gelire sahip olmadıklarında, bir grup içerisinde lider konumunda olmadıklarında, fiziksel olarak kendilerine güvenmediklerinde, karar verici konumunda olmadıklarında kendilerini “başarısız” ve “yetersiz” olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Gündelik yaşam içerisinde “başarısız” ve “yetersiz” olarak görülen erkeklere “düşüğünde bir tekme daha vurulduğu” katılımcıların söylemlerinden çıkan bir diğer sonuçtur. “Başarılı” ve “yeterli” olarak değerlendirilen erkeklerin ise parmakla gösterildiği, toplumsal olarak daha değerli ve saygıdeğer bulunduğu görüşmeler doğrultusunda ortaya çıkmıştır.

5.9. Medya ve Erkeklik Algısı

Kitle iletişim araçları, bireyin düşünceleri, tutumları ve davranışları üzerinde etkiye sahiptir. Televizyonda, filmlerde, dizilerde ve sosyal medya uygulamalarında sağlıklı ve güçlü erkek vurgusu yapılmaktadır. Reklamlara ve dergilere bakıldığında ise

idealize edilen sağlıklı erkek bedeni olarak kaslı, güçlü, uzun boylu erkek figürü yer almaktadır. Erkekliğin inşa edildiği, şekillendiği ve yeniden üretildiği medya araçlarında erkek bedeni metalaştırılmaya başlanmıştır. Reklamlar incelendiğinde erkeklik, fiziksel güç ve fiziksel dayanıklılıkla tanımlanmaktadır. Erkekler medyada sporcu, süper kahraman, kovboy gibi “güçlü erkek” rolleriyle yer almaktadır. Bu bağlamda, erkek beden imgeleri eril iktidarı vurgulamaktadır. Erkekliğin, erkek bedeninin “erkek sporları” olarak nitelendirilen futbol, boks ve halter gibi sporlarla toplumsal olarak inşa edildiği düşünülmektedir.

Beden, bedeninin inşası ve beden aracılığıyla erkekliğin icrasının bireyin egemen erkekliğe yaklaşması ya da uzaklaşması ile yakından ilişkili olduğu sıklıkla belirtilir. Bedenler toplumda anlam kazanıp şekillenirler. (Turner,1992,2008; Şahin, 2018, s. 38) Bu anlamda beden de toplumsal inşa süreçlerinden geçmektedir. Yapılan araştırmalarda daha kaslı, daha sert bir erkek bedeninin kadınsı özelliklerden uzak olması sebebiyle heteroseksüel kimliği koruduğu yapılan ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu sebeple, kaslı ve sert bir erkek bedeni egemen olan erkekliklerini korumak ve onu sürdürmek anlamında önem taşımaktadır. Bu bağlamda medyanın, toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş erkeklik modelinin yeniden üretilmesinde ve şekillendirilmesinde rol oynadığı görülmektedir. Erkeklik, medyada hegemonik erkeklik olarak sunulmaktadır. Örneğin, Kuzey Güney, Aile, Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz gibi dizilerde başroldeki erkekler güçlü, baskın, saldırgan ve cesur olmak gibi özelliklerle hegemonik erkek modeli ile temsil edilmektedir.

Görsel 5.1. Men's Health Dergi Kapağı 2021

Katılımcılara erkek bedeni ile ilgili ne düşündükleri ve medyanın erkeklik inşa sürecinde etkili olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların herhangi bir erkek bedenini idealize etmedikleri ancak kitle iletişim araçlarının ve medyanın bir ideal erkek bedeni oluşturduğu ve bunu empoze etmeye çalıştıkları düşüncesine ulaşılmıştır. Televizyonda veya dijital platformlarda yayınlanan dizi ve filmlerde ise hegemonik erkekliğin vurgulandığı heteroseksüel ilişkilerin desteklendiği, son zamanlarda homoseksüel ilişkilere yönlendirme olduğu, yayınların subliminal mesajlar içerdiğine dair düşünceler olduğu ortaya çıkmıştır.

“Erkek bedeni kişinin kendini hangi kalıpta görmek istediğine göre şekillenmeli. Kişi kendisini nasıl seviyorsa öyle olsun. Bu göreceli bir şey. Kendi bedenimle ilgili değiştirmek istediğim şeyler var ama barışığım. Tabii ki. Günümüzde ataerkil bir erkek profili çizilmeye çalışılıyor ve bu dayatılıyor. Tekdüze ve bir kalıp içerisinde.” (K1)

“Herhangi bir çerçeve yok. Kendi bedenimi kilolu buluyorum. Beden algısı daha çok kadına odaklı gibi geliyor. Erkektir ne de olsa bedeni farketmez gibi düşünülüyor. Kilo verebilirim bir de dişlerimi yaptırabilirim. Evet. Tüm reklamlar gücü yansıtan ya da dizilerde zengin adamlar kadını meta haline getirip istediğini elde edebilir gibi gösteriyorlar.” (K5)

“İdeal bir beden olduğu düşünmüyorum. Bunu kalıplara sığdırmak doğru değil. Çok büyük etkisi var. İdeal erkek bedeni, ataerkil erkek tipi dayatılmaya çalışılıyor.” (K4)

“Kilolu olmak isteyen kilolu, zayıf olmak isteyen zayıf olsun. Bedeni bir kalıba sığdırmam. Gerçekten kilolu veya zayıf olmak isteyenlerle de tanıştım. Bedenimle iyi hissediyorum, memnunum. Bedenimde bir tek benlerimi seviyorum. Lazerle aldırmayı düşünüyorum. Tabii ki. Yönlendirme var

kesinlikle. Eskiden heteroseksüel ilişkilere vs yönlendiriyorlardı. Şimdi de homoseksüelliğe yönlendiriyorlar. Subliminal mesajlarla etki yaratıyorlar diye düşünüyorum. Hem erkekler hem kadınlar için geçerli.” (K3)

“Spesifik bir şey yok aklımda. Kendi bedenimi beğeniyorum açıkçası daha iyi olabilir, olacağına inanıyorum. Kendimle barışığım. Evet, şöyle ki medyanın bize sunduğu biçimde aslında. Erkeklerin daha dominant, egemen olduğu, toplumsal cinsiyet ayrımının daha net olduğu bir platform, araç olduğunu düşünüyorum.” (K2)

Toplumsal yaşamda kadınlık ve kadın bedenine ilişkin kalıpyargılar olduğu gibi erkeklik ve erkek bedenine ilişkin yargıların da olduğu görülmektedir. Ancak katılımcıların toplumdaki erkek bedenine ilişkin yargılardan etkilenmedikleri, kendi bedenleri ile barışık oldukları, ideal bir erkek bedeni olduğunu düşünmedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Katılımcılar kitle iletişim araçlarının, medyanın, televizyonda veya dijital platformda yer alan reklam, dizi ve filmlerin erkeklik modellerini vurgulamak istediklerini düşünmektedirler. Medyada en çok temsili olan erkeklik ise hegemonik erkekliktir. Erkeğin bedensel açıdan güçlenmesi bedensel bir sermaye edinme girişimi olarak algılanabilir. Güçlü ve kuvvetli bir bedene sahip olmak bir erkeği diğer erkekler arasında bir adım öne çıkarıp onu egemen erkek konumuna biraz daha yaklaştırabilmektedir. (Şahin, 2018, s. 231)

5.10. Toplumsal Cinsiyet Algısı

Bireylerin toplumsal cinsiyete ilişkin düşünce, tavır ve algıları çeşitli faktörlerden etkilenerek şekillenmektedir. Katılımcılara görüşmenin sonlarına doğru tüm bu konuşulanlardan hareketle kendi toplumsal cinsiyet algıları sorulmuştur. Toplumsal cinsiyetin çok geniş bir kavram olmasıyla beraber katılımcılara ataerkil yapıyı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çağrıştırmaktadır. Katılımcıların diğer sorulara ve bu soruya verdikleri cevaplar doğrultusunda katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarından, toplumsal cinsiyet rol ve beklentilerinden rahatsız oldukları görülmektedir.

“Kültürel ve dinsel yönden belirlenen kuralların cinsiyet bazında ayrılmış ve o şekilde ilerlemesi anlamına geliyor.” (K5)

“Toplumsal cinsiyet kavramı bana eşitsizliği ifade ediyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlatıyor.” (K2)

“Toplumsal cinsiyet kavramı gündemde tutulması gereken bir kavram. Bize dayatılan ataerkil yapıdan kaçış için önemli bir kavram.” (K4)

“Toplumsal cinsiyet kavramı genel olarak ataerkil yapıyı canlandırıyor kafamda. Çok geniş bir kavram. Bazı alanlarda kadına, bazı alanlarda erkeğe dayanıyor bence.” (K3)

“Toplumsal cinsiyet kavramı benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Bu yüzyılda cinsiyet diye bir şey kaldığını düşünmüyorum. Günümüzdeki insanların sadece kadın veya sadece erkek olarak tanımlanması zor geliyor. (K1)

Toplumsal olarak erkeklik inşasın geçilen aşamalar erkek kimliklerini yeniden üretip şekillendirmektedir. Toplumsal pratikler ve edinilen deneyimler kimlik oluşumu, toplumsal cinsiyet algısı ve toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpyargıların şekillenmesinde rol oynamaktadır. Katılımcılara sosyal dünyalarında deneyimlerinden hareketle kendi erkek kimliklerini nasıl tanımladıkları, nasıl anlamlandırdıkları ve değiştirmek istedikleri özelliklerin olup olmadığı sorulduğunda kısa cevaplar alınmıştır. Bunun yanı sıra ataerkil yapının getirileri olarak değiştirmek istedikleri özellikleri olduğu gözlenmiştir.

“Modern, açık görüşlü, cinsiyet eşitliğini rehber alan biri olarak tanımlarım. Değiştirmek istediğim özelliğim yok. Cinsiyete ilişkin kişisel özellikler olduğunu düşünmüyorum. İnsana özgü özellikler olduğunu düşünüyorum.” (K1)

“Toplumun bize öğrettiği ataerkil yapıya baktığımda değiştirmem gereken şeyler var. Ama kendi düşüncelerimde değiştirmem gereken özellikler olduğunu düşünmüyorum. Toplum bana baktığında ev işi yapmamam gerektiğini, eşime özgürlük alanı tanımamın yanlış olduğunu söyleyebilir.” (K4)

“Var. Belki duyguları ifade etme konusunda kendimi olgunlaştırabilirim gibi geliyor.” (K5)

“Dürüst, vefalı biriyim. Sabır eşiğim çok yüksek. Cesaretliyimdir sadece bazen gereksiz çok susuyorum. İçimdeki öfkeden dolayı susuyorum. Susmasam çok patlayacakmışım gibi geliyor. Daha kavgacı biri olmak isterdim. Kafamda öyle bir erkek tanımı yok. İnsanı insan yapan özellikler olur diye düşünüyorum.” (K3)

“Duygusal bir insanım ama biraz da empati yapma yeteneği zayıf olarak tanımlıyorum. İnsan olarak kişisel özellikler vardır.” (K2)

Yapılan tanımlamalar incelendiğinde hegemonik erkekliğin yansımalarını görmekle birlikte, toplumsal cinsiyet algılarındaki değişim göze çarpmaktadır. Toplumda yer edinmiş ataerkil düşünce ve tutumların aksine katılımcıların kadına veya erkeğe özgü kişilik özelliklerinin olmayacağı, insana özgü özelliklerin olabileceğine ilişkin cevaplar alınmıştır. Yaşanan toplumsal değişimlerle beraber toplumsal cinsiyet algısında da değişimler yaşandığı sonucuna varılmıştır.

Katılımcıları kendi görüşlerine göre toplumun onlardan beklediği rol ve sorumlulukları yerine getirip getirmediikleri sorulmuştur. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar neticesinde toplum beklentilerini genel olarak karşılamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplar ise şu şekildedir:

“Yüzde kırk evet, yüzde altmış hayır. Genel erkeklik algısını sağlıyorum sanırım. Mesela zaman zaman güçlü olma, mantığın ağır basması gibi şeyler, ailemle bir

durum olduğunda baskın ve koruması tavır sergileme gibi şeyleri sağlıyorum. Ama ilişkilerimde sahiplenici tavır sergileyemiyorum veya eşit paylaşım sağlayamıyorum.” (K5)

“Hayır kibar biriyim mesela. Ama kibar olmak direkt erkek olarak zayıf olmak olarak değerlendiriliyor. Top, gey, biseksüel gibi açıklamalar yapıyor. Kibarlık bir kişilik özelliği oysa.” (K3)

“Hayır, hiçbir beklentiyi karşılamıyorum karşılamak zorunda da değilim.” (K1)

“Tabii ki karşılamıyorum ama ben kendimi yeterli görüyorum.” (K2)

Bireyler toplumsal beklentileri karşılamadıklarında “öteki” olarak görülebilmektedir. Toplumda erkeğin güçlü, saldırgan gibi özelliklere sahip olmasına ilişkin algı olduğundan erkeğin kibar, nazik biri olması farklı yorumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Halbuki kibar olmak, nazik olmak, anlayışlı ve düşünceli olmak birer kişilik özellikleridir. Kişilik özellikleri ise cinsiyete özgü değildir.

Goldberg’in (2010, s. 116-129) “erkek olma” adına kavranıp, kabul edilmesi gerektiğini ileri sürdüğü söz konusu açmazlar şöyle sıralanabilir; cinsel kimlik, kinetik, duygu, kahraman imajı, arkadaşlık, çocuk yetiştirme, kimlik, otorite, ekmek kazanan olma, başarı, kariyer, bütünlük, tekeşlilik, tensellik, özerklik, sağlık, kendiliğindenlik, öncelik ve gelişim açmazı. Örnek olarak, “cinsel kimlik açmazı”; anneye olan yakınlığın yaratmış olduğu kadınsılık algısıyla, “erkek olma”nın gereklerini karşılamak zorunluluğu arasındaki çatışmayı ortaya koyar. (Çelik, 2016, s. 3) Katılımcılara toplumsal yaşamda erkek olmak ile ilgili zorluklarla karşılaşmış karşılaştıkları sorulmuştur.

“Evlilik ve aile geçimi gibi konularda daha fazla sorumluluk hissediyorum.” (K1)

“Şu an spesifik yok. Ama kesin yok da diyemiyorum. Mekanlara girerken mesela dam isteniyor. Bunu örnek verebilirim. Bu da toplum içerisinde erkek olmanın sorunlarından biri olabilir. Toplumun erkeğe bakış açısıyla ilgili bir durum.” (K2)

“Bazı kalıplar var sorun olabiliyor. “Aa sen erkek adamsın yapman lazım” , erkek adam kızı öyle üzmez, erkek adam kötü şartlarda evlenmez, çalışmaz, yaşamak istemez gibi şeyler.” (K3)

“Var. Her an güçlü durma, her an muhabbete hazır olma, futbol bilgisi gibi şeyler.” (K5)

Verilen cevaplar doğrultusunda katılımcıların toplumsal yaşam içerisinde aile, din, okul, askerlik, akran grubu, askerlik, ilişkiler ve medya tarafından üretilen, şekillendirilen, empoze edilmeye çalışılan ve dayatılan erkeklik modeli olan hegemonik erkeklik algısından, erkeklığe ilişkin söylemlerden, sırf erkek oldukları

için toplumsal olarak yüklenen sorumluluklardan ve sergilemesi gereken rollerden dolayı zorluk yaşıadıkları ve bu durumlardan rahatsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

6. SONUÇ

“Türkiye’de Erkeklik İnşa Süreci: Genç Erkekler Üzerine Nitel Bir Analiz” isimli bu çalışmada, toplumsal cinsiyet bağlamında erkek kimliği ve erkeklik inşa süreci üzerinde durulmuştur. Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyet rolleri, ataerki, toplumsal cinsiyet oluşumu ile ilgili kuramlar ve erkeklik çalışmaları bağlamında erkeklik tipleri tartışılmıştır. Toplumsal, kültürel ve tarihsel olarak kurgulanan erkekliğin inşa sürecinin genç erkeklerin deneyimleri üzerinden fenomenolojik olarak araştırılan bu çalışmada, erkeklik kimliğinin inşa sürecinde aile, din, sünnet, eğitim, askerlik, akran grubu, çalışma hayatı, romantik ve cinsel ilişkiler ve medya gibi faktörlerin katılımcıların da vermiş olduğu cevaplar üzerinden etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaşam içerisinde erkeğin toplumdaki statüsü, yaşamı boyunca sürdüreceği erkeklik inşasıyla yakından ilişkili görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplum tarafından bireyden beklenen rol ve davranış kalıpları olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey, kimlik inşa sürecinde toplumsal cinsiyet rollerine ve normlarına uygun davranarak toplumsal yaşam içerisinde kendine yer edinmektedir.

Erkeklik inşası bir erkeğin bebeklikten başlayan ve tüm yaşamı boyunca devam eden bir kimlik inşa süreci olmakla birlikte bu süreçte toplumun erkeklikle ilişkilendirdiği, erkekler için uygun gördüğü roller, davranışlar öğrenilmektedir. Türkiye’de ise bir erkeğin toplumsal yaşamda kendine yer edinmesi ve toplum içerisinde egemen erkek konumuna ulaşması için belirlenmiş bazı aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalara sünnet, cinsellik, askerlik, iş sahibi olma gibi aşamalar örnek verilebilir. Toplum tarafından belirlenen bu aşamalar tamamlandığında ise erkekten beklenen elde ettiği konumu korumaktır. Türkiye’de erkek çocuğunun ilk aşaması sünnettir. Sünnet, erkek olmanın ilk adımı olarak görülmektedir.

Bir sonraki adım ise heteroseksüel eğilimde olup ilk cinsel ilişkisini yaşaması “milli” olmasıdır. Genç bir erkek olarak ise yaşı geldiğini “vatan borcu”nu ödemesi gerekmektedir. Erkekliğin yüceltildiği, erkeklik değerlerinin, normlarının dayatıldığı askerlik hizmeti zorunlu olarak karşısına çıkmaktadır. Pınar Selek askerlikle ilgili önemli bilgiler sunduğu Sürüne Sürüne Erkek Olmak isimli çalışmasında, askerliğin erkeklikle olan ayrılmaz ilişkisi üzerinde de sıkça durmuş ve bunu yaptığı görüşmelerle desteklemiştir. Araştırmadan elde edilen veriler ve Pınar Selek’in çalışması karşılaştırıldığında sonucun benzer olduğu görülmüştür: Toplumda

askerliğini yapmış bir erkeğin erkekliğini kanıtladığı ve güçlendirdiği algısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gündelik yaşamda bir aşama olarak görülen askerliği tamamlayan erkeğin diğer aşamaya geçmesi uygun görülmektedir. Askerliğini tamamlayıp erkek olma sürecinde bir adım daha atmış olan erkeğin önündeki adım ise iş sahibi olmaktır. Gündelik yaşam içerisinde erkeğin tüm bu aşamaları tamamlaması ve erkekliğini ispatlaması beklenmektedir. Yapılan görüşmeler ve Selek'in çalışması irdelendiğinde erkeğin sadece çevresine değil kendisine de bir ispat ihtiyacı, başarı ihtiyacı duyduğu tespit edilmiştir. İş hayatındaki başarısı, elde ettiği maddi imkanlar, erkekler arasındaki statüsünü de arttırmaktadır. Eğer bir erkek askerliğini yapmış ve iş hayatına katılmışsa toplumdan beklenen diğer aşama ise evlilik ve çocuk sahibi olmaktır. Evlenip çocuk sahibi olan erkek tüm aşamaları bitirmiştir ancak bu aşamaları geçerek elde ettiği konumu, gücü ve iktidarı yaşamı boyunca sürdürmek ve korumak zorunda olarak görülmektedir.

Erkeklik nedir?”, “Erkeklik nasıl inşa edilmektedir?”, “Erkeklik ile ataerkil yapı arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?” “Bir erkeğin kendini yeterli veya yetersiz hissettiği konular nelerdir?” “Toplumsal yaşamda erkek birey olarak yaşanan sorunlar nelerdir?” “Erkek bireyi “erkek” yapan özellikler nelerdir?” gibi soruların katılımcıların deneyimleri üzerinden analiz edildiği bu araştırmada, bireyin sosyalizasyon sürecinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bebeğin doğumundan önce başlayan sosyalizasyon sürecinde ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun tutum sergiledikleri görülmektedir. Alınan kıyafetlerin rengi, oyuncaklar bu rollere uygun seçilmektedir. Katılımcılara çocukken sahip oldukları oyuncaklar sorulduğunda araba, silah gibi erkek çocuklarına alınan oyuncakları olduğu tespit edilmiştir. Çocuğun benlik ve kimlik gelişiminin başladığı yer olan aile, bireye kültürel aktarım sağlayarak içinde bulundukları toplumun kültürünü, değerlerini, davranış kalıplarını ve normları öğretmektedir.

Katılımcıların ailelerinin yapıları ve aile ortamları incelendiğinde milliyetçi, muhafazakâr, ataerkil ve seküler, çağdaş aile yapıları karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin duygularını ifade etmediği, aile içerisindeki egemenliğin babada olduğu, baba-oğul ilişkilerinin ve iletişimlerinin zayıf olduğu, maddi olarak gücü elinde bulunduranın erkek olduğu ve aile içerisindeki iletişimlerinin sınırlı olduğu saptanmıştır. Toplum içerisinde kız ve erkek çocuktan beklenen toplumsal rol ve

sorumlulukların farklılık göstermesi, ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına karşı olan tutum ve davranışlarını da belirlemektedir. Goffman'ın dramaturji yaklaşımına göre bireyler toplum tarafından verilen senaryoya uygun olarak rollerini icra etmektedir. Toplum kadın ve erkeklerden bu senaryoya uymalarını istemekte ve toplumsal cinsiyet rol dağılımı yapmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre ailelerin kız ve erkek çocuklarına olan yaklaşımları ve davranışlarının farklı olduğu, erkek çocuğunun daha değerli ve saygıdeğer görüldüğü, “erkek olsun çamurdan olsun” anlayışının devam ettiği ortaya çıkmıştır. Kız çocukları üzerinde kadının özel alanda ev işleriyle ilgilenmesi gerektiğine ilişkin baskı kurulurken, erkekler üzerinde böyle bir baskının olmadığı ancak çocuğa sorumluluk vermek için ev işlerinin öğretildiği bilgisine ulaşılmıştır. Ailenin bireyin kişilik özelliklerini, hayata bakış açısını, tutum ve davranışlarını etkilemesi bireyin ailesinin sahip olduğu değer, tutum ve normları içselleştirmesine neden olmaktadır. Sosyal rol kuramının da belirttiği gibi katılımcıların aile ortamlarına bağlı olarak onlardan beklenen rol ve sorumluluklardan etkilendikleri görülmektedir. Kadının ve erkeğin ev içerisindeki sorumluluklarının farklı olduğu algısının aile yaşantılarında yansımaları bulunmaktadır. Kadının ev içerisinde kızlarıyla ev işleriyle uğraştığı, erkeğin ise eve ekmek getiren, maddi olarak gücü elinde bulunduran, oğluyla dışarı işlerini yaptığı ortaya çıkmıştır. Kamu alanlarının erkeklere, özel alanların ise kadına ait alanlar olduğu düşüncesi katılımcıların deneyimlerinde izlenmektedir.

Katılımcılara kendilerinin ev içi sorumlulukları sorulduğunda ise aile yapılarına paralel olarak cevaplar alınmıştır. Muhafazakâr aileye sahip katılımcının hiçbir sorumluluğu olmadığı, daha çağdaş modern olarak nitelendirilen aileye sahip katılımcının ise ev içerisinde birçok sorumluluk üstlendiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bem'in toplumsal cinsiyet şemasından hareketle bireylerin toplumsal cinsiyet şemalarını işlediklerini ve bu şemaları yaşamlarına uyguladıkları görülmektedir. Erkek olmanın öğrenildiği ilk yer olan ailenin, erkeğin güçlü, sorumluluk sahibi, baskın karakterli, sözü geçen biri olmak, ağlamamak, duygularını belli etmemek gibi özelliklere sahip olması gerektiğini öğrettiği sonucuna ulaşılmıştır. Hegemonik erkek kodların aile içerisindeki erkeklik öğretileriyle yeniden şekillendirildiği görülmektedir. Literatürdeki diğer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da sosyalizasyon sürecinde ve erkeklik inşa sürecinde aile ilk faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal değerlerin cinsiyete ilişkin etkisini araştırma adına yapılan

diğer çalışmalarda erkeklerin ve kadınların yetiştirilme tarzlarının farklı olması sebebiyle erkeklerin daha bireysel, kadınların ise daha kolektif özelliklere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Din, gündelik yaşam içerisinde erkekliğin inşası üzerinde etkili olan bir diğer faktör olarak görülmektedir. Dini öğretilerin, taklit ve öykünme gibi yollar aracılığıyla nesilleri aktarıldığı; dinin ürettiği değer ve normların öğrenilmesiyle bu değerlerin içselleştirilebildiği görülmektedir. Katılımcılara dinin yaşamlarındaki konumu sorulduğunda bir katılımcı ailesinin ılımlı muhafazakâr olduğu ve dinin, ibadetin toplumsal kabul sağlaması sebebiyle dine yöneldiğini belirtmektedir. Ancak dini öğretilerde, hadis ve ayetlerde erkekliğin yüceltildiğini, davranışlarının meşrulaştırıldığını fark etmesi sebebiyle dini sorgulamaya başladığını belirtmektedir. Sünnet, Müslüman toplumlarda ve Türkiye’de erkeklerin aşması gereken bir aşama olarak kabul edilmektedir. Çocuğun sünnet olmasıyla birlikte erkekliğe adım attığına ilişkin toplumda yerleşmiş bir algı bulunmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların sünnetin dini ve sağlık bakımın yapılan bir işlem olarak gördükleri, çocukken sünnetin erkek olma yolunda bir aşama olarak öğrendiklerini ancak şu anda böyle düşünmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Okul ve eğitim hayatı bireyin sosyalizasyon ve erkeklik inşa sürecindeki bir diğer aşama olarak görülmektedir. Okul, bireyin eğitim aldığı kurum olmasının yanı sıra etkileşimlerle yakın ilişkilerin kurulduğu, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının öğrenildiği bir sosyalleşme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların eğitim seviyesinden ziyade eğitimin kalitesinin toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik inşası üzerinde etkili olduğu bilgisi edinilmiştir. Eğitim hayatları boyunca hegemonik erkeklik kodlarının pekiştirildiği, nasıl erkekçe tavır ve tutum gösterileceği gibi erkeklik rollerine ilişkin davranışların aşılandığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların üniversitede okumuş oldukları bölümlerin ve seçmiş oldukları mesleklerin bu bağlamda toplumsal cinsiyet farkındalığı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Akran grubu ise bireyin sosyalizasyon sürecinde sosyal kimliğinin oluştuğu aşamadır. Bireyin kurduğu ilişkiler ve etkileşimler erkeklik inşası üzerinde etkili olmaktadır. Katılımcılara ergenlik döneminde ve şu an akran gruplarıyla olan ilişkileri sorulduğunda katılımcıların yetişkinlik dönemlerinde akran gruplarıyla olan ilişkilerinin daha sağlıklı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akran grubundaki

erkekler arasında maddi güce, cinsel aktif olmaya, statü ve başarıya göre bir hiyerarşik yapı olduğu ve bu yapının akran grubundaki ilişkileri etkilediği görülmektedir. Güçlü ve baskın karakterde olanın, maddi imkanlara, yüksek statüye sahip olanın grup içerisinde daha yetkin, söz sahibi olduğu saptanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yapılan erkeklik ve erkek çalışmaları toplum içerisindeki bazı düşünceleri değiştirmiş olsa da yerleşmiş düşünceleri tamamen değiştirmek oldukça zordur. Türkiye'nin ataerkil toplum yapısı ve egemen olan hegemonik erkek kimliği sadece kadın-erkek arasında değil, erkekler arasında da bir hiyerarşi yaratmış durumdadır.

Erkeğin “erkek olma” aşaması olarak görülen ve erkeklik inşa sürecinde etkili olarak düşünülen askerlik, erkeklerin disipline olduğu, temizlik yapmayı, yemek yapmayı, sorumluluk almayı öğrendikleri, “erkek” oldukları kurum olarak görülmektedir. Literatüre bakıldığında da askerliğin erkekleri disipline ettiği, düzeni öğrettiği, olgunlaştırdığı ve sorumluluk sahibi biri haline getirdiğine ilişkin sonuçlar görülmekte ve hegemonik erkeklikle ilişkili olduğuna ilişkin bulgular yer almaktadır. Görüşmelerden elde edilen verilere göre katılımcılar, askerliğin toplumsal bir dayatma olması sebebiyle yaşamlarında yük olduğunu düşünmektedir ve erkekliğin askerlik ile ölçülüyor olmasından rahatsız olmaktadır. Erkekleri “erkek” yapan bir kurum olmadığını belirten katılımcılara göre ancak ana kuzusu olarak büyüyen, yaşamında hiçbir sorumluluk almamış, bir iş öğrenmemiş kişileri “adam olsun” diye disipline etmek amacıyla askere gönderildiğini düşünmektedir.

Toplum tarafından askerlik aşamasını da tamamlayan erkeğin geçmesi gereken aşama ise ilişki ve evlilik aşaması olarak görülmektedir. Evlilik, bireylerin hayatını olumlu veya olumsuz şekilde değiştirmesi, yeni bir aile kurması yönüyle bireye çeşitli sorumluluklar yüklemesi sebepleriyle önemli bir aşama olarak görülmektedir. Katılımcılara romantik ilişkilere, evliliğe ve çocuk sahibi olmaya ilişkin düşünceleri ve partnerinde aradığı özellikler sorulduğunda ilişkilerin, evliliğin ve çocuk sahibi olmanın sorumluluk getirdiği düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklik inşasında evliliğin de sünnet ve askerlik gibi toplumsal yaşamda bir aşama olarak görüldüğü, bazı katılımcıların evliliğin ve çocuğun getireceği sorumlulukları almak istemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların evlenme ve çocuk sahibi olma konusunda farklı düşünceleri olduğu saptanmıştır. Katılımcılardan ilişkilerinde, erkeğin maddi imkanlara sahip olması, sahiplenmesi, koruması, hayatının odağına

alması, karar verici rolde olması, ilgi göstermesi gibi rol ve sorumluluklar beklendiği görülmektedir. Toplum cinsiyet rollerine bağlı olarak katılımcılardan beklenen rol ve sorumlulukların hegemonik erkekliğin özelliklerini barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İş sahibi olmak, başarılı olmak, ekonomik durumunun iyi olması toplum tarafından erkeklerin toplumsal yaşam içerisinde değer görmelerinin ve saygı duyulmasının gereklerinden biri olarak görülmektedir. Erkeğin eve ekmek getirme, geçim sağlama iktidarını, egemen rolünü kaybetmesi toplumsal kabulünde ve toplumsal dışlanmasında etkili olmaktadır. Çünkü iş sahibi olmak veya olmamak erkeklikle ilişkilendirilmektedir. İş sahibi olmak, güçlü olmak, sorumluluk sahibi olmak, maddi olarak güçlü olmak erkeği toplum içerisinde yücelten bir durum olarak görülmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde başarılı ve başarısız olan erkeğe biçilen değer de farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların deneyimleri doğrultusunda başarısız olan erkeğe saygı gösterilmediği, başarılı olunca ise parmakla gösterilen kişi olduğu saptanmıştır.

Sosyalizasyon sürecinde bireye öğretilen toplumsal cinsiyet normları çalışma hayatında da etkili olmaktadır. Erkeğin başarılı olması, güçlü olması, iyi para kazanması, sorun çözebilecek kaynaklara sahip olması, lider pozisyonunda olması gerektiğine ilişkin toplumsal yargılar katılımcıların deneyimlerinden de okunmaktadır. Katılımcıların başarılı olduklarında, karar verici pozisyonunda olduklarında, lider olduklarında, bir sorun olduğunda çözüm sağlayabilecek kaynaklara sahip olduklarında kendilerini “yeterli” hissettikleri; iş sahibi olmadıklarında, maddi olarak iyi bir gelire sahip olmadıklarında, bir grup içerisinde lider konumunda olmadıklarında, fiziksel olarak kendilerine güvenmediklerinde, karar verici konumunda olmadıklarında kendilerini “başarısız” ve “yetersiz” olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Başarılı olma, güçlü olma, yeterli olma gibi hislerin erkekler arasındaki hiyerarşiden ve rekabet duygusundan kaynaklandığı saptanmıştır. Gündelik yaşam içerisinde “başarısız” ve “yetersiz” olarak görülen erkeklere “düşüğünde bir tekme daha vurulduğu”; “başarılı” ve “yeterli” olarak nitelendirilen erkeklerin ise parmakla gösterildiği, toplumsal olarak daha değerli ve saygıdeğer bulunduğu görüşmeler doğrultusunda katılımcıların söylemlerinden ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda erkeklerin sürekli olarak bir erkekliklerini ispat etme çabası içerisinde olduklarına ulaşılmıştır.

Erkekliğin inşa edildiği, şekillendiği ve yeniden üretildiği bir diğer alan ise kitle iletişim araçları ve medyadır. Kitle iletişim araçlarında sergilenen erkeklik incelendiğinde erkeklik, kaslı güçlü bir vücut, fiziksel güç ve fiziksel dayanıklılıkla tanımlanmaktadır. Erkekler yayınlarda sporcu, süper kahraman, kovboy gibi “güçlü erkek” figürleriyle, dizi ve filmlerde ise hegemonik erkekliğin vurgulandığı duygularını belli etmeyen, güçlü, zengin, yüksek statüye sahip rolleriyle yer almaktadır. Bu bağlamda üretilen güçlü erkek imajının erkeklik iktidarının simgesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmeler doğrultusunda ise katılımcıların herhangi bir erkek bedenini idealize etmedikleri ancak kitle iletişim araçlarının ve medyanın bir ideal erkek bedeni oluşturduğu ve bunu empoze etmeye çalıştıklarına ulaşılmıştır.

Yapılan görüşmelerin sonucunda, toplumsal cinsiyet kavramının katılımcılara ataerkil yapıyı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çağrıştırdığı; katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin algılardan, toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentilerinden, sadece “erkek” olmanın yüklediği sorumluluklardan dolayı rahatsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların kendi erkek kimliklerine ilişkin tanımlamalarda hegemonik erkekliğin yansımaları görülmekle birlikte, nesiller arasındaki toplumsal cinsiyet algılarındaki değişim tespit edilmiştir. Araştırma, çalışmaya katılan beş katılımcının deneyimleriyle sınırlı olduğundan genelleme yapılmamaktadır. Elde edilen sonuçlar yalnızca araştırmada yer alan katılımcıların deneyimleri ve söylemleri ile şekillenmiştir.

Verilen cevaplar doğrultusunda katılımcıların toplumsal yaşam içerisinde aile, din, okul, askerlik, akran grubu, askerlik, ilişkiler ve medya tarafından üretilen, şekillendirilen, empoze edilmeye çalışılan ve dayatılan erkeklik modeli olan hegemonik erkeklik algısından, erkekliğe ilişkin söylemlerden, sırf erkek oldukları için toplumsal olarak yüklenen sorumluluklardan ve sergilemesi gereken rollerden dolayı zorluk yaşadıkları ve bu durumlardan rahatsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışma ve literatür doğrultusunda erkekliğin, gündelik yaşam içerisinde bireyin nasıl düşünüp davranacağını belirleyen ve yalnızca erkek olduğu için ondan beklenen rol ve tutumları içeren pratikler toplamı olduğu belirlenmiştir. Bu pratikler de erkek sosyalizasyonu olarak adlandırılarak erkeklerin kültürel ve toplumsal olarak “erkek” kabul edilmek için toplumsal yaşamda oluşturulmuş toplumsal, kültürel ve tarihsel rolleri, normları içselleştirmelerine vurgu yapmaktadır. Literatüre bakıldığında

da erkeklerin bu süreç içerisinde nasıl davranacaklarını, giyineceklerini, düşüneceklerini ailelerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden vs öğrenerek içselleştirdikleri görülmektedir.

Mehmet Bozok'un *Soru ve Cevaplar: Erkeklikler* (2011) çalışmasında da olduğu gibi bu çalışmadan ulaşılan bir diğer sonuç erkeklerin toplum tarafından oluşturulmuş belli aşamalardan geçmesi gerektiğine olan kanıdır. Erkeklerin belli başlı dönüm noktalarından; sünnet, cinsel deneyim, askerlik, iş yaşamı ve evlilik gibi aşamaları tamamlayarak erkek oldukları değerlendirilmektedir. Çalışmada yer alan katılımcılar geçmeleri gereken belli aşamalar olduğun düşünmüyor olsalar da toplumun bu şekilde algısı olduğunu ifade ederek literatüre uygun görüş beyan etmişlerdir.

Serpil Sancar'ın *Erkeklik İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (2009) çalışmasında olduğu gibi bu çalışmada da erkeklerin sürekli bir erkeklik ispatı içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. İş sahibi olmak, başarılı olmak, maddi gücü yerinde olmak bir erkeklik ispatı olarak görülerek erkekler arasında bir hiyerarşiye neden olmaktadır. Bu ispat çabası da hegemonik erkekliği vurgulayan ve aynı zamanda besleyen en önemli kriterlerden biri olmaktadır. Çalışmada varılan bir diğer sonuç ise erkeğin “güçlü”, “sorumluluk sahibi”, “yeterli” olması gerektiğine ilişkin düşüncedir. Toplumsal yaşamda avantajlı konumda görülen erkeklerin de bu konumu korumak için erkekliklerini sürekli olarak ispat etmeleri ve bedel ödemeleri gerekli görülmektedir.

Erkek olmaya ilişkin “güçlü”, “sorumluluk sahibi”, “başarılı”, “yeterli” ve “baskın” gibi ifadelerin dile getirildiği araştırma sonunda Connell'ın kuramında yer alan hegemonik erkeklik modelinin toplumsal yaşamda baskın olduğu ; aile, din, eğitim hayatı, akran grubu ve medya gibi faktörlerle sürekli olarak empoze edilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Erkeklerin iktidarlarını ve hegemonyalarını korumak için sürekli bir güç ispatı içerisinde oldukları ve birbirleri arasında bir rekabet duygusu ile hareket ettikleri görülmektedir. Suç ortağı erkekliğin ise bu hegemonyadan etkilendiği ve faydalandığı ortaya çıkmıştır.

Erkeklerin araştırmanın teması olarak belirlenmiş aile, din, sünnet, eğitim hayatı, akran grubu, romantik ilişkiler ve cinsellik, çalışma hayatı, medya, toplumsal cinsiyet algısı gibi faktörlerden etkilenebildikleri ve erkek kimliklerini, erkekliklerini bu doğrultuda inşa ettikleri tespit edilmiştir. Güçlü, sorumluluk sahibi, başarılı ve yeterli bir erkek olmanın katılımcılar için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aktaş, F. O. (2010). *Türkiye'de Erkekliğin Kurgulanışında Askerliğin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Arendt, H. (1970,2011). *Şiddet Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atabek, E. (2019). *Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Atay, T. (2004). Erkeklik En Çok Erkeği Ezer! *Toplum ve Bilim*(101), s. 11-30.
- Avşar, S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden "Yeni Erkek"liğin Doğuşu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s. 224-241.
- Aygül , Z. (2013). *Türkiyeli Erkeklerin Karşılıklı Gündelik Konuşmalarında "Erkek Olmak" Üzerine Anlam Kuruluşlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi.
- Barutçu, A. (2013). Türkiye'de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Bayad, A. (2016). Erving Goffman'ın Benlik Kavramı ve İnsan Doğası Varsayımı. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 65-80.
- Becker, H. S. (2015). *Mesleğin İncelikleri - Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?* (2. b.). (B. Öztürk, L. Ünsaldı, H. E. Mescioğlu, Ş. Geniş, & G. Metin, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G., ve Ziya, H. (2018). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. (M. Varlık, Dü.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Boran , M. (2023). Bir İnşa Alanı Olarak Erkeklik Nosyonu ve Erkek Dünyasına İlişkin Kuramsal Bir Yaklaşım. *Etkileşim Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*(11), s. 366-385.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. İstanbul : Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve Cevaplar: Erkeklikler*. İstanbul: Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği.
- Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*(9), 199-205.
- Connel, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connel, R. W. (2019). *Erkeklikler*. Ankara: Phoenix.
- Connell, R. W. (2009). *Gender In World Perspective*. Polity Press.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağırkan, B. (2018). Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 93-105.
- Çekiç, F. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Temelli Kimlik İnşası: Erkeklik Kimliğinin Oluşumu, Tutum ve Davranışlar Üzerinde Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyoloji.
- Çelik, G. (2016). "Erkekler (de) Ağlar!" : Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), s. 1-12.
- Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (Dü). (2011). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Eroğul, N. ve Zabun, B. (2022). Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Erkeklik Çalışmaları İle Eleştirel Erkeklik Çalışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Academic Social Resources Journal*, 7(42), s. 1229-1237.

- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), s. 209-230.
- Freud, S. (2016). *Psikanaliz* (2. b.). Ankara: Gece.
- Gedik, E., Çakır, H. ve Coşkun, A. (2020). Bir İnşaa Süreci Olarak Erkeklik: Yozgat Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), s. 84-95.
- Glesne, C. (2020). *Nitel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goldberg, H. (2010). *Erkek Olmanın Tehlikeleri: Erkek Üstünlüğü Mitini Yaşamak*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67.
- Görgün Baran, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet. N. Güngör Ergen, B. Şahin Kütük, & R. Coştur (Dü.) içinde, *Davranış Bilimleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güçlü, S. (2016). Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar. N. Adak (Dü.) içinde, *Değişen Toplumda Değişen Aile* (s. 65-91).
- Güner, P. (2016). Cinsel Kimlik Gelişimi. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*, 2(1), s. 9-14.
- Güngör Ergen, N. (2013). Türkiye'de Aile Yapısı. *Aile Sosyolojisi* (s. 1-28). içinde Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi E-kitap.
- Güven, S. (2006). *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Horzum, Ş. (2018). Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kuramsala. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 75-101.
- İlerisoy, M. (2023). Nitel Bir Araştırma Yöntemi Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), s. 509-527.
- Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar : Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (3. b.). Metis Yayınları.
- Kavuncu, A. N. (1987). *Bem Cinsiyet Envanteri'ni Türk Toplumuna Uyarlama Çalışmaları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kepekçi, E. (2012/2). (Hegemonik) Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü? *Kadın Araştırmaları Derneği*(11), 59-86.
- Kimmel, M. S. (2004). Masculinity as Homophobia: Fear, Shame and Silence in the Construction of Gender Identity. Peter F. Murphy (Dü.) içinde, *Feminism & Masculinities* (s. 182-199). Oxford Readings in Feminism. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. adresinden alındı
- Koçak Turhanoglu, F. A. (2019). Sembolik Etkileşimcilik. S. Suğur içinde, *Modern Sosyoloji Tarihi* (s. 88-114). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Macionis, J. J. (2013). *Sosyoloji*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim ve Sanat.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Orhun, O. ve Delibaş, K. (2021). Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Raewyn Connell. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 14(1), s. 14-30.
- Özdemir, H. (2019). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması. *Asya Studies-Academic Social Studies*, 4(10), s. 90-107.
- Özsungur, B. (2010). Cinsel Kimlik Gelişimi ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), s. 163-174.
- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Punch, K. F. (2020). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Sakallı, N. ve Türkoğlu, B. (2019). "Erkek" Olmak ya da Olmamak: Sosyal Psikolojik Açıdan Erkeklik/Erkeklik Çalışmaları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 52-76.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarıççek, A. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Değişme İsteği: Kayseri Örneği. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*(3), s. 49-70.
- Selek, P. (2008). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Sezer Şanlı, A. (2019). Kültür Çalışmaları ve Feminizm Bağlamında Erkeklik Çalışmalarına Dair Bir Literatür Analizi. *İmgelem*, 3(5), s. 287-304.
- Sığın, A. ve Canatan, A. (2018). Connell'ın "Erkeklikler" Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*(32), s. 163-175.
- Soğancı, D. (2017). *Bağlanma Stillerinin Romantik İlişki Doyumu Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi.
- Şahin, M. (2018). *Türkiye'de Erkekliğin Dönüşümü: Eğitim, Kültür, Etkileşim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şentürk, Ü. (2006). Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı Ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), s. 153-182.
- Turhanoglu, D. F. (Dü.). (2019). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(31), s. 497-521.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies*(35), s. 29-56.
- Vatandaş, S. (2020). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kalıpyargıları Bağlamında Kadının Medyada Metalaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(36), s. 747-784.
- Walby, S. (2021). *Patriyarka Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), s. 213- 232.
- Yaşın Dökmen, Z. (2012). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Yaşın Dökmen, Z. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (6. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, S. ve Tekke, A. (2020). Türk Toplumundaki Erkeklik Yüklerinin Lisansüstü Tezler Üzerinden Analizi. (6), s. 131-153.
- Yılmaz, Y., Gürkan, S., Akdeniz, E. ve Tınaz, S. (2022). Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Rollerinin ve Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), s. 1021-1032.
- Zeybekoğlu Dünder, Ö. (2016). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri ve İşlevleri. N. Adak (Dü.). içinde Siyasal Kitabevi.
- Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

İnternet: <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/1584/rahatsiz-erkekler-kadinlar-adina-konusmayi-reddediyoruz> Erişim tarihi: 04.07.2023

İnternet: <https://ataerkiyekarsierkekler.blogspot.com> Erişim tarihi: 05.07.2023

İnternet: <http://bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com> Erişim tarihi: 04.07.2023

İnternet: <https://bosanmisbabalarplatformu.wordpress.com> Erişim tarihi: 06.07.2023

İnternet: <https://erkekadam.org> Erişim tarihi: 06.07.2023

İnternet: <https://www.menshealth.com/uk/health/a35028049/january-2021-issue-mens-health> Erişim tarihi: 06.07.2023

EKLER

EK-1. Görüşme Soruları

TÜRKİYE’DE ERKEKLİK İNŞA SÜRECİ: GENÇLER ÜZERİNE NİTEL BİR ANALİZ

GÖRÜŞME SORULARI

1. Yaşınız?
2. Medeni durumunuz?
3. Hayatınızın çoğunlukla geçtiği yer?
4. Öğrenim durumunuz?
5. Mesleğiniz?
6. Ailenizi, aile ortamınızı anlatır mısınız? Ailenizde daha çok kimin dediği olur?
7. Kardeşiniz var mı?
8. Mensubu olduğunuz aileyi tanımlarsınız?
9. Bu tanımlamalarda kimliğinizi inşa ederken etkili unsurlar nelerdir?
10. Çocukken sahip olduğunuz oyuncaklar nelerdi? Örnek verebilir misiniz?
11. Ailenizin erkek olmakla ilgili öğrettiği şeyler nelerdir?
12. Ailenizde ev içi sorumluluklar ile kim ilgilenirdi?
13. Sizin ev içi sorumluluklarınız nelerdir?
14. Ebeveynlerinizin birbirleriyle ve sizle olan iletişimi nasıldı/nasıl?
15. Ailenizin size karşı davranışları kız kardeşinizden farklı mı?
16. Sizce erkeğin aile içi sorumlulukları nelerdir?
17. Din sizin için ne ifade ediyor? Gelişim sürecinizde dinin etkisi nedir?
18. Dini inançlar erkek kimliği inşası üzerinde etkili midir? Nasıl?
19. Sünnet ritüelinin erkek kimliğinizi inşa ederken etkisi oldu mu? Kaç yaşında sünnet oldunuz?
20. Henüz küçük bir erkek çocuğu olduğunuz zamandan bu zamana eğitim sürecinizde erkek kimliğinizi şekillendiren faktörler olduğunu düşünüyor musunuz?
21. Okuduğunuz bölümün toplumsal cinsiyete ilişkin düşüncelerinizde etkili olduğunu düşünüyor musunuz? Olduysa nasıl etkili olmaktadır?
22. Eğitiminiz boyunca toplumsal cinsiyet kalıplarına ilişkin öğrendiğiniz yargılar nelerdir?

23. Sizce eğitim seviyesi toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik ve erkek kimliği inşası üzerinde etkili olmakta mıdır?
24. Ergenlik döneminizde erkek kimliğinizi inşa ederken akranlarınızla ilişkileriniz nasıldı?
25. Akran grubunuzla ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?
26. Akran grubunuzdan, arkadaşlarınızdan erkek olmak ile ilgili duyduğunuz söylemler bulunmakta mıdır, varsa nelerdir? Bu söylemlere katılıyor musunuz?
27. Akranlarınızla olan ilişkilerinizi etkileyen faktörler nelerdir?
28. Sizce sosyal çevrenizde erkekler arasında bir hiyerarşi var mı? Varsa bu hiyerarşi hangi faktörlere dayalı gelişmektedir?
29. Askere gittiniz mi? Askerlik hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
30. Askerlik yaparken karşılaştığınız zorluklar oldu mu? Olduysa neler yaşadınız?
31. Askere gitmek bir erkeği “erkek” yapan şeylerden biri midir?
32. Cinselliği nasıl öğrendiniz / keşfettiniz? Sizce erkek kimliğinizi inşa ederken cinsellik etkili olmakta mıdır?
33. Romantik ilişkilere bakış açınız nasıl? Evlilik ve çocuk sahibi olma konusundaki görüşleriniz nelerdir?
34. Partnerinizi seçerken dikkat ettiğiniz veya edeceğiniz özellikler nelerdir?
35. İlişkilerinizde sizden beklenen rol ve sorumluluklar neler oldu?
36. İlişkilerinizde erkek olarak hangi sorumluluklarınız olduğunu düşünüyorsunuz?
37. Farklı cinsel yönelimlere bakış açınız nedir?
38. İş sahibi olmak veya işsiz olmak sizin için ne anlam ifade ediyor?
39. Erkek olarak çalışma hayatınızda sorun yaşadınız mı?
40. İş yaşamında başarılı veya başarısız olmak erkek kimliğiniz üzerinde etkili midir? Etkisi varsa nasıl bir etki bırakmaktadır?
41. Sizce erkek bedeni nasıl olmalıdır? Kendi bedeniniz hakkında nasıl hissediyorsunuz?
42. Bedeninizde değiştirmek istediğiniz özellikler var mı? Varsa neler?
43. Medyanın erkeklik üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?
44. Toplumsal cinsiyet kavramı sizin için ne anlam ifade etmektedir?
45. “Erkek olmak” size ne ifade ediyor?
46. Erkek olduğunuzu ilk ne zaman hissettiniz?

47. Erkek kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? Değiştirmek istediğiniz özellikleriniz var mı? Varsa neler?
48. Tanımlamalarınızdan hangisi ve/veya sizi anlatmakta daha önemli?
49. Erkeği “erkek” yapan kişisel özellikler nelerdir?
50. Hangi durumlarda kendinizi yeterli veya yetersiz hissedersiniz?
51. Toplum içerisinde erkek olmayı avantajlı bir durum olarak görüyor musunuz? Cevabınız evetse bu avantajlar nelerdir?
52. Toplum içerisinde erkek birey olarak yaşadığınız sorunlar var mı? Varsa ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
53. Biyolojik cinsiyetinizin erkek olması sebebiyle toplumsal yaşamda bir üstünlüğünüzün olduğunu düşünüyor musunuz?
54. Toplum olarak sizden beklenen toplumsal rolü karşıladığınızı düşünüyor musunuz?
55. Erkek kimliğinizi inşa ederken rol model olarak aldığınız biri var mı? Hangi yönleriyle size rol model olmakta?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Önder, Ecem

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2023
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	2019
Lise	Çanakkale Vahit Tuna Anadolu Lisesi	2014

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-	-	-

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

-

